PENTOLOGIJA.

HRVATSKI KRALJEVI.

(924.—1102.)

NAPISAO

STJEPAN MILETIĆ.

U ZAGREBU.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE“.
1902.

OSOBE:

Tomislav-Budimir, ban, kašnje kralj Hrvatske i Dalmacije.
Mihajlo Viščević, vojvoda humski, pobratim mu.
Grgur Dobretić, hrvatski biskup, kraljev kancelar.
Hrvoje Svačić, ban bijele Hrvatske.
Braslav Šubić, ban slovinački.
Sedeslav Kačić, starac, djed Hrvatâ.
Ratimir Mogorović, / **Želislav Kukar,** } hrvatski plemići i poslanici.
Eberhard, vojvoda koruških Slovenaca.
Rade, pop glagoljaš, tajnik biskupa Grgura.
Ivan, nadbiskup solinsko-spljetski.
Licinij, biskup dubrovački.
Firmin, biskup zadarski.
Biskup **Madalbert,** poslanik papin na drugom spljetskom crkvenom saboru i kod krunisanja.
Ivan, biskup jakinski, / **Lav,** biskup prenestinski, } papini legati u Mlecima i u Hrvatskoj.
Simeon Veliki, sin Borisov, car bugarski.
Petar, njegov sin.
Alagabotur, vojvoda bugarski.
Zakarija Pribislavić, unuk Mutimirov, bivši vladar srpski.
Orso Participat, dužd mletački.
Jakub Auri, pisar republike.
Giacomo, grbavac, u službi duždevoj.
Konstantin „u grimizu rodjeni“, nuz-car bizantinski, književnik.
Leon Rabduko, protospator carski.
Koloman, / **Bela,** } magjarski vodje.
Gorazd, svećenik bugarski.

*

Jedan bugarski glasnik.
Starac guslar.
Njegov unuk.
Dva hrvatska vojnika.
Jedan seljak.
Pastir.
Prolog.
Smiljka, kći Hrvojina.
Angjelina, kći duždeva.
Kvijeta, njezina družica.

Župan mačonoša, župan kopljonoša, župan štitonoša, župan stjegonoša, župan peharnik, župan komornik, župan posteljnik, župan tepčija i t. d. (nijeme osobe). Velmože, svećenstvo, narod. »Sedmočislenici« Simeonovi. Vojnici hrvatski, magjarski i bugarski.

(Čin se zbiva izmjenice u Hrvatskoj, Mlecima, Carigradu i Bugarskoj u godinama 924—927.)

PROLOG

(izadje na znak trublje pred proscenij, u bijelo odjeven, na prsima mu hrvatski grb, glavu ovjenčao hrastovim vijencem, u ruci štap ovjenčan ružama, a na njegovu vršku sokô razkriljenih krila):

Prolog:

Sve pozdravljajuć molim dopuštenje
Sad igri našoj, da u pjesmi vedroj
Upoznamo vas s roda veličinom
I kraljeva nam naših dobom slavnom,
Što tako sjaji, da i u pô dana
I sa suncem bi natjecat se moglo.
Pak hrvatsko jer kraljevstvo je njekoć
Daleko svojom zahvatilo moći,
Sad poput ptice u daleke vise
Poletjet nam je, da otuda kružeć
Svu pregledamo domovinu davnu;
I jer je dom naš uprav medj dva svijeta
Kô vječno podne utisnuo usud,
Te s jedne zapad, istok s druge strane
O klisure mu kao more biju,
To i sa ovim susjedima dvama
Upoznati vas naša pjesma mora. —
Dopustite stog, da u hitrom lijetu
— U carstvu pjesme putuje se brzo —
Sva preletimo polja, gore, mora,
Čas u Bizantu, čas u Veneciji

Da stvorimo se, dok kod krunisanja
Ne sustanemo na duvanjskom polju,
Tom Maratonu domovinske slave. —
Sad jedra dolje, neka put odpočne,
A vaša blagost zgodan vjetar dala!
Jer ljubav k rodu podiže joj krila,
Za sklonost moli pjesnikova vila!

PRVI ČIN.

PRVI PRIZOR.

U Mlecima, na obali morskoj.

Pijev ribara *(koji se ne vide):*

Oj more, ti nevjerno more,
S tobom me svjerila kob;
Ti koljevka mnogoj si sreći
I nadi si premnogoj grob.
Na dnu ti mnoga je kruna,
Što svijetu strašilom bje;
Sad ribam je igračkom samo,
Tako, ah, prolazi sve!

(Još prije, nego se zastor digne, čuje se iz daljine pijev udaljenoga ribara, tek kod zadnjih stihova otvara se sasvim pozornica, te izlazi Tomislav u mislima, a slijedi ga u daljini pratilac tamničar.)

Tomislav:

Već šest put mjesec, sunca sjena blijeda,
Izvrši put svoj, proljet zimu svlada,
Otkad mi noga tudjim tlom koraca.
Domaje drage već ne vidjeh davno!
Zlomišljenik me dušman varkom ščepa
Baš kad do svetog uputih se mjesta
Put Cividala, tuj da zavjet vršim,

Što učinih ga pod tvrdijem Gvozdom,
S Magjarima kad ljuti boj sam bio.
Kod toga čina pobožna me Mlečić
Zateče, pa me drži za taoca,
Dok Neretva se moja ne zakune,
Da nikad više po dalekom moru,
Što hrvatske nam zapljuskuje žale,
Nasrnut ne će na mletačku ladju;
Il dok ne dodju moji sokolovi
Te mene silom otmu od nasilja.
Ko sužanj ovdje u okov'ma zlatnim
Naricat moram, dvostruko ćuteći
U sjaju pustom zatvora grozote!

(Sjedne zamišljen do mora.)

Stog svakog jutra na obali ovoj,
Gdje pogled puca k istoku daleko,
Sve ishod sunčev dočikam iz mora
I rad bih znati, da li domovina
Još slobodna je, sretna, slavna, moćna? . . .
Ah, sve te zemlje junačke i krasne,
To sinje more, te ponosne gore
I Panoniju i zemlju slovinsku
I Crvenu i Bijelu Hrvatsku,
Hum kršni, Rašu, gradove latinske
Pod jednu krunu da je skupit slavnu
I stvorit tako kraljevstvo veliko,
U ratu jako, a sretno u miru . . .
To san je krasan, ali — san je samo,
Te jutro ovo, što se tmurno radja
Raspršuje ga i u magle plahe
Kô dim mi misli nosi. Duša
U sužanjstvu se igra dogadjajâ
Kô dječak tako, što na pijesku morskom

Za igru valu sitan kamen slaže.
Što bjedniji nam ovaj život pravi,
To draži su mu sanka zaboravi.
Stog snivaj, dušo, da te san očara,
Od zemlje u snu čovjek nebo stvara!

(Ode, pratilac za njim.)

Angjelina i **Kvijeta** *(dolaze s protivne strane.)*

Angjelina

(stavi ruku na oči i gleda za Tomislavom):

Kvijeto, reci . . .

Kvijeta:

Što li, draga gospo?

Angjelina:

Ne otigje li baš na onu stranu?

Kvijeta:

A tko to, moja gospo?

Angjelina:

Junak onaj
I ponosan i krasan.

Kvijeta:

Tomislav li,
Što protivnik nam krvni?

Angjelina:

Ružno zboriš!
Zar dušmanin je, koji nepravedno
U sužanjstvu je, pa se i ne tuži,
Već moru šalje dalekom uzdahe;
Dobrota kome iz oka se svijetli,

A lice mu je junačko nalično
Na spomenik, i rječiti je natpis
Vrlinam svima, štono mu u duši
Sad zakopane časak uskrsnuća
Očekuju, da tada na slobodi
U čitavome ukažu se sjaju!
On nesretnik je, ali zlotvor nije . . .

Kvijeta:

Ti o njem zboriš kano o božanstvu!

Angjelina:

Ta čemu tajit, to je srce bôno
Već davno oltar, gdje ljubavi žrtve
Ja onom palim, koji srce moje
Osvojio je, ne znam, da li više
Mirnoćom svojom, il' junačkim bićem,
I njegov lik je pratilac sad dragi
Svih putova mi, svakog djela moga.

Kvijeta:

Oj, ljubavi li kobne! kako nasta?

Angjelina:

U proljet kako priroda prolista,
I kako slavulj zapjeva pred zoru?
Al ponajprije mislim, zanio me,
Sa slatkom pričom, koju slušah često,
O zemlji svojoj kamenitoj, kršnoj,
Što tamo negdje preko sinjeg mora
Nastanili je junački Hrvati.
O, kako bi mu oko zaplamtilo,
O domu dragom kad je pričat stao,

O bojevima, pobjedama, slavi,
Da za čas opet padne u snatrenje
I pogled njegov blagi izraz primi
Kô dijete, kada dragu majku gleda.
U času ovom on u duha oku
Svom domu vrele pozdrave je slao.

Kvijeta:

On gusarski je vodja, ti Mlečanka,
I protivnik nam — to imaj na umu,
I kako ti je oca oplijenio
I kako ti je zasužnjio brata!

Angjelina:

Prisegnuo je, tomu kriv da nije,
Jer otkad vjeru primili su Spasa,
Hrvati nikog nisu orobili.
Mornari oto sa otoka Paga
Počinili su, koji do nedavna
Još poganskom se klanjahu božanstvu
I koje skoro sretno predobio
Pod svoju vlast je. Nevin strada, vjeruj,
Govorit zato danas ću još s ocem,
Izmoliti ću dragu mu slobodu.

Kvijeta:

Na prijestô kada zasjedne vam ljubav,
Tad razboru je selit se iz zemlje.
U oca tvoga običaj je mudri
O dobro grada odluke da veže. —

Angjelina:

Nadmudrit će mu pamet ljubav moja;
A ti, Kvijeto, družice mi vjerna,

Tek ako malo na srcu me nosiš,
To Tomislavu javi, još mu reci,
Da srce jedno, ne, o tome — šuti,
Jer stidna mora da je ljubav moja,
Ne odajuć se, tiho trpeć samo. —
U svoje srce ime mu zapisah,
Da poput ruže cvate mi u grudma,
Dok dvojbe bola, kano ruže trnje,
Sad grud mi bodu, — al ljubavi biće
Takovo je, te baš onom voli
Usrećeno s česa trpi boli. *(Ode spram kuće.)*

Kvijeta:

Tvoj nalog, gospo, ja ću izvršiti . . .
(Odlazi na protivnu stranu.)

DRUGI PRIZOR.

Dvorana u Bihaču na moru. Hrvoje Svačić, Grgur Ninski, Braslav Šubić, Sedeslav Kačić, Ratimir Mogorović, Želislav Kukar i drugi velmože *(sjede vijećajući za stolom, kasnije dolazi* Mihajlo Viščević.)

Hrvoje:

Kô mornar, kad se oblaci nadviju,
Te sjevernice on ne vidi zvijezde
— Tog putokaza u pustinji morskoj —
I ruka naša sada podrhtava,
Kad kraljevskog se laćamo kormana,
Da doma ladju privedemo k spasu,
Jer Tomislava nema medju nama!
Od dviju strana oblaci se kupe
Nad glavom našom plodeć se u braku:
Magjarâ čete od sjevera divlje,
A sa zapada opasniji Mlečić

(Što više gladak tim je himbeniji)
Udovici bi ovoj zemlji našoj,
Jer takova j e s t, kad nam n j e g a nema,
Rad skinut velo, predobit je za se. —
Magjari već nas u rat novi gone,
Dok Tomislav nam u mletačkom ropstvu
Pomoći kadar nije, a Mlečani
I danak dužni još nam uskratiše
I oteti bi naše more htjeli.
Vas roda mudre stoga sazvah glave
U sabor taj, da odredite zgodno.

Grgur Ninski *(digne se sa stolice):*

U zboru tome prvi riječ prihvaćam,
Al ne što vrijednost daje mi prvenstvo,
Već molitvom što rad bih otpočeti . . .
Ja zaklinjem vas, ne gubite vrieme,
Jer Onaj, koji djedove nam njekoć
Dovede amo i svog Sina vjeru
Daròva nam, za djecu nas primivši,
I naše glave znati će da štiti!
Nebesa vazda ondje su, gdje pravo,
A sitne duše samo poraz stiže!
I ostavljeni, braćo, da smo s l o ž n i,
U slozi našoj i snaga je naša;
U krijesu doma mi smo šibke samo,
Za njeg'vu svjetlost naše plamte grudi.
A taj je velik tek u roda moru,
Što znade kapljom bit — ne valom za se!

Šubić:

U slozi snaga, sigurnost u snazi,
Za jednog svi i roda strepe vrazi!

Hrvoje:

Od nasmjesnika božjeg, svetog oca,
Sa pismom nam je stigao blagoslov,
Gdje moli, da bi na magjarske čete,
Što Italiju skoro opljačkaše,
Sad u boj pošli. I jošte nam javlja
Da domala će dva čovjeka sveta,
Prenestinskoga Lava i Ivana
Iz Jakinskoga grada, koji sada
U Mletke kreću, poslat u Hrvatsku,
Da s nama ovdje vijećaju o crkvi.

Šubić:

Ta blagost pape tajni žalac nosi:
Da! pomoć će nam, jer u nevolji
Mi predstražom smo prot avarskom bijesu
I nas dok čuva, čuva Rim i sebe!
Jer znade papa, što Tomislav vrijedi
I kako krst je pod Gvozdom očuvô,
Al bogoslužje slavensko će naše
V'jek zazor ostat Rimu i Latinom
I na sve vijeke glagoljaš će svaki
Kô kamen mlinski visit im o vratu.
Stog razborito služimo se Rimom
I primajmo, al ne — prodajimo se!

Grgur ninski:

Ne, u tom času ne će se usudit
Ni glavom papa mijenjat, što već stoji
I stoljetnim je utvrdjeno pravom.
Naš mili jezik, baština djedova,
Hrvatu svet je, on je dragi tamjan,
Što žrtvu božju Bogu dražom čini,

Tim jezikom se srce naše moli.
Pa nema sile pod nebeskim krovom,
Da u tu dirat svetinju nam smije,
I dok god Višnjem molit će Hrvati,
Glagoljati će kao pradjedovi!
To dirnut samo — značilo bi ludost . . .

Šubić:

Drzovitost zacijelo. — Stoga držim
Da medj' dva gvoždja željezo se kuje,
Pa dok na molbe vi ste tako spremni,
Ja riječi vašoj čin ću da pridružim.
Pošaljimo de duždu poslanike
U pratnji jakoj mornarice naše,
Što slavno brodi tamo od Siponta.
Na molbu svaku po jednu liburnu
Pridodat treba, takim razgovorom
Dužd shvatiti će, što Hrvati traže,
I Tomislava vratit, danak platit!
Tko glasno kuca, sam otvara vrata.

Hrvoje:

Prem dosta krvi vidjela nam zemlja
I novog rata nerado se laćam,
Te riječi primam kao dobar savjet,
Kod Mlečana je na mjestu opreznost.
(Okrenuv se pram Kukaru)
Ti, Želislave, tvoje oči mlade
Sokolove su, gledaju daleko,
Do utvrde se uspni, tamo pazi
I junačkoga Viščevića ladje
Kad okom smjeriš, na kopno ga zovi
I tad pred naše ga dovedi lice,
On spasitelja našega će spasti.

Kukar:

Za pobratimom već mi srce žedja,
I ako okom dozvati se može,
Medjù vas doć ću za čas sa Mihajlom.
(Ode.)

Kačić:

Da toga jutra bura ne prevlada
I mlakom jugu ne preotme pruta,
Sred luke davno ladje bi im bile
I ovjenčane stigle našu hvalu,
Što poput strijele na tetivi visi.

Hrvoje:

Baš u čas dobar vratit će se kući.
Još poslanike birati nam treba,
Njim, punomoći providjenim dobro
I dokazima djedovskog nam prava,
U Mletke valja hitit; tuj pred duždem
Uz stalnu pomoć poslanika rimskih
Zatražit oštro, nek nam naše vrate.
Al posô ovaj vedre glave traži
I mlado tijelo. Junače Braslave,
I Ratimire, ponosno koljeno,
Župani slavni Klisa i Krbave,
Što s Tomislavom bratiste se krvno,
Taj posô čeka vas, a razbor vaš će,
U nevoljama i težim iskušan,
Za stalan uspjeh jamčit otačbini.
Vi ne imate žene, djece, braće,
A domovina svud je, gdje joj služiš.

Ratimir i Braslav:

Mi rado ćemo na put se otisnut,
Dobiven nalog s ljubavlju izvesti!

Hrvoje:

Kad obavismo to u bratskoj slogi,
Još teži poso vašu mudrost čeka!
Tuj magjarski su stigli poslanici,
Na ovaj dvor odaslani od kana,
Pa koristeć se ropstvom Tomislava
Otcijepili bi komad zemlje naše,
Što medju Savom pruža se i Dravom,
I sluteć da smo jadni, poniženi,
Bez glave tijelo, misle čas svoj blizu.
Al naša svijest njihovu slomit mora
I kad nas vide jake u nevolji,
Znat čuvat će se nas za boljih dana!
Stog s odgovorom ne smije se duljit.
O časti gdje se radi slab bit grijeh je.
(Udari mačem po stolu, jedan komornik udje)
Ti Kolomanu i Beli poruči,
Da sabor naš ih saslušati želi.

Koloman

(Malen, naprasit, nakazan, još mlad).

Bela

(starac, miran, dostojanstven, odlučan, ali čedan; udju, prekrste ruke na prsima i s kacigama na glavi stanu mučke u sredini):

Hrvoje

(Kolomanu i Beli, dignuvši se):

Ne dodjoste nam kano draga braća,
Što u svom sretna raduju se našem,
Već da otmete, što je naše davno;
Pa premda sveto poslaničko pravo
Od udarca vas našeg mača brani,

To ipak moram reći vam u lice:
Poslanstvo vaše prosto je razbojstvo.

Bela *(mirno)*:

Mi spremni bjesmo slušati pogrde,
Kad dojahasmo u krajeve vaše,
Al grudi ove ne će riječi ranit,
Tek znaj, da jednoć na bojnom ću polju
Životom tvojim pogrde odmazdit.

Hrvoje:

U borbi često već vas podučismo,
Da naš je život od vašega dulji;
Tvoj mač i prijetnje jednako prezirem . . .
Al na stvar sada. — S kojim li to pravom
Vi dio krasne djedovske nam zemlje
Želite svojom zvat, toliko puta
Kad navale smo odbili već vaše,
Te platiste nam krvavim glavama
Svu smjelu nadu pod tvrdijem Gvozdom?
Jer zemlja ta, što stere se daleko
Od Drave mutne do Bojane bistre,
Starinom sva je naša. — U tu zemlju
Heraklij car nas zovnu na barbare
I svojom krvlju kupismo je skupo
Dva put se boreć: s Franci i Avari.
Sad treći put smo na tu žrtvu spremni,
I znaj, da u toj zemlji, gdjeno kosti
Porina, našeg osloboditelja,
I Ljutovida slavnog posavskoga
U grobu svetom leže, izdajničko
Dozòrit plodom nikad sjeme ne će.

Bela:

Ta riječ je oštra. Svako dom svoj ljubi.
Bez pravice nas ne bi ovdje bilo.
I nam Bizant je novu zemlju dao
Pred Bugarima bjesnim kada s Dnjepra
Utekli mi smo. Daleku ravnicu,
Što slobodno se uz dvije rijeke širi,
I mi Avarom oteli smo ljutim.
I dokud hvata ovo polje ravno,
To sve je naše, paša naših konja
Do gora vaših, koje za nas nisu.
I što je vama pusto sinje more,
Ravnica to je nama nepregledna,
A po njoj ladje — to su konji naši.
U toj ravnici naše srce živi,
Tu ima mjesta boju, igri, lovu.
Daleko pogled puca, a kroz magle
Pod mrtvu jesen ispred čadorova
K nebu se vatra diže, znak pastiru . . .
Da slijepi niste, da vam pogled oštri,
Što more mjeri, tu ne obnevidi:
Okanili bi sukoba se s nama,
Nam dali polja, sebi pak planine,
(Gdje u snijegu oro perje čisti).
Mi pošten mir smo ponuditi došli,
Odkupit ćemo zlatom ovu zemlju,
Što mačem lako oteti bi mogli;
Prosudi s toga prije no što oštrom
Presiječeš riječi vez, što ja sam spleo.

Hrvoje:

Zar trgat tudje pošten mir je tebi?
Mi od vas ništa nikad ne tražismo,

Već samo svoje branili smo od vas.
Nit riječi med ti stoga srcu godi,
Nit bijesa tvog će otrov da nam škodi.

Bela:

Naš savez nije igra, bablji sanci!
Ne odbij bratstvo, što se samo nudi;
Moj duh budućnost ponire daleku,
Te moliti se pred tobom ne stidim
Za tvoje dobro — tebe!

Hrvoje:

Pristaje ti
Daleko više molit, nego prijetit!

Koloman

(koji se je već čitavo vrijeme ljut borio sam sobom, planuvši):

Sramote puste! Gadna poniženja!
Umukni, starče, jer djetinska ćud ti
Na ruglo služi, nismo molit došli.
(Plamenim okom prkosno Hrvoji)
Odgovori: je l' predat ćete zemlju?

Hrvoje:

Kô pitanje ti što je bezobrazno,
Moj odgovor će kratak biti: ne!

Koloman:

Tad strepi, konji naši kopitom će
U hramovima pločnike vam gazit,
A na oltaru pojit ćemo blago,
U ložnicama vaše djeve ljubit

I zemlju cijelu u pustoš pretvorit.
Naš moćni kan, pred kojim Italija
U prahu leži, već na vaše šije,
Vi podlo roblje, metnuti će nogu,
Naučiti vas štovat gospodara!

Hrvoje:

Obećaješ nam mnogo.

Šubić:

Huljo jedna!

Koloman:

Pô svijeta sili našoj se pokori,
Dva carstva drhću pred kopitom slavnim,
Tek vi po gori što živite tamnoj
Ko gavranovi, gdje u toj golijeti
Ni trave dosta našem konju nema,
Usudiste se oprijeti nama.
Nitkovi vi!

Šubić:

Oj, samo dalje guči!
Tog ptića pjesma mojoj ćordi godi!

Bela:

Mahnitog ne čujte . . .

Koloman:

Isto je pravo!
Baš kô i ti i ja sam poslanikom,
Po meni zbori kan.

Bela:

Na moja usta
Otaca zbori duh, kan sviju kana,
O, da vam uši slušaju, što moje!

Koloman:

U ime slavnog Arpada vladara
Ja pozivljem vas, zemlju da predate,
Od Save što se protegnula gore,
I da gospodstvu poklon'te se njeg'vom;
Ne poslušate l', — kazna će vas stići
I zemlju vašu poharat će oganj!
Tad zov'te samo vašeg Tomislava,
Da spas vam bude u nevolji teškoj,
Junaka toga, sužnja mletačkoga,
Pod Gvozdom čekamo ga!

Šubić:

Kukavice!
Pred jednim štono strepite junakom
I jer ga nema, držite se jaki,
Duh, znajte, njegov vodi nas, ne ruka!
Već osvetnika čeka na hiljade
Isplatit drskost Mlečiću i vama,
Stog veledušjem služite se našim
I kućam vašim potjerajte konje.
Kô grom na bljesak već vas kazna slijedi
I mač već mjeri gnjusno srce vaše!

Koloman:

Sa svoga konja mirno gledam pseto,
Što na njeg reži, u tvoj obraz natrag

(povuče mač)

Tu pogrdu ti bacam . . . S tvoga tijela
Odrubiti ću napržici glavu
I okititi sedlo!

Mogorović:

Sijecite ga!
Oskvrnuo je svetost poslaničtva.

(Njekoji trzaju mačeve, nastaje gungula, te se za čas čini, da će planuti borba, ali se u to digne)

Hrvoje:

Mač u korice, braćo, zadjenite,
Amanet nam je sveti gostoprimstvo
Otaca naših. Štujmo poslanike.
Taj čin je plašt, i razbojnika tijelo
Koj svetim čini!

(Kolomanu)

Već smo dosta čuli,
Prozborit zadnju riječ će ratna kocka!
Sad kući ajte, dokle ste sigurni,
Još danas samo naš vas zakon štiti.

Bela:

Tužno se dijelim. — Zakopavši ljubav
Stoljetna mržnja, gledam, medj' nas pada,
Iz krvi krv se radja. Jao svima!

Koloman:

U kopito ću konju urinuti
Komadić tvrdi ove divlje zemlje,
Da tuj ga peče košto mene želja,
Da uništim vas, zatrem sjeme kleto
I vino pijem iz lubanja vaših!

Stog dah mi svaki tijelu otrov budi
U vaše mač svoj dok ne rinem grudi!
(Bela i Koloman *odlaze, te se na vratima sretnu s* Viščevićem i Želislavom.)

Viščević:

Na pragu tome čudne sretam goste,
Zar put svoj sunce toliko promijeni
Te i u podne oblijetaju sove?
(Rukuje i grli se s velmožama i poljubi ruku Grguru.)

Hrvoje:

Viščeviću, divni naš junače
Zahvalna te grli otačbina!
(Poljubi ga.)

Braslav i Ratimir:

Pobjedniku kod Siponta slava!

Viščević:

Ja dolazim s mora dalekoga,
Kolijevke slavne naših sokolova,
U neizmjerju valovja mu bučnog
Novom snagom jača mi se srce.
(okrenuvši se spram prozora, sa zanosom)
O, sveto si nam, ti hrvatsko more,
Naš Jordan slavni, u kome junaci
Krst besmrtnosti primaju. Ti obraz
Domovine si i nje ljepši dio,
Otaca zavjet unučadi predan,
Da po njem obraz vazda častan drže.

Šubić:

Ti kaznio si drzkost Saracena,
Što vjerolomno, kad nas nije bilo,

Provališe nam u dom, paleć kuće
Oskvrnjujući ljube ostavljene.

Hrvoje:

O pobjedi nam pričaj kod Siponta!

Viščević:

Što znadem, reć ću — silnom dogadjaju
Tek slabu jeku ljudske riječi daju!
Dan bješe sparan, već za rana jutra
Pripeklo sunce, kô da s bojnog bijesa
I samo gori. — I mi nestrpljivi
Boj zametnusmo, ali toga dana
Sreća nas odbi. — Dva put nadjačani
Od sile jače mi već mislili smo,
Da zadnji kucnu čas i sunce ovo
U rani grob da svijetli slavi našoj.
Najednoć tamo baš od južnih strana
U pomoć dodje oblaka nam četa
I neba strijelci strijele odapeše.
Noć obori se, a gromovi strašni
Odasvud grunu, grdna grmljavina
Kô bojna trublja kroz oblake jekne,
A uz tu svirku more igrat stane:
Sve val za valom diže se kô gora,
Da opet časom rastvori se ponor,
Baš grozan prizor bijesna elementa.
A Saraceni, protivnici naši,
Ne naviknuvši takvoj igri mnogo
Sigurnost svoju brzo izgubiše
I slabe njine zibahu se ladje
Kô šibke male. — Kraljevska liburna,
Na kojoj vodje Sarebo i Masud

Zapovijedahu, od sagena naših
(Kim burno more tek bje postelj meka)
Od svuda za čas okružena bješe
I mnogi ubod primila joj rebra,
Dok tonut stade kô ranjeni labud.
U času tom i vodje svijest napusti,
Mornari zdvojni u silnome strahu
Nas zaklinjahu krivog moleć boga:
„O, spasite nas, ta i mi smo ljudi!“
Zaludu vapaj! Bijesno ždrijelo morsko
Sve proguta ih — kô željenu hranu.
Kad druge ladje vide prvu tonut
Kô sitno stado, kad pastira nema,
U strahu silnom množeći opasnost
Raspršiše se bez reda kud koja,
A mi za njima progoneć ih dalko . . .
Za čas sve more posuto bje drvi,
Tjelesa ljudska plivahu na vodi
Kô mrtve ribe — i na sliku ovu
Trak sunca opet svjetla šibku baci
Svijetleći smrti — kô da strašna nije.
Sad lako bješe vinut nam se kraju
I obsjednuti grad, što nejunačan,
Kad nesta vodjâ, tek se slabo brani.
Tad zovuć ime Bogorodičino
U dva tri maha Dukljani se moji
Popeše hrabri na zidine gradu
I u tijesnim ulicama gradskim
Boj dovrši se. — Krvlju nevjernika
Smrt žedju ljutu sita ugasila.
Sipont je svladan, u okov'ma leži
Dušmanin krvni. Čete Saracena
Već nikad ne će preći našeg praga,

I dok god bude plemena im kletog
Do devetog će koljena spominjat
Dan od Sipònta i Hrvatsku štovat!

Grgur:

Oj, hvala vama, dični sokolovi,
A mrtvim more spomenikom bilo!

Hrvoje:

Tek kratko samo harna otačbina
Odahnut daje — nevolje je biju
I poso novi vašu hrabrost čeka;
U ropstvu ban je, a Mlečani danak
Ustegoše nam proti svakom pravu. —

(Viščeviću)

Stog osvetnika i oslobodītelja
U tebi, kneže, ja pozdravljam sada!

Viščević:

Tu tešku vijest već doznao sam putem.
Tek uru jednu odmora nam dajte
Pozdravit svoje, poljubiti djecu
I izmijenit robove uz vesla,
Pa budu li nam povoljni vjetrovi,
Za kratko vrijeme pobratim će dragi
Povratiti se sretan i slobodan.

Hrvoje:

Sva nada zemlje u tvojem je maču.

Grgur:

Nad glavom tvojom molitve su naše!

Smiljka

(ušla je kod ovih poslednjih riječi bojazljivo unutra, držeći u ruci kiticu smilja.)

Šubić:

Tek zrno nade stavismo u grudi
I već nam ovdje milo niče cvijeće!

Hrvoje:

Što želiš, dijete? U dvorani ovoj
Tek razgovoru muškome je mjesta,
Glas djevojački ovdje čudno zvuči.

Smiljka:

Oprosti, babo, Želislav mi reče,
Da vrijedan junak taj u Mletke kreće,
Da Tomislava oslobodi bana.
To čedno cvijeće nabrala sam zato,
(Siromašno je, košto gore naše),
Da zarobljenom prvi pozdrav bude
I da ga sjeti drage rodne grude.

Viščević:

Cvijetak ovaj ja ću, draga gospo,
Uručit vjerno, — a nebo će dati
Nepovenuto da donesom tamo;
Mog druga srce bit će zemlja plodna
Tom milom cvijeću, kol'ko sudit mogu.

Smiljka *(stidno)*:

Domovine je pozdrav ovo cvijeće
I tko ga ubra, ne dira junaka.

Viščević:

Darovatelj tek dar nam dragim čini.

Šubić:

Još misô jedna pokoja mi ne da:
Ban Tomislav nas mnogo put proslavi
U ratu već i poveća nam zemlju,
Pa velim, sretno kada nam se vrati
Kô kralja svoga pozdravimo bana.

Kukar:

To prebrzo je, jer kraljevsku krunu
Zaslužit treba . . .

Hrvoje:

Tiho, moj mladiću,
U saboru će o tom vijećat narod,
Tek njeg'va volja kruni vrijednost daje.
Sad dost je riječi, rastanku je vrijeme,
Već vjetar sam nas mami, da idemo,
Stog žurno k moru — odvežimo ladje,
Jer sunce eto za planine zadje!

(Viščević *se oprašta i grli s Hrvatima, zatim izlaze svi kličući:* „Na more, na more, vratili se sretno!")

TREĆI PRIZOR.

(Mleci. Dvorana u duždevoj palači. U zatku loggia, zatvorena zastorima. Giacomo *i* dvije sluge *ulaze.* Sluge *nose stô i stave ga u sredinu, a zatim donesu još tri stolice i odu.)*

Giacomo:

Tako, vi lopovi, stavite onamo stô, a ovamo stolice, da se mudrost ne umori, kad je glupost pozove na sobet,

jer će se danas ovdje držati veliko vijeće. — *(Sjedne na stol)* Moj otac, kojega ne poznajem, i moja majka, koju ne štujem, bili su gospodski ljudi. Oni me izbaciše ovako grbava na ovaj grbavi svijet i pustiše da podjem svojim putem, jer djeca ubogih ljudi danas jednako vrijede u svijetu kao i pseta bogatih ljudi. — Vidio sam mnogo zemalja u svom životu, služio sam i Rimu i Saracenima i Bizantu i Mlečiću i bio sam svakomu tako pošten sluga, kao što bijahu moji gospodari čestiti lopovi. — Stalnosti ne trpim. — Ja sam mjesecu sličan, koji od drugih prima svjetlo i mijenja svoje lice prema dobivenoj plaći. Moje je geslo: „Svaki čovjek toliko vrijedi, koliko mu se može ukrasti“ i „hrani se pošteno i ne štedi nikoga.“ Dragi je bog stvorio svoje ljude kao glupane, oni su male ribice, koje služe za hranu mudracima jer — *(zapjeva)* „u ve'ike ribe velik je glad“ i ovu još k tomu: „bolji je zlatan pâs, nego dobar glas“ . . .

Auri
(udje u crnom odijelu sa spisima u ruci):

Signor Giacomo, signor Giacomo! . . .

Giacomo *(držeći se za uši):*

Gle gavrana, gavrana! Dragi gospodine, ja vam nisam odnio mladih.

Auri:

Ja moram s duždem govoriti, vodite me k njemu.

Giacomo:

Ne mogu, dragi gospodine, ja vas ne mogu voditi.

Auri:

Zašto ne?

Giacomo:

Jer ta riječ zaudara po vodi, a znajte, da ja ništa više ne mrzim na svijetu od bistre vode i stare svodnice, jer oboje škodi zdravlju.

Auri:

Kako to?

Giacomo:

Tako, što čovjek isto tako u obilju vode svoj život utopiti može, kao što se u obilju riječi svodničinih utapa naša krijepost . . .

Auri *(koraknе spram zatka):*

Prijavite me duždu.

Giacomo:

Ostanite, eto se već otvara zastor. — Igra je svršena. Opazi li me dužd, bit će novoga posla za me. A posao je najgora danguba na svijetu. *(Odlazi pjevajući.)* „Dječače, bjež, jer uhode te slijede.“

Auri *(gledajući za njim):*

Smiješnoga li lopova!

(Zastor se u zatku otvara, dva paža izlaze i stave se sa strane, izlazi dužd Orso Participat, *starac, u desnoj ruci drži štap, na koji se podupire, a lijevu je stavio na rame* Angjelinino.)

Dužd:

Ti mnogo tražiš, dijete, svjetlo milo
Životu starom, zadnji tračak sunca
Na putu u grob, što me dana sjećaš,
Za tvoju radost sve ću dati rado,
Ti mudra kćerko, cvijet iz Orsa špilje,

Al to ne traži, sužanj ovaj nije
Rob samo moj, već zlotvor cijelom gradu.

Angjelina:

On nevin je i to ti dosta budi.

Dužd:

On opasan je, pa ga čuvat valja.

Angjelina:

Dugovat će ti slobodan zahvalnost.

Dužd:

Oslòbodjen će na osvetu mislit

Angjelina:

Zar molbe kćeri jedine ne mogu
Umekšat srce? — Stidna l' priznat moram,
Da nešto više nego milosrdje
Na usta moja za njega te moli.

Dužd *(ozbiljno):*

Tim gore, dijete, dvostruki sad razlog
Spriječava mu slobodu. — U tim grudim
Za dvije tek misli staro bije srce:
Za rodni grad, za milo dijete svoje.
I kô što nigdje nikad Mlečić ne će
Dozvolit, da mu na prag svetog Marka
Svetògrdnica tudja noga stupi,
Ni Orso nikad ne će dat nijedan
Da cvijet tog roda, duždeva da kćerka
Vladaru bude gusarskome žena.

Angjelina:

Ban hrvatski jest Tomislav i kršten,
Bizant i Rim za državu mu znadu.

Dužd:

On protivnik je moj! Sramotan danak
Narinuo je Mlecima; na moru
Prvenstvo naše prijepornim nam čini.

Angjelina:

Ti ne svlada ga u poštenom boju.
U zaštitnika našega je svetog
Lav ponositi. Iz zasjede sužnjit
Nedostojno je protivnika svoga.

Dužd:

Već često mudrost nadbila je hrabrost.
Što korisno je — to je i dostojno.
Al dosta o tom — i za srce tvoje
Opasnost vidim — Davno već u mene
Isprosio te blizi knez Ferare,
U braku ovom djetinje te sanje
Zaboravit ćeš . . .

Angjelina:

Oj, smiluj se, otče!

Dužd:

Odlučeno je i za dobro tvoje.
(Opazivši Aurija, koji se je sa strahopočitanjem približio)
U igri šaha, što od Saracena
Naučili smo, danas ti pobijedi,
Mudra mi kćerko! U života igri

Prepusti meni tok. — Gle tuj naš Auri!
(Auri se pokloni.)
Predugo već ja bijah otcem — dužda
Država traži sad — odstupi, dijete,
Ljepotom treba, znaj, da razbor vlada,
Bez uma lijepost često već nastrada!

Angjelina

(sklopi još jednoč ruke, da moli, a tada tužno odlazi.)

Dužd

(umoran klone na stolicu):

Auri, Auri! I rodjeno dijete moje! Kako je poguban čar toga tudjinca. Bacit ću ga dolje u najtamnije tamnice, da ne ugleda nikad više svjetla božjega dana!

Auri:

Gospodaru! Uvrijedjen otac govori tako. — Ban hrvatski nije ništa počinio, da bi ovu kaznu zaslužio. Ljubav i sunce dopiru svuda bez smetnje.

Dužd:

I ti ga dakle braniš? Zar je on čarobnjak, pak je zaslijepio i tvoj oštri vid?

Auri:

Iskrenost priliči mojoj službi. Svijetli dužde! Vedro tvoje oko, znano s mnoge slavne morske vojne, tvoj svijetli um, koji te na ovo mjesto stavi, uz sjajni rod tvoj — u ovoj stvari ne prosudjuju mirno. — Ti vidiš protivnika, gdje bi lako mogao steći prijatelja, opasnost, gdje je nema. Oblaci, koji stoje nad našom glavom, brže će se raspršiti od onih, koji se drže tjemena dalekih gora. Hrvati su naša briga od danas. — Divlje čete magjarske, koje već jednom opljačkaše talijansko tlo, i razbojnički Saraceni, koji drže donju Italiju, bit će još strahom našoj unučadi.

Dužd:

Jesi li zaboravio na sve neprilike, koje nam na moru zadadoše divlji Neretljani i gusarske čete s otoka Paga? Pritužismo se toliko puta hrvatskomu vladaru, katapanu dalmatinskomu, samomu protospatoru „bizantinske theme“, i koja korist? — Ban je hrvatski vladar onih gusara i njegov se barjak vije na krmi njihovih ladja!

Auri:

Njihovi su nasrtaji bili više puta osveta za nepodobštine počinjene s naše strane, a ne svetogrdno rušenje božjega mira.

Dužd:

Zar si tako rječit, dok ih braniš? A sramotni danak, koji nam nametnuše? Nije li zbog njega ponosna Venecija, kraljica mora, u njihovim očima robinja kukavnim Hrvatima?

Auri:

Svoj lanac svatko nosi kroz taj život. Taj je danak oprezan, al sramotan nije. — U borbi o život i smrt tko sumnja, da li bi ovaj grad slavno nadvladao dušmane svoje? Ali mi nismo vojnici, već trgovci. — Mi volimo svoju korist plaćati novcem, nego krvlju djece svoje. — Naše ladje, koje plove naprama Carigradu put dalekoga Bizanta, vraćaju se zlatom nakrcane kući. — Što smeta od tolikoga blaga dobaciti susjedu, komu

kraj kuće prolazimo, par dukata, da nas pušta u miru proći, saželiv nam: „Sretan put“?

Dužd:

Auri! Auri! Spram ove sijede kose ti si još dječak. — Od Magjara i Saracena ti vidiš opasnost, a Hrvata se ne bojiš? Predbacuješ meni, da ne vidim daleko, a tvoje su oči slijepe! Magjara s desne, a Nekrsta s lijeve strane moje će ruke brzo doseći. — Hrvat mi u obraz gleda. I kad otvorim oči, njega vidim. To more, što se stere izmedju njihove i naše države, može biti samo jednomu od nas vjerenicom. U tih su barbara jake mišice. Oni svladaše Avare i Franke, opriješe se pobjedonosnim Magjarima i Saracenima i već se pohlepno laćaju zahvatiti i Dalmaciju i primorske gradove, u kojima živu Latini, naša braća po jeziku, rodu i imenu. Obratih se stoga u Bizant na moćnoga cara Lekapenu i on nam obeća svoju pomoć.

Auri:

Štiti li tebe Bizant, Hrvate štiti Rim! Oni su jak bedem kršćanstvu i proti Magjarima i proti inovjercima bizantinskoga carstva, proti razkolu Fotijevu. — A Rim je moćan, jer je snaga Karolinga pala i nije više rimski car, već rimski papa gospodar vječnoga grada!

Dužd:

I da su zlatnim lancima prikovani o svod nebeski, ja sam prisegao uništiti ih! Oni prijete kao vječna kuga našemu gradu i isti oni zlotvori zarobiše mi dragoga sina Petra! Njihov je ban u mojoj ruci i njegova mi glava jamči za njihovu pokornost.

Auri:

O jednoj glavi ne visi svijet. Gospodaru, ne smijem ti dulje tajiti. Ti si na krivom putu, opasnost je velika i teška.

Dužd:

Tim vredniji jamac mi je Tomislav.

Auri:

Sveti muževi Lav i Ivan, koji stigoše nedavno iz Rima i koji zahtijevaju da govore s tobom, poučit će te, da svako dalnje nasilje spram Hrvata povećaje samo opasnost.

Dužd:

Danas sam sazvao veliko vijeće i pred njim ću sa strahopočitanjem saslušati poslanstvo papino. Ta rimska gospoda i suviše su naprasna, ne škodi im čekati. Ja sam kršćanin, al nisam rob Rimu.

Auri:

Dok smo jaki bili, naš je ponos bio na mjestu. Ali od juče se mnogo štošta promijeni. U grad je stigao benediktinac iz Rima, koji je papinskim poslanicima donio dobrih vijesti. Sipont je pao . . .

Dužd:

Nebesima hvala, te nas je minula bar ta opasnost!

Auri:

A znaš li, tko ga je pobijedio? Nisu to Mlečići, već vojvoda humski Mihajlo Viščević, knez gusarskih Neretljana, isti onaj, koji zarobi njekoć tvoga sina.

Duždad:

Ha, prokletstvo!

Auri:

Dok su naše ladje još izlazile iz laguna, hitri ti Hrvati prebrodiše već sinje more. Njihova je pobjeda i slava, ali i zahvalnost Rima. Od juče dižu papini legati još ponosnije glavu. I ne popustiš li još danas, odputovat će, ostavivši prokletstvo tebi i gradu! Al to nije sve . . .

Dužd:

Što još čeka staru moju glavu? Zar je nesreća kralj, te je prati stotinu nevolja?

Auri:

Ja slabi san sam noćas snivô. Burni vjetar, koji duvaše cijelu noć, i brige državne ne dadoše mi pokoja. Moje misli pratile su hrvatske ladje na njihovu putu i dodje mi misao — a sad gotovo držim, da to bješe znak s nebesa, kakav nam se često u času pogibli ukazuje — ne će li pobjednici okrenuti svoje ladje sad od Siponta ovamo, da izbave svoga vladara. — Čim svanu jutro, izletim na obalu i tuj ribarskoj jednoj ladji dadnem znak, da izidje na more i čim što sumnjivo opazi, da mi odmah javi. Malen je samo broj naših liburna, jer se sve veće brodovlje nalazi na dalekom moru.

Dužd:

Oj, zlokobni čase!

Auri:

Nije minulo ni podne, a ribarska se ladja vrati! . . . U daljini, u magli, koja danas leži nad morem kao težak

san, ugledala je ratne ladje. — Jesu li naše ili tudje, nije se razabrati moglo. Al svakako treba biti na oprezu. — I ako moja ispuni se slutnja . . .

Dužd:

To jutro tmurno glasnik zlu bje danu!
Iz kreveta već kad izidjoh danas,
Krstobolja me svlada — jedva stupah,
Pak dva put podom pokliznu mi noga!
I tračak sunca, koji časak samo
Po jastucima postelje se igrô,
U magle guste — što zavidne danu
Pritvaraju ga — plah se dječak sakri,
Kô da ne mari teškoj svijetlit tuzi.
(digne se mučno)
Hvala ti, Auri! — Papinske legate
Pozovi amo — i što riječi dobre
Učinit mogu, reć ću. — Pokornošću
Da svladam barem protivničku srdžbu,
Kad mač iz ruke izbi mi sudbina.
Ti pako s mjesta do obale podji,
Sagene hitre šalji na sve kraje
I sve, što doznaš, odmah mi dojavi!

Auri:

Izvršiti ću. — Svećenici rimski
U predsoblju očekuju tvoj poziv.
Ne kloni duhom, — jer u času teškom
Vjerovat u se, već pol pobjede je! *(Ode.)*

Dužd:

Ti sveti Marko, naš evangjelista,
Obrani grad svoj sad pred Petra gnjevom!

(Paž otvori zastor desno, te pusti s poklonom Lava *i* Ivana, *koji s poveljama u ruci stanu u sredini dvorane.)*

Dužd:

Ja Krista Spasa u vašem poslanstvu
Kô krotak sluga ponizno pozdravljam.

Lav:

Poklonit mu se hitio baš nijesi!

Ivan:

I prvi put je, da na vratim dužda
Poslanik božji morao je čekat.

Dužd:

U časnom zboru velikoga vijeća
Počastit htjedoh poslanike pape.

Lav:

Ljubavi više ma uz manje časti
Kršćanskije bi bilo. — Al mi znamo,
Da u Bizantu davno već Venecija
Korist si traži i Fotijev razkol
Da plodno tlo je u tom našô gradu.

Dužd:

Mi svetom Marku vjerom ne krenusmo
I krstu služit vijek smo spremni bili.

Lav:

Tek šteta samo, što te ladje vaše,
Kad o vjeri se radi, ne o poslu,

Tol sporo plove. — Tako kod Siponta
Hrvati grad vaš pretekoše slavan
I njihova je pobjeda i hvala.

Dužd:

Njim vjetar sklon bi, koji nas zapriječi!

Ivan:

Nas šalje sveti otac papa k tebi
Kô sinu svom, da povrati te crkvi!
Pak uspije li uz pomoć Hrvata
— I neba vječnog, koje s njima bješe —
Nadvladat Nekrst — sa istoka ipak
Ne Rimu tek, već cijeloj Italiji
Opasnost prijeti od magjarskih četa.
Tuj pomoć može samo junak, koji
Već mnogo put ih razbi u gorama
I koj je spreman, da pod znakom krsta
Na mejdan podje. S bolom sveti otac
Stog saznao je, da prot svakom pravu
Kô sužnja držiš ti hrvatskog bana,
Kod svetog mjesta uloviv ga varkom.

Dužd:

On protivnik je moj i iste ladje,
Što kod Sipònta ovjenčaše kljune,
Već mnogo puta u boju nečasnom
Gusarile su po jadranskom moru,
Odvodile nam djecu u sužanjstvo. —
Rim ako želi, čete plaćenika
Oružat ćemo za boj na Magjare,
Al razbojnika slat na razbojnika
Ni mudro nije, ni dostojno pape.

Lav:

Tek nebo ima pravo sudit papi,
U ime njeg'vo on kršćanstvom vlada.

Ivan:

A plaćeničke nikad ne će čete
Junake slavne dostići u boju.

Lav:

Baš kao i ti Tomislav je kršten
I Rimu sin i vladar tebi ravan . . .

Dužd:

Gusarski vodja taj i kralj pastira
Ne može brat bit duždu mletačkome.

Ivan:

I Spasitelj naš kralj bje tek ribara,
Pa ipak danas cijelom zemljom vlada.

Lav:

Na usluzi ću starosti ti biti,
Pa molitava naših kad ne shvaćaš,
Tad slušaj svetog oca zapovijedi:
On nalaže ti, da hrvatskom banu
Slobodu odmah vratiš i da danak,
Hrvatom što si plaćat se obvezô,
I nàprijed plaćaš. — Čin svoj svetogrdni,
Što skrivio si — kad kod Cividala
Zarobio si kršćana, gdje moli —
Da na dan Marka svetog u toj crkvi
Pred sabranijem okaješ svećenstvom.
Pokoriš li se, papa prostit će ti,
Dok neposlušnog kaznit će prokletstvom!

Dužd:

Ja vidim svijet, gdje drugim putem kruži,
Barbare štiti l' Rim, a prot Latinom!
Zar ne mislite, da slabeći Mletke
I Dalmaciju dajete Hrvatu?

Ivan:

Vjeru branimo mi, ne zemski posjed.

Dužd:

Zaboraviste l' istočnoga cara?
On moćan još je, njegovu su carstvu
Hrvati podanici, pa dozvolit ne će,
Da iko brani njemu nepokorne.
I s česa Rim proklinjat će Veneciju,
Bizant bi stog ju mogô blagosivljat . . .

Lav:

Baš u zô čas nam silni Orso prijetiš,
Naučit će te taj pergamen, kako
Car Lekapena o papi nam sudi.
(daje duždu spis)

Dužd

(pogleda pergamen, preplaši se, protrne, kleca . . . razmišlja, te napokon klone):

Nadvladaste me, eto na koljenim
Ja vjernost papi prisižem Ivanu.

Lav:

Dà, tako valja . . . U znak pokajanja
Povrati sužnja.

Dužd:
Budi volja vaša!
(daje znak pažu)
Ti kapetanu Barnabi poruči,
Da hrvatskoga amo zovne bana . . .
(drugomu sluzi)
A ovdje metni stô i igru šaha
(trećemu)
I stolce amo . . . Priredite igru . . .
(Sluge vrše, što im je naloženo, i nastavljaju igru šaha.)

Ivan:
Što znači to, zar ti nas igrom šaha,
Tom ludom šalom djece saracenske,
Pozabaviti želiš!

Dužd:
Pusti, gospodaru,
Slobodu dajem banu Tomislavu
Uz uvjet malen — sramotno bi bilo
Slobodu steći bez zasluge svake: —
U igri toj, što nauči je ovdje
Kad pobijedi me, izbavit će sebe.

Lav:
Ozbiljnost časa igre ne dopušta.

Dužd:
Kad sumnjao bih o vještini samo,
Ni protivnikom priznao ga ne bih.

Ivan:
Odgovor kratak sveto pismo uči:
Dvolična riječ put dvosjekloga mača
Već govornika ranila je često.

Lav:
Proìgrat igru mogao bi, pazi!

Angjelina
(blijeda uleti brzo unutra, sva u strahu, te reče potiho):
Auri ti javlja, da hrvatske ladje
Usidriše se vani pred lagunom
I tri put jače od liburna naših
Opkolit grad će . . .

Dužd
(izgubi se, ali se svlada):
Šuti . . .
(Uzme Angjelinu za ruku, te je pokaže Lavu i Ivanu)
Moje dijete,
Te svete ljude pozdravi ponizno.

Ivan:
Blagoslov neba bio uvijek s tobom!

Lav:
Kraj mržnje oca svoga ljubav budi!
(Barnaba i dva vijećnika udju s Tomislavom, *koji stane časak i shvativši, što se zbiva, stupi k Ivanu i Lavu i dâ im počast.)*

Dužd:
Hrvata bane i vodjo Tomislave,
Razmišljajući svestrano i trijezno
I nagovorom časnih tih otaca
Kô kršćanin sam kršćanskom ljubavi
U duši satrô mržnju, pa željenu
Slobodu ću ti vratit . . .

Angjelina *(sretno):*
Nebu hvala!

Dužd:

Uz jedan uvjet, a neznatan vrlo,
Kô znak, slobodu da si sam stekao;
Gle, igra šaha, vojska ta od drva,
Ta mala slika ozbiljnosti ratne —
Pa za slobodu igrat ćemo tvoju!

Tomislav:

Ej, himbeniče, svet se dar slobode,
Što dade svakom Bog ga kô i sunce,
Na maču stiče, ne djetinjom igrom.
Prot svakom pravu ja sam sužnjem tvojim
I zločin tek je ta pobjeda tvoja.
Stog domu mojem ti me odmah pusti,
Jer drukčije će, ako dobro slutim,
Junaci moji za slobodu moju
Poigrat s tobom drukčije se igre.

Angjelina:

Miruj, junače . . . Ljubav k domovini,
Toliko što si pričao mi o njoj,
Sad žrtve traži; slušaj oca moga,
U dobru idi, on te držat ne će,
Iz mržnje još će procvast prijateljstvo!

Ivan:

Rim nemoćan je jošte, što te štiti,
Pa strpljivosti kršćanske te sjeća,
Jer dvostruku ćeš pobjedu izvojštit
I sebe ako svladaš . . .

Tomislav:

Sveti mužu!
Poštèna igra b o j n o polje traži.

Angjelina:

Popusti želji oca, želji tvojoj,
Prem m o j a želja tvojoj protivna je,
Što tebi sreću, meni smrt donaša;
Za ljubav ipak milog spasa tvoga
Ja zaklinjem te, svladaj se — popusti!

Tomislav:

Ti sestro draga, djevo milostiva,
Ta blagost tvoja često već kô sunce
Osvijetlila je groblje mojih nada
I zvonkom glasu tvome — duše tvoje,
Što svetost javlja — ja ću se pokorit.

Dužd:

Tu misô hvalim. — Otpočnite glazbom,
Ti vodi igru — pratila te sreća! *(Igraju.)*

Lav *(potiho Ivanu)*:

Zar nije ruglo, što moramo gledat?
Oj, strepi, Orso, naša je sramota
Ta igra tvoja! — Rim će već osvetit
To poniženje . . .

Ivan:

Sve je ljudsko nisko,
A život ovaj igra, san i varka
I šeme mi u stvoritelja ruci,
Sve ravna nebo . . .

Lav:

U njega su strijele!

Ivan:
I zvijezda sjaj. — Strpljenje vjera uči!

Dužd *(u igri):*
Ne hiti tako! Eto konja tvoga
Moj skoroteča odnese — taj vojnik
Već kraljici ti prijeti . . .

Tomislav *(isto tako):*
Uzimljem ga,
Jer predrzak je.

Dužd:
U zô čas po sebe!

Lav:
Da igra ta se u sud božji svrne
I kazniv krivca, da nebesa tako
Priznavat pravdu nauče drznika.

Ivan:
Tek sporo kazni nebo. Strpljivo je.

Angjelina
(koja u strahu promatrala igru, stupi bliže Tomislavu i prišapne mu):
Saberi sad se, pasti ćeš u zamku,
Bijes junački ti poguban je igri.

Dužd:
Zarobio sam evo kraljicu ti,
Pa vojskovodja ako bolji nisi
No što si igrač, još će dugo Mleci
Uživat slavu po jadranskom moru!
Tvom kralju šah . . .

Tomislav:
Navalit ću na tvojeg!

Dužd:
Sad prekasno je, — jer dok ti odluči,
Dva tornja ova već ga zasužnjiše
I nadvladan si, — tvoj je kralj zarobljen!
(Ustane)
Za kraljem ban! Po drugi put izgubi!

Tomislav:
Ti lukavošću dva put me nadvlada.
(Udari šakom o stol šaha, te se figure razlete)
Ovakvoj igri eto mi smo vični
I mačem ja ću pobjedu ti vratit.
(Izvana se čuje najprije slaba vika, koja biva sve jača do dolaska Aurijeva. Angjelina se približi plaho k stolu.)

Dužd *(bijesno):*
U tamnicu ga natrag odvedite,
Drzòvitost još mogu kaznit ovu!

Angjelina:
Suspregni gnjev svoj, oče! — Samo gledaj,
U igri što je dugoj izgubio,
To udarivši šakom natrag vrati:
Jer oko kralja tvojeg se kohorta
Vojnika složi — i za pravo tako
Sve uzev skupa — on pobijedi tebe . . .
(Vika vani biva sve jača.)

Lav:

Glas angjela je tvog te djeve molba;
Popusti sad — jer vika, što se čuje,
Tvom ponosu je, mislim, već opijelo.

(Vika se čuje već u predsoblju. — Vrata se otvaraju. — Vojnici i paži bježe smeteno preko dvorane u zatku. — Auri *u pratnji dvojice, trojice senatora uleti duhat unutra).*

Auri:

Jak budi, dužde. — Hrvatski vojnici
Provalili su u grad, kô poslanstvo
Vojvode će s tobom zborit sada.

Dužd *(mramornim mirom)*:

Nek dodju samo — raci svojih nada
Ja spomenikom stajati ću sam.

(Ulazi Viščević, *a prati ga* Ratimir *i* Braslav, hrvatski *se* vojnici *postave u zatku).*

Viščević *(na vratima)*:

Orso Participat, mletački dužde,
Hrvatskog kralja ja od tebe tražim!

Dužd:

Darivat krune nije mi u vlasti,
Po bana li si došô, — evo ti ga!
Taj čas baš htjedoh vratit mu slobodu.

Viščević:

Orso Participat, mletački dužde,
Uskraćen danak ja od tebe tražim!

Dužd:

Kad sam se trudiš, te po njega dodje,
Izplatit ću ga. — Idi rizničaru,
Jer usluga se svaka plaćat mora.
I mirnije si mogao unići,
Ta cijenit znadu Mleci prijatelja.

Viščević *(ulazeći)*:

S tog prijateljstva kod nas mnoge glave
Još krvave su. — Trebati će odsad,
Da prijaleljstvu i vjeru pridružiš!

(Krene spram Tomislava te ga ogrli)

Oj, Tomislave!

Tomislav:

Pobratime vjerni,
Tek tebi hvalim za slobodu svoju.

Viščević:

Ja dug ti vratih tek za spasen život.
Čast vama, vrijedni poslanici Rima,
Znam, vaša riječ bi preteča mom maču.

Lav:

Vijek pravednika otac papa štiti.

Tomislav:

O domovini pričajte mi, braćo,
Je l' zemlja sretna, zadovoljan narod?
Moj Ratimire, brate moj Braslave! *(Zagrli ih.)*
Što radi Grgur? Što Hrvoje slavni?
Dah otadžbine dajte da udahnem.

*

Viščević:

Jak dom je još — al prijeti mu opasnost,
Jer znajuć da si daleko, dušmani
Već dižu glavu. — Željna otačbina
Sad tebe čeka, spasitelja svoga!

Tomislav:

Tad k ladjam brzo — krzmat grijeh bi bio.

Angjelina:

Vaj, domu svomu zar toliko žudiš?

Viščević:

Svoj polet svladaj, a za sada primi
Tog cvijeća struk, iz naše niknu grude,
Pa makar čedan, tebi će mirisat.

Tomislav *(poljubi cvijeće):*

U cvijeću ovom ljubim otadžbinu.

Viščević:

Dar primaš rado — pitat zaboravi,
Tko posla ti ga?

Tomislav:

Tko?

Viščević:

To Smiljka bješe,
Što djetetom je ostavi, sad djeva
U sužanjstvu te pozdravlja dalekom.

Tomislav
(meće cvijeće na grudi, poljubivši ga).

Angjelina *(u sebi):*

Zar cvijeće to, što privinu na grudi,
Ubrala ruka suparnice klete?
I je li tako — tad mjest' cvijeća toga
Ja brzo mrijet ću s mraza ljubavnoga . . .

(Došao je rizničar sa zlatom i predaje ga Ratimiru i Braslavu.)

Viščević:

Ti plaćaš hitro, dužde — kad ustreba,
Tim bolje. — Svidja li se toj gospodi,
Da gosti budu na ladjama našim?
Čas odlazit je . . .

Lav:

Mi primamo rado,
U zemlju vašu poslovi nas vode.

Ivan:

I blagoslov vam i mir donosimo.

Viščević:

Mir uščuvajte samo nam u zemlji,
Za blagoslov nam tada teško nije!

Angjelina *(Tomislavu):*

Zar tako ti se praštaš s vjernom drugom,
Što dragog srca dijeli robstvo tvoje?
Nit riječi hvale, nit priznanja smiješak
Ne daruješ li? — Zar je sreća škrtac
I svoje svjetlo samo sebi čuva?

Tomislav:

Ugušila su čuvstva riječi moje,
Pa jače od njih kucaj srca zbori,
Da čut ga možeš, shvatila bi brzo,
Da radost njegva tebi je zahvalnost.
Sad s Bogom ostaj, slika tvoja mila
Kô angjeo čuvar putu mojem bila . . .

Angjelina:

I ništa više?

Tomislav:

Sad množinu riječi
Bliz oproštaj i okolina priječi!

Angjelina *(u pola glasa):*

Tad ne dijelim se s tobom! *(u sebi)* Oj, ušuti
I ponose i stide! — Gasi baklju, sunce,
Još ova noć nek odluči mi sudbu!

Tomislav

(na vratima, okrenuvši se spram dužda):

Mi dijelimo se, moj ponosni dužde!
Sad svršena je, kako mislim, igra,
A polje ovo šaha, što u zlobi
Za groblje uze ti slobodi mojoj,
Ja u grb primam svoj. — Crveno i bijelo
Kô krv junačka i čast djevojačka
Tuj da svijetli unučadi poznoj!
Za gostoprimstvo velika ti hvala,
Produljilo se mimo volje moje;
Al pamti dobro i skreneš li vjerom,
Da vratit ćemo dvostrukom ti mjerom
To gostoljublje!

Dužd:

Štedi opomene
Da jači vlada, ti podući mene.

(Svi *se spremaju da odu.* — Angjelina *gleda plaho na* Tomislava. Dužd *stoji naslonivši ruku na stolicu,* Auri *do njega.)*

Tomislav *(odlazeći svojim drugovima):*

Sad k moru žurno, na svom hitrom valu,
Da dragom rodnom ponese nas žalu;
Junaka srce sreće ne zna ine
No u slobodi cjelov domovine! . . .

Zastor.

DRUGI ČIN.

PRVI PRIZOR.

Morska obala u Mlecima. Noć.

Giacomo

(dolazi prilično nakićen vinom, a ogrnuo se kabanicom, u ruci mu baklja, koju zabode u zemlju):

Moja mi gospodjica dade nalog, da ovdje čekam stranog viteza, koji je danas našemu duždu baš ljudski zasolio. „Jer“, reče mi: „ja želim s njime govoriti.“ Dobro, — neka joj bude! — Ali ako ona želi s njime govoriti, ja to ne želim. Njegovo ime u mojim ušima čudno zvoni. On bi za mene bio suviše plitka zabava. Jer što je ljubav, ta ljudska peć, o tom neka se prepiru rode sa starim djevojkama! Moja je ljubav puno uzvišenija, a radja se svake jeseni iz mladoga grož̌dja. Ime joj je: istina. Uvijek mi je vjerna, nikad mi se ne susteže, ali me prečesto nateže lijevo i desno, kad mi udari u glavu. Mudri je njeki Latinac rekao: „In vino veritas,“ a to znači: „Istina je u vinu.“ Dakle? Tko da je ne potraži? A jer svaka stvar, kako je to naučao onaj grčki filozof — bog mu se duši smilovao! — može u jednom času biti samo na jednome mjestu, to slijedi, ako je istina u vinu, a vino u istini, da ona upravo nigdje drugdje biti ne može, nego u vinu. — Dakle, ako sam ja s vinom ili vino sa mnom — budući da smo pred zakonom svi jednaki — to sam ja za pravo samo s istinom — i — jer svaka koza mora imati svoj rep, ako joj nije odbijen, a svaka rečenica svoj zaglavak (da može zaglaviti), — čim ja više vina popijem, tim će više istine unići pod moj krov! A pitam ja sad, ima li dostojnije dangube za mudraca, nego li drugovati s istinom? Nije li radi toga i sam Sokrat umro? Dakle, ne činim niti ja zlo, ako idem za tim, da se s istinom sastanem. Ali budući da je ona u vinu, a vino u krčmi, a krčma na „piazzi“, to mi sad treba pohrliti onamo, a moja gospodična neka čeka ovdje do sudnjega dana, jer će tada i onako saznati, kakova joj je sudbina! *(Ode.)*

(Tomislav *i* Viščević *dolaze.*)

Viščević:

Vedro je nebo, bit će oštra vjetra!

Tomislav:

U krmu udari li, hvalit ću ga!
O, da smo ptice, leteć domovini . . .

(Čuje se glas Angjelinin iza scene, kako zove »Tomislave!«)

To glas je znan mi. — Svog života sreću
Zar gradit moram na ljubavi grobu?
Otidji, druže, dostić ću te brzo.

Viščević:

Na domovinu misli i na — Smiljku. *(Ode.)*

Tomislav:

Što tražiš, djevo, noću na tom mjestu?

Angjelina

(ogrnuta ulazi hitro, dajući znak Kvijeti, *da čeka iza scene):*

Zar prvoj meni dosudi prozborit,
Gdje svladat moram stid i samu sebe!

Ne pomažeš li meni u tom času
Izreći ono, što bih tajit rada!

Tomislav:

Zar ima sestra i pred bratom tajnî?

Angjelina:

Pred mužem žena suviše ih ima,
Razgalit stid ih priječi — dokle želja
Na usta bije. Ah, moj Tomislave,
Ne preziri me, — gdje kô brižan ribar,
Što čun mu tone, a ne vidi spasa,
Pa biser dragi još u ruci stište,
Koj otet moru svojom dušom plaća,
Te umiruć ne pušta ga iz ruke, —
Ne preziri me, što ljubavi željna
Ja ne puštam te — njezin biser tražeć.

Tomislav:

Zahvalnost jača od ljubavna žara,
Koj radja se u tijelu, ne u srcu,
Ostat će s tobom, dijelilo nas more!

Angjelina:

Siroti, što je željna kore hljeba,
Ne kazuj Eden nit krasote raja,
Već glad utišaj ljutu. — Tako ljubav
— O, da ti moram reć, što ne bih smjela! —
Tek cilju svojem dražesnomu žudi
I žedju gasi tek na dragog grudi.
Ne spominji stog tu zahvalnost hladnu,
To natpis tek je grobnoj ploči čuvstva,
Taj dug ti praštam, ako ničim drugim
Zadužila te nisam.

Tomislav:

Mila djevo!
Plemenitu ne rodom tek, no bivstvom
Ja upoznah te — i ti prem tudjinka
I kćerka muža, kog bih mrzit morô,
U tudjem kraju dušmanskome meni
Sunčani trak si bila — i te grudi
Rascvatoše se pod njegovim svjetlom
U cvijetak hvale, ljubavi, štovanja.
To znak ti budi, da te cijenit znadem,
U prijateljstvu da se rastanemo!

Angjelina *(privine se k njemu)*:

Što priječi ljubav, — da svom cilju stigne?
I u pô čuvstvo je l' ti momu ravno,
Ta noć će k sreći odvesti nas dana.
Što smislih, slušaj — makar sam Mlečanka,
Ta drag mi sjaj i silna premoć grada, —
Sve ostavit ću i u pustoš tvoju
Slijedit ću te, jer i kamen hladni,
Kud stupaš, meni vazda vruć će biti.
Ostaviti ću oca, kuću, dom svoj,
Svu prošlost svoju, i tebe ću slijedit
Kô vjerna žena — ovdje njekoć prva,
Ja rado bit ću robinjicom tamo.

Tomislav:

Tolika moć zar ljubavi je kobne,
Da ponos svlada, sebe zaboravlja?

Angjelina:

Čarobna je ljubav, pjesan svijeta,
Patnici zemlji vinu se iz grudi

I zlati život taj i ljudska bića
Dovadja k spasu, zlo čineći dobrim.
Mladosti je vijenac ljubav čista!
Mi mladi još smo i ljubavi željni,
Oj, daj nam sretnim biti, spoznav tako
Ljubav i mladost, dva najljepša dara
Što krijepe nas sa naravi oltara!

Tomislav:

Svom snagom mladom ljubavi ću služit,
Al ljubav svoju darovati rodu;
Ja njemu živim, on je ljubav moja,
Tu desnicu sam posvetio njemu.

Angjelina:

Ja ljubit dom ću tvoj, kad ti ga ljubiš!

Tomislav:

U domu mene mnoga dužnost čeka
I kruna možda — prem je ne zavrijedih.
Hrvatica na hrvatskom tek trunu
Kraljevat s kraljem može. — Stog ma kako
Da puca srce — gdje te ranit mora,
Ja tebi ipak u toj uri kobnoj
Ne mogu drugo reć, — no pust' me, djevo,
I nerodjenom sestrom ti mi budi,
Da kao brat bar zahvalan te ljubim . . .
Ukrati čas nam bolnoga rastanka!

Angjelina:

Vaj, ćutim bôna, zalud sve mi molbe —
To srce kam je — vrelo suza mojih

Zaludu kod njeg sebi izvor traži.
Al nije dom tek, koj te hladnim čini,
U domu ljuba, znadem, da te čeka
I njeno cvijeće kiti grudi tvoje!

Tomislav:

To cvijeće djeve stidne pozdrav bješe
I skromna joj je ljubav kô to smilje,
Što vjerno hvata kamenja se golog.
Ti nje ne kori mi — i s Bogom ostaj,
A vrijeme srcu vidalo ti rane!

Angjelina:

Vaj, prezireš me? Štovanja nevrijedna
Od ljubavi se dijelim! Sretan budi —
Ja vjernika u zemlje nać ću grudi!

Tomislav:

Ti drugom vojnu drag ćeš ures biti.
(Poljubi je u čelo)
Sad s Bogom, djevo — neka Bog te štiti!

Angjelina
(koja je časkom klonula, pridigne se):

Tomislave!
Zar ode već, čas prije tuj još bješe!
Sve snivah samo . . . grud mi stisla tama.
Ah, san to ne bje . . . ja sam sama — sama!
(Klone iznemogla.)

DRUGI PRIZOR.

(Prostrana ledina u Hrvatskoj u blizini mora. — Sabrani narod očekuje radosno dolazak Tomislavov. — U sredini pod starim drvom sjedi malo poviše starac guslar, do njega kleknuo mu unuk. Djeca se uhvatila u kolo i igraju oko drveta, dok starac pjeva.)

Starac guslar:

Raduj nam se, domovino mila,
Eto dana, eto tvoga bana,
Vraća ti se dični Tomislave!
Dodji, vilo, ovjenčat junaka,
Budi ljubom mladjahnoj mu slavi;
Slobodna je djedovina stara,
Lijep joj dan se smiješi sa oblaka;
Ona gleda budućnost daleku
I na kopnu i na moru jaka!

Unuk:

Ne sluša ti narod pjesme danas,
O, moj djede, eto i sam pjeva
Od radosti i tihog veselja.
Već radije na brdo se penji,
Da vidimo dolazak junaka.

Starac guslar:

Ti me vodi gore na vrhunac,
S četir strane gdje se zemlja vidi,
Da ju starom blagoslovim rukom,
Sretan ovog što doživih dana!

Unuk:

Žurno, djede, da ne zakasnimo! *(Odlaze, a djeca pjevajući za njima. Narod se sabire i prolazi.)*

Jedan iz naroda:

Narodni zbor odluči ponuditi Tomislavu kraljevsku krunu!

Drugi:

Pravo je tako. Zavrijedio ju je, za njega i jest. Zašto da nemamo i mi svojega kralja? Jaka smo, hvala Bogu, država.

Treći:

To znade Rim i Bizant. I Saraceni i Avari strepe pred našim mačevima. — A dadne li Bog, oćutjet će ga skoro i Magjari, koji evo već provališe preko Velebita, pak i nama prijete. Vraća nam se ban u dobar čas.

Četvrti:

Naša mornarica gospoduje već dugo na jadranskome moru. Slavno je pobijedila kod Siponta!

Prvi:

I oslobodila nam bana. Sad će i Mleci vratiti danak. A oholi Avari pokunjit će već glavu, kad oćute Tomislavov buzdovan.

Drugi:

Eto prolaze latinski svećenici. Gle nadbiskupa Ivana! Kiseo li je u licu! *(Kler prolazi, narod se klanja. — Nadbiskup diže ruku, da blagosilje.)* Uzoholio se je ovo zadnje vrijeme, pak mu slava hrvatska nije draga.

Prvi:

Voli on duždu mletačkome i braći Latinima.

Treći:

Je li istina, da s banom dolaze i poslanici papini?

Četvrti:

Ne slutim nikakovo dobro. — Te crne vrane pozobat će nam zemlju.

Drugi:

Glagolica im je trn u oku!

Prvi:

Oni žele, da se popovi briju i da puste žene . . .

Treći:

Ta šta će bez žena? Bez žena ne bi ni njih bilo!

Četvrti:

Ide hrvatski biskup Grgur Dobre! To je vrijedan gospodin.

Narod *(kliče)*:

Živio Grgur! Da živi hrvatski biskup!

Grgur *(postajkuje i blagosilje narod)*:

Gospod s vami! — Ninje i prisno! *(Odlazi uz klicanje puka)*.

Narod:

Va vjeki! Amin! *(Za njim prolazi Hrvoje i drugi hrvatski velmože. Narod im kliče)*.

Prvi:

Zašto da se molimo Bogu latinski? Ta Bog je stvorio sve jezike, pak ih sve i razumije.

Drugi:

Vele, da to traži jedinstvo crkve.

Prvi:

Jedinstvo crkve čini vjera. — Misao nas veže, ne riječ.

Zaharija

(ogrnuo se plaštem putničkim, sa štapom u ruci):

Ja stran sam putnik, molim, recite mi,
Do hrvatskoga kako doć ću bana?

Prvi gradjanin:

Ako si riba, brzo ćeš ga stići.

Zaharija:

Razjasni govor!

Prvi gradjanin:

Ban je naš na moru.
I od Mletaka slavno amo plovi.

Zaharija:

Tad čekat ću ga.

Prvi:

Bit će dobro tako.
Tko plivač nije, nek se kraja drži.

Drugi *(pristupivši prvomu)*:

Tko taj je stranac?

Treći:

Pitaj ga.

Prvi *(Zahariji)*:

Odijelom.
Prikazuješ se strancem, reci stoga:
Odákle li si, zašto bana tražiš?

Zaharija:

Ja nesretnik sam — jerbo sreću svoju
Izdajstvom vratih sam odsudiv sebe —
I sâm sam sada sudac svojih čina.
(Razgrne se.)
Brat vašem banu i vladar sam srpski . . .

Prvi *(sa strahopočitanjem)*:

Zar Zaharija?

Zaharija:

Ti mi ime znadeš?
Tad milosrdje bar ću u vas naći.
Rod uništen mi, a sva zemlja pusta
Od bugarskoga krvava je bijesa
I Česlav himben sad Srbijom vlada:
Stotinjak ljudî ne ostade živih,
Da plačuć tuže propast doma svoga.
Stog dodjoh k vama, čestiti Hrvati,
Da tražim pomoć. — Ban hrvatski često
Bjegunce srpske u goste je primô.

Prvi:

I pravo to je, kad smo bliza braća.
Uz ognjište mi sjedi, gospodaru,
Okrijepi tuj se — dok se ban naš vrati.

Zaharija *(odlazeći)*:

Ja primam rado — moje bôno tijelo
Već izmučeno od dugog je hoda. *(Odu.)*

Drugi *(gledajući za njima)*:

To kolo sreće varavo li kruži,
Kad kralju daje prosjačko odijelo.

Treći:

Sudbìna to je. — Često iz nizine
Već podiže se mnogi.

Četvrti:

Ako glupost
Podić može, tad ti ćeš kraljem bit . . .

Treći:

Ti huljom ostat . . .

Drugi:

Tiho, umirite se,
Čuj, kliče narod! Tomislav dolazi!
(Čuje se klicanje naroda, koji polazi u susret Tomislavu.)

Želislav:

Prevrtljiv narod brz li je na hvalu!
To silno djelo slavnog Tomislava
Lakovjernima zamčica je meka,
Na svoje tjeme slavoljubno samo
Da masti kane i krunom se kruni.
Za ponajljepših ja bih deset konja
Da okladim se, e je duše niske,

*

Dok mene rodi plemenita majka
I desnica mi jača od njegove, —
Al smirite se želje moje časti,
Već s mnoge glave vidjeh krunu pasti!
(Izgubi se medju narodom.)

Tomislav *(dolazi praćen narodom):*
Oj, pozdravljam te, mila rodna zemljo,
Ti sveti prahu djedovski, za tobom
Već dugo čeznuh, sad cjelivajući
(uzimlje komad zemlje)
Tu grudu svetu, novi život primam
Iz krila tvoga, majko otačbino!
Sad zdravo da ste, vitezovi mili,
Grgure častni, ti Svačiću mudri,
Na moje grudi, dom u vama ljubim
I sve vas, braćo, srdačno pozdravljam!

Narod *(kliče).*

Hrvoje:
Ti ljubiš zemlju, koja tebe ljubi,
Pa dobro došô, njekoć svijetli bane,
Sad kraljevska te ovdje čeka kruna:
Za pròšlo hvala, sadanjemu radost,
Budućem nada. — U slobodnom zboru
Dosùdio ju narod, odsutnost ga
Poduči tvoja, koliko mu vrijediš.

Tomislav:
Moj Hrvoje, tek tebi čast i hvala,
Ti vladao si, vidim, časno za me.
(Spram Viščevića)
I hvala njemu, mom odkupitelju.

Hrvoje:
Budimire, čestiti Mihajlo,
Vi dva ste stupa domovinskog hrama
I doma radost zasluga je vaša.

Viščević:
Ja vrših dužnost, hvale ne zavrijedih
(Jer ljubav i tu dužnost još zasladi),
Al u te hvale umišljeno ime
Sad milost tražim od kraljevskog druga,
Da odpusti me — već sam doma željan,
Očekuju me dječica i žena.
Mornarev život mirne ne zna sreće
I nestalan je kô pučina mora,
Gdje smrt i slava kao sestre živu
Po obavljenom poslu u čas zadnji,
Kad osigura ladju, ljude, robu,
On mislit smije i na drage svoje,
Taj čas, gle, dodje — i sad srce moje
Tek za njih kuca — u ljubavi silnoj
Naplatit željno sav dug prošlih dana.

Tomislav:
Moj plemeniti vojvodo od Huma,
U dugu dok je tebi otačbina,
Ti kući hitaj, da svoj račun smiriš,
Kad bude hora, znadem, vidjet ću te.

Viščević:
Uzdaj se u me, u odlučnom času
Ja rad ću služit domovine spasu! *(Odlazi.)*

Tomislav *(Hrvoji):*
Ti ponudi mi krunu, sunce sjajno,
Iz kojeg zrake cijelom domovinom

Razgranjuju se i makar je lahak
Taj teret glavi — dušu tišti jako,
Jer ova kruna svu nam zemlju znači.
Još mnogi oblak na nebu je našem,
Razagnat valja ove magle prije,
Povratit svoje, ujedinit zemlju.
Pa usprati li blagoslov nas božji,
A narod jošte mene kraljem htjedne:
Tad nek se slavi moje krunisanje
I riječ da stara tako se ispuni,
Po kojoj svrha tekar djelo kruni.

Kukar:

Kô kralj već zbori, dok ni krune nema.

Nadbiskup splitski:

Plod oholosti, sinko, zori brzo.

Tomislav:

Sad zdravo da ste, velmože hrvatske!
Upokoren je Mlečić, bijes Magjara,
Koj sad nam prijeti, košto mnogo puta,
U boju ćemo, nadam se, savladat,
Stog sutra već put gora ja ću krenut,
Da čekam tamo protivnike stare,
A vi se s vojskom skup'te pred Bihačem.

Velmože i plemići *(udarajući o štitove):*

Mi svi smo spremni slijediti te svuda
I za rod mili junački umrijeti
I samo dom naš ide služba naša.

Tomislav:

Junaci, hvala. Da k visokom lijetu
Primamit orla ne treba, to znadem.

A vi mi, umni naroda pastiri,
Čuvari ljudi, jerbo sudci dušâ,
Oprostite, što prve moje riječi
Ne kršćanski baš tek o ratu zbore;
Al takovo je vrijeme, te mač britki
Nad posteljom nam visi, ne razpelo.

Grgur:

Vas molitve će naše pratit u boj,
Tim oružjem mi služit ćemo rodu!

Tomislav

(sjedne pod lipu, a doglavnici oko njega stoje u polukrugu):

Nadbiskup splitski:

Povrati nam se bane, Bogu hvala,
Na povratku te pozdravlja svećenstvo
I dobro došô — jesi l' sudit došô;
Jer majka crkva, država za sebe,
Baš kô i zemlja tvoju pomoć traži
I premnoge je nevolje sad biju.
A što su ovi časni ljudi ovdje,
Kô znamen dobre to tumačim nade.

Lav:

Prisluhni tužbam crkve . . . .

Tomislav:

Aj, moj nadbiskupe,
Zbog čeg se crkva u Hrvatskoj tuži?

Nadbiskup splitski:

Kad latinski te gradovi na glasu
Za bana znaše, svetovjerna crkva

U tvojoj zemlji opet vladat poče.
Ja prvostolnik splitski stog ne mogu
U zemlji toj dozvolit druge glave
Do nadbiskupa sebe, jer starinom
To običaj je, koj u pravo predje.
To tužba mi je prva prot Grgura,
U Ninu što je nepokoran meni.
A druga su nam rana: glagoljaši,
Što jezik sveti latinski i grčki
Pa i židovski, u kojima samo
Bog želje prima, sve na svoju ruku
Izmjenjuju, pa crkve i oltare
Zaglušuju nam glasom barbarskijem.
Prot nasilju nas ovom ti sad štiti.

Grgur:

Stvar loša lažju ako branit dâ se,
Ti oružje si odabrao dobro.
Moj štit bit istina će, dobra savjest.
Ja pokoran sam samo otcu papi,
Jer njemu vjeran vijek bje biskup ninski,
Dok spljetski razkol prigrlio crkven.
Nad sebe nikad takvog odmetnika
Ne mogu priznat, niti riječ otaca
Napustit smijem hrvatsku mi svetu,
Jer Bog što sluša, i Rim čuti može.
I mnogo papa priznalo je davno
To bogoslužje staroslavno naše
I Metodove knjige. U toj zemlji
Biskupija da narodna postoji
I pravedno je, jerbo od vajkada
Hrvatu samo Hrvat pravom vlada.

Ivan:

Mir s vama, djeco, na mir mi smo došli.
Ljudi svi smo slabi, jer smo — ljudi.
I košto spas naš raspet još na križu
Za protivnike molio je svoje,
Oj, svladajmo se, okajimo grijehe,
Sa zemlje jäda dignimo svoj pogled
Do zvijezda k nebu, pred njihovim svjetlom
Sva vlast zemaljska tek je šušanj lišća.

Lav:

U crkvenome mi smo došli poslu
I nosimo vam pisma svetog pape.
(Predaje povelje Tomislavu i nadbiskupu spljetskom.)
Da uvidite, kako glavar crkve
Za dušâ spas vam zabrinuto bdije.

Tomislav *(otvorivši pergamenu):*

„Biskup Ivan, sluga službenika Božjih, ljubljenomu sinu Tomislavu, kralju Hrvata“ . . . . — Kralju?

Lav:

Krunu ti nudja Rim!

Šubić:

Od naroda je!

Tomislav *(čita dalje):*

„I Mihajlu, presvijetlom knezu Humljana, svim županima i svemu narodu po Dalmaciji i Slovinskoj zemlji blagoslov i pozdrav . . . *(Zadubi se mučke u čitanje.)*

Lav *(nadbiskupu Ivanu):*

Oštrije nešto piše papa tebi,
Jer crkve svete nisi slušat htio
I klonuo se katoličke vjere.

Nebesa blaga rado oprost daju,
Al izopćenjem kazne odmetnika!

Nadbiskup splitski:

Za grijehe svoje ja se ljuto kajem
I teškim postom četrdesetdnevnim
I molitvama od jutra do mraka,
Pa bičevanjem ovog griješnog tijela
Ja kaznit ću se i pokoru vršit.

Grgur:

Duša je griješna, nevino je tijelo . . .

Nadbiskup splitski:

U crkvama ću molitve naredit
Za oprost neba — da okajem grijehe!

Lav:

Kô kršćan zboriš. — O, da biskup ninski
Spram Rima revnost jednaku pokaže!

Grgur:

Svoj račun s nebom sam ću izravnati!

Tomislav
(pročitavši pergamenu):

Med odabrane sinke majke crkve
Nas papa broji, hvaleći nas mudro,
I podsjeća nas drevnih apostola
I učenika njihovih, od kojih
Praòci svetu primili su vjeru.
Al Rima biskup sveti zaboravlja,
Da jezikom ju naučaše našim,
Što nama drag je, a barbarski njemu,
Jer slušamo ga na majčinoj grudi.

Ivan:

Jedinstvo crkve jedan jezik traži,
Ne preziremo mi hrvatski govor,
Al božja žrtva samo na latinskom
Pred prijestolje se božje vinut smije.

Šubić *(velmožama)*:

Sad sami čuste! Da li zborih krivo,
Od Rima kad sam sve vas odvraćao!
Badàva dare on ne dijeli svoje
I istog Boga latinski nauča.

Lav:

Od samog Boga crkva je i oni
U pakô idu, što je ne slušaju.
Taj jezik svoj za sudnji čuvaj danak,
Jer tada će ti od potrebe biti.

Šubić:

Ne bojim te se, prečasni biskupe,
Ja hrvatski sam knez i kroz sto pakla
Još branit znat ću narodna nam prava.

Tomislav:

Sjedinit ima vjera, ne razdvojit,
Stog smirite se — i muževe ove
Kô poslanike papine poštujte.
Kô kršćan rado poslušat ću crkvu
I duša moja u božjoj je ruci,
Al srce moje rodnoj grudi bije;
Stog prije nego starodrevni jezik
Napustit ćemo dragi naš djedovski,
U crkvenom nam treba vijećat sboru
O željam Rima — i o nažem pravu!

Ivan:

Za mudru riječ tu našu hvalu primi,
Jer tvoja misô susreće se s našom,
Pa punomoću, što mi Rim je dade,
U gradu Spljetu — srcu crkve ove —
O Miholj danu svetog arkangjela
Odredit sbor ću u tom ljetu Spasa.
Do tada mir svim — nemirnim prokletstvo!

Nadbiskup splitski:

Tvom sudu mudrom rad ću se pokorit.

Ivan:

Dokazat ako uzmogneš, Grgure,
Da pravom ti si biskupom Hrvata
I da po pravu slovinski glagoljaš,
Iznesi tad nam razloge i prava.

Grgur:

Ja čovjek tek sam, sitan crv u prahu,
Pa za se ništa ne tražim, nit trebam,
Al roda svoga starodavna prava
Ja braniti ću do zadnjega daha.

Ivan:

Mir sada s tobom, plemeniti kneže,
Svim blagoslov vam, ja se Rimu vraćam,
Izvijestit papu o ljubavi vašoj
I posvećenu poslati vam krunu.
Ti ostaj ovdje, vrijedni brate Lave,
U poslu crkve do skoroga sbora.

Lav:

A tebe nebo pratilo na putu!

Ivan *(odlazi)*, **Lav i ostali duhovnici** *(povuku se natrag i polagano odlaze u razgovoru.)*

Tomislav

(diže se i hoće da podje s velmožama):

Dost posla budi! U radosti dajte
Da dovršimo dan sad . . .

Hrvoje:

Moj svijetli bane
Ti vratio se na veselje nisi,
— Jer dom naš, otok u dalekom moru,
Odàsvud biju nepogode vali —
Već brige vodit, jer kô drugim vlada
I tješiteljem biva tudjih jada.

Tomislav:

Svom domu službe nikad ne uskratih
I da mu služim, zato mu se vratih,
Al sad nam dajte ovu kratku uru,
Što ostaje nam med juče i sutra,
Tu plahu radost, što se sebe plaši,
To malo svjetlo, izvor dugoj sjeni,
U narodnome provesti veselju,
I slijedite me sad . . .

Alogobotur

(zaprašen, kô da je čas nȁ sašao s konja, dodje na pozornicu).

Tomislav *(opazivši ga)*:

Gle čudnog gosta,
Po izgledu ga prešan posô vodi
I briga uzde konjicu mu drži!

Alogobotur:

Pomozi Bog vam! Recite mi, molim,
Gdje mogu naći bana Tomislava?

Tomislav:

I nije l' čovjek gori od svog glasa,
I biće živo svom je l' duhu slično,
Pred tobom stoji on.

Alogobotur:

Tad zdravo, bane,
Alogobotur tako mi je ime
I bugarski sam knez.

Tomislav:

U hitnji da si,
Na tebi vidim i da s usta tvojih
Izletit želi riječ, baš kô i ptica
S ležaja svoga — stog od bezposlice
Na posô opet vraćajuć se — kneže,
Svoj dolazak i žurbu nam razjasni!

Alogobotur:

Samòdržac te Bugara pozdravlja . . .

Tomislav:

Na pažnji hvala — al daleka puta,
Što od Marice teče do Cetine,
Tek rad pozdrava pregazio nisi.
Što javlja meni brat moj, car Simeon?

Alogobotur:

Car šalje glase banu hrvatskomu,
Med svoje da ga broji prijatelje.
A to će reći, u prigodi svakoj
Da car će tebi na pomoći nać se;
Al on i znade ošinut dušmane,
Svjedokom vam je slavna Aheloja,
Gdje zadje zvijezda ponosnom Bizantu
Pred svjetlom žarkim bugarskoga sunca.

Tomislav:

Zar car uz prijetnju nudja prijateljstvo?

Alogobotur:

Opreznost prva mu je, s lake vjere
U zemlji srpskoj tri put je nastradô,
Gdje nevjernošću zahvališe caru,
Stog satrt kleti odluči taj narod
I izbrisat ga zemlji sa obraza,
A svatko, koji uskos silnom caru
Bjegunce brani i pomaže Srbe,
Nastradati će!

Tomislav:

Zar na ispovjed je
Osnova svojih poslô car te k meni?

Alogobotur:

Na ispovjed ne, već na opomenu!
Ti više put već vjerolomne Srbe
Zakrilio si, primajuć ih pod krov,
Stog prijeti tebi car na usta moja
U gnjevu svome — ako ne poslušaš.

Šubić:

Ti mjesto mača jezikom se služiš!

Tomislav:

Ja posluh samo prisegô sam Bogu,
A Simeon je čovjek . . .

Alogobotur:

Ti razmisli,
Dok još je hora, posudjeni sjaj bi
Te krune tvoje i potamnjet mogô
Nad zemljom kada gnjev naš uzavrije!

Tomislav:

Posudjen sjaj? — Te riječi čudno zvuče
I oštru jeku u grudma mi bude!
Al — svladat ću se! Moj vojvodo slavni,
Račune čina svojih božjem sudu
Prikazati ću, — ljudî se ne bojim!
A pomažem li bijedne nevoljnike,
Bjeguncu kuću rastvaram li širom,
To primjer slijedim tek velikog kralja,
I Simeon pred kojim prah je samo,
Jer štitit bijedne — Isus Krist nas uči,
Gospodar pak u svojoj ja sam kući!

Zaharija

(koji je već prije neopažen došao te prisluškivao u strahu i napinjaju razgovoru, stupi sad sretan naprijed i klekne pred Tomislava):

Tko tako zbori, taj je milosrdan
I odbit ne će prognanika bijednog.

Tomislav:

Ma tko ti bio, nisi l' ubojica,
Il bogumrzka ne stiže l' te kletva,
Tuj mir ćeš naći.

Alogobotur:

Ja ga dobro znadem,
To izdajnik je kleti Zaharija!

Zaharija:

Dà, proklet ja sam, ne zbog kletve tvoje,
Već radi muka savjesti, jer teško
Ja rodu skrivih, služeć Simeonu.
I sad s izdajstva moga kazna grozna,
Na moju pade glavu, gdje gledat moram
Svog roda propast. — Tko dvolično služi,
Za raj i dušu djavlu se zaduži!

Tomislav:

Ti srpski zar si vladar?

Alogobotur:

Ne, već izdajica,
Što dobročinstvo izdajstvom naplati!

Zaharija:

Iz Carigrada kada se uputih
Kô Mutimirov da osvojim unuk
Taj prijestô srpski, što me pravom ide,
Car bugarski se, mrzeć Grke ljuto,
I na me baci, ali loše sreće
I Marmais i Sigricis vojvode mu bjehu,

U Preslavu im vratiše se glave
Bez trupa svoga, a Simeon s vojskom
Prot meni krenu, zarobi me tužna,
I iz sramotnog pusti me sužanjstva,
Tek nevjernoga da kazni tim Pavla.
U Srbiju kad drugi put se vratim,
Kad dragu rodnu opet vidim zemlju,
Rasplàmti ljubav u srcu se mome,
Robovanje mi bugarsko otešča,
Pa skočim smjelo, da vratim slobodu
Svoj zemlji svojoj, po njoj tek se živi!
Tuj pak me stiže mržnja Simeona
Te odmetnika srpskoga Česlava
Na mene posla — taj sad zemljom vlada,
Još malo grobljem jednim, ruševinom,
Gdje vjetra urlik s cikom prognanika
Sud užasni će na zločinca zvati!
Kô prosjak crni bez ičega svoga
Ja k tebi dodjoh — da mi sucem budeš,
I držiš li me krivcem — dalje ne ću,
Već tuj, gdje muke dovršit ću teške,
I grob ću naći svoj.

Tomislav

(pridiže Zahariju, koji je uz zadnje riječi kleknuo preda nj)

Moj Zaharija!
Ti griješio si, al se i kajao,
Jer ljubav k rodu dobru te privela,
U dobru stog te primam. — Ovdje ostaj
I drugi dom ti ljubav naša dala.

Zaharija

(klone na grudi Tomislavove):

Sa čuvstva silna onijemi mi hvala!

Alogobotur:

Što vidjeh, dost je, riječi već ne smažem,
Svom caru sve ću javit, dvostruku tu drskost
On kaznit znat će! *(Odlazi ljutit.)*

Grgur:

A sudit će nebo!

Tomislav:

Sav život rat je, a danima našim
Sa zorom sumrak krvavi se kaže.
Taj ljudski vijek se sporo k cilju vije!
Bog ravna sve, on vidi konac svaki,
Mi krijesnice smo tek, što slijepo lete
Kroz pustu noć, a duše su nam svjetla.

Hrvoje:

Već suton pada, nebo luči pali
I svidja li se tebi, svoj gospodi,
Sad k bratskom stolu u svoj dom vas zovem.

Tomislav:

Ja rado primam, vrijedni moj župane.
Odklonimo sad crne misli, druzi,
A što nas čeka sutra, svejedno je,
Prkosit ćemo, a u oči smrti
Duboko gledat — kô da djeveruše
Zivotu tom su. — Strah svih grijeha grijeh je.
(Hrvoji)
Mi slijedimo te i tisuć neprijatelja,
Nam kratit neće današnjeg veselja!
(Trublje. Svi odlaze, narod kliče za njima.)

*

TREĆI PRIZOR.

Soba kod Hrvoje. Sluge s bakljama.

Smiljka *(ulazeći):*

Zar Tomislav će zbilja amo doći?

Hrvoje *(na vratima):*

Kô danak zoru on nam stope slijedi.

Smiljka:

Ja tad ću radje . . .

Hrvoje:

Aj, sve mi se čini . . .

Smiljka:

Što, dragi oče?

Hrvoje:

Ti našega gosta
Kô da se plašiš?

Smiljka *(za se):*

Tiho, srce moje!

(Dvoranici prolaze, noseći pune stolove, pak zdjele i vrčeve.)

Hrvoje:

Sad žurno, žurno, eto vrijeme leti!
Ah, nesreća je, što već nemam žene;
U dvoranu mi stol taj odnesite.
(jednomu slugi)
Kuharu reci, dobro da pripazi!
(drugomu)
I vina da je dosta!
(peharniku)
Gle, gle, taj pehar

Starinski li je — koliko veselja
Sa njegova se ruba posrkalo!
I danas neka služi nam na radost,
A sutra? Bog što da i sreća stara!
Idi, žurite se . . .

Tomislav

(pojavlja se na pragu, pratnja ostaje časkom još vani):

Hrvoje:

Dobro došô, bane!

Tomislav:

Oj, Smiljko draga,
Ti procvala si krasno. — Mila djevo,
Za milo cvijeće prognanik ti hvali,
I svenuto još cvate mi na grudi,
Kô slatke duše znak. — Život mi ovaj
Moj nije još — jer domovini služi
I smrti možda — prem bi strašna bila
Al moj kad bude, znat ću njeg'vom cijenom
Otkupit dug svoj dotle — misli na me.
(Daje joj ruku.)

Smiljka *(šuti.)*

Hrvoje:

Oprosti, još je mladjahna i luda,
Izgubila je odveć rano majku,
A ja se slabo u odgoju znadem,
Svjetlacu mača vičniji neg djeci.

Tomislav *(Hrvoji):*

Njoj blaga narav majčicu zamjeni! *(Smiljci)*
Oj, cvijete mili — vjerno cvao meni!

(Gostovi ulaze, a Hrvoje ih pozdravlja.)

Hrvoje:

Ja pozdravljam vas, mili gosti moji!

Grgur:

Mir domu ovom i blagoslov božji!

Kačić

(podupirajuć se na štap):

Dà, lijepe slave — već je davno tomu,
Što veseo bijah — baš pred šestnajst ljeta
Na krstu Smiljci!

(Smiljci)

Zdravo, kumče milo!
To jabuka je lijepa. — Ljubav je li?
Da, stari već smo, stari. — Kako vino rodi?
Jest, oštra bješe zima. Što sam htio reći?

Šubić:

Ovake volje davno nisam bio
I sto života vrije mi u duši!
S tog u dno vrča ja ću danas gledat
I budućnosti odgonetat lice,
I kakvo bilo, — znat ću ga razvedrit!

Hrvoje:

Unidjite mi, braćo, dobra volja
Začinila vam gozbu, u veselju
Da dan se svrši taj, — il predvečerje
Nam nove sreće bio — il kraj stare!
Sad k stolu! *(slugama)*
Svjetla . . . Glazba nek otpočne!

Svi *(odlaze).*

Smiljka

(ostaje zamišljena stojeći):

Kol topal bješe danas pogled njegov!
Je l' ljubavi su glasnikom mu riječi?
Oj, slatko zvuče! Ja da se sjetim tebe?
Mom srcu natpis — to je ime tvoje
I tebe samo vide oči moje! *(Ode zamišljena.)*

(Vesela glazba otpočne, pa traje sve do početka budućega prizora, ali prelazi pod kraj u ratnu davoriju.)

ČETVRTI PRIZOR.

Bojište u Hrvatskoj.

(Preko pozornice bježi četa madžarska, odmah za njima Koloman *i* Bela *ranjeni i povezanih glava.)*

Bela:

Stoj! Kuda bježiš tako? Teško mi je
Slijediti te. — Kamenje se lama
Pod mojom nogom . . .

Koloman:

Proklete te gore!
Ponestaje ti, kad se penješ, daha;
Još dobro, što nas šuma ta zakrili,
Jer ti Hrvati lete kano ptice.

Bela:

A konji naši jošte su daleko.

Koloman:

Il stignuti ih valja, ili propast.

(gleda u sunce)

Već sunce kreće na zapad. — Ajd žurno,
Jer u trag su nam ušli.

Bela:

Dostignu l' nas,
Proigrati bi za sve vijeke mogli
Sve snove svoje.

Koloman:

Krvare nam glave
Od udaraca teških, tko bi rekô samo,
Da tako jaki kleti su nitkovi,
Iz robstva da će oslobodit bana . . .

Bela:

O, da si mene slušô, blagom riječi
Mi bolje bismo prošli, nego prijetnjom!

Koloman:

Sad prekasno je — na spas mislit treba!
Tuj baci štit svoj, ja ću krzno svoje
I ovaj šljem, a sve to granom pokrij,
Tad misliti će, da je mrtvac koji,
Popostat časak, a mi ćemo uteć,
Kad samo konje dostignemo svoje,
Na ravnu polju Posavine brzo
Odmazdit ćemo taj današnji poraz.

Bela:

U duši nâd mi tone, a ja ćutim tužan,
Doskora zvijezde da mi sjati ne će!

Koloman:

Zle slutnje mani, uhvati se za me
I brzo naprijed. *(Prisluškuje.)*

Slušaj, idu bliže!
Ta strijela bila pozdrav gorskim psima,
Da bolje njuše . . . Naprijed! grm za onaj!
Prokletstvo mrsko zatrlo im pleme!
Sto puta hulje! Brzo . . . Brzo za mnom . . .
(Bela i Koloman iščeznu uspinjuć se.)
(Dolazi njekolicina Hrvata sa Šubićem, Hrvojem i drugima s protivne strane.)

Šubić:

Odavle dodje strijela, rani li te?

Hrvoje:

Kraj uha tek proleti, stidila se
Iz zasjede ubit.

Šubić:

Tu je mrtvo tijelo,
Zar hulja sam se rani? *(Pristupi bliže)*
Ha, prokletstvo!
Ta to je čudan grob! Ptić perje skide,
Gulušav bježat ode. — Koraci . . . Oj . . . tko je?

Glas Tomislava *(iza pozornice)*:

Na lovu lovac, drug u ratovanju.

Šubić:

To Tomislav je . . . Dušmanina ljuta
Uloviste li? . . .

Tomislav:

Držah, da je kod vas,
Al strah od časti bržeg konja jaše . . .

Šubić:

Tad za njima se. — Velik grijeh bi bio
Tom pobjedom se ne koristit dalje —
Mirovat ne ću prije, dok vrh mača
U drznikovoj ne okupam krvi,
U našem domu što nas vrijedjat uze!

Tomislav:

Moj Šubiću! Taj gnjev tvoj plemeniti
Kô vješti strijelac ravno k cilju hiti,
Pa budi tako. Malena je zemlja —
Čini mi se — tolikim junakom!
Preorati je ljudskim mesom treba.
Bijesni Avari su i dok jedan živi,
Prkosit će nam. — Zato satrimo ih!
U Slovinsku sad, tuj još posla ima
I mač i koplje. — Neka se bije boj
I proklet taj, koj prvi vikne: „Stoj“!

(Odlazi s Hrvatima.)

PETI PRIZOR.

Bojište u Slovinskoj.

Seljak:

Oj, rat je strašan, kô sjeverni vjetar,
Što poljem huji lamajući stabla,
Živote stresa on u smrti krilo
Kô voće zrelo, a što preostaje,
Tek oštri strn je. — Otkada Magjari
Nam zemlju plijene, opusti mi kuća
I eto tamo gori kao baklja
Na grobu sreće moje! Umrije mi majka

Od samog straha, ženu prejahaše,
A malu moju sasjekoše djecu,
Od sviju ja tek čudom živ sam ostô,
Prem mrijeti željah. — Iz krpa žene svoje
Ja spletoh konop. — Sad na onu granu
Privezat ću ga i objesit o nj se.

Hrvoje i Šubić *(dolaze s nekoliko vojnika).*

Hrvoje:

Ej, prijatelju!

Seljak

(preplašivši se digne štap na njih):

Zlodusi zar opet
Nagrnuše? Pomozi mi, Perune!
Ej, gladne vrane eto mesa moga,
Da počekaste čas još s onog drva
Nahraniste se laglje . . .

Hrvoje:

Ludoga li straha!
Mi kršćani smo. Kazuj ime rijeci
Što teče eno podno ovog brda?

Seljak:

To Ljubljana je, kći Ljubdrage majke,
Iz krila Zore teče ocu Vihru,
Kad suncu mijena dodje, kod te lipe
Na granama se mrtve duše njišu.

Hrvoje:

Poganin ti si, vidim; divlji kraj je,
U Slovinskoj smo zemlji, kako sudim.
Kakav je ono brijeg?

Seljak:

Ta to je Triglav;
Zar ne vidiš mu do tri glave snježne
I sijede brade, što su leda pune,
Pa kad ih strese, snježi po dolinam.

Hrvoje:

To ponosan je vrh i veličanstven,
Kad sunca traci stijene mu pozlate . . .
Kô straža stoji on u slavskoj zemlji
I kô orijaški pogranični kamen,
Da v'jek o njem se razbija tudjinstvo;
Nesvladiv barjak on je dan od boga,
Spomenik silni doma slovinskoga!

Šubić:

Ti gledaš čuda, a ja vidim samo
Brijeg kô i drugi . . .

Hrvoje:

Tuj smjestite tabor,
Sad ovdje zadnji neka boj se bije!

Seljak:

Vukòdlaci, vi poletite dolje,
Popasena je zemlja ova tužna . . .
Ja umrijet idem . . .
(Odlazi vukući konop.)

Šubić *(gledajući za njim):*

Ovaj čovjek
Od vlastite je prejeo se boli
I sad od svijeta smuči mu se ovog.
(dvojici vojnika)

Ej, za njim žurno, smetite mu snove,
Ta božji stvor ne ubija sam sebe!

Hrvoje

(koji je časak gledao u daljinu):
Na svjetlu suncu kacige se sjaju,
A vojska spremna ide . . . Svi na okup,
Prem malen naš je broj; bar oklopom će biti
Tjelesa naša ostaloj nam braći.

Šubić:

Već kreću k nama . . . Lagan im je korak
I prije bih rekô, da zaklona traže,
Neg' nove borbe . . .

(Dolazi Eberhard *s odjelom vojnika, od kojih su mnogi ranjeni, a drugi nose koplja preko ramena.)*

Šubić *(zakrčivši im put):*

Stoj i reci, tko si?

Eberhard:

Ako si nekrst, onda sam ti dušman
I brzo rob tvoj, jer već smalaksasmo.

Hrvoje:

Hvaljen Isus Krist! . . .

Eberhard:

Na vijeke tako. Čudno!
Kô s braćom zar se sada svojom
Upoznat s vama mogu. — Jezik nam i vjera
I srca jednaka su? Eberhard sam, vodja
Svih Slovinaca koruških . . .

Hrvoje:

Ja tada
Kô rodjenoga pozdravljam te brata.
Koj snadje li te jad?

Eberhard:

U ovom kraju
S Magjarom vodeć boj ja ljuto stradah:
U zasjedu me varkom namamiše
I od hiljade ljudi iz kreševa
Izvedoh samo stotinu — kroz pustoš
Sad kući tražim put . . .

Šubić:

Ne varam li se,
Na divljač istu i mi smo u lovu.

Hrvoje:

Hrvati mi smo, a država naša
Daleko dolje prostire se morem!

Eberhard:

Ja rod vaš znadem junački i sada,
Gdje avarski mi bijes svu snagu slomi,
Gospodstvo vaše priznati ću rado
I tvrdu vjeru zadati vam banu,
Obeća li mi samo pomoć svoju.

Hrvoje:

Mi svijet smo miran i na evangjelje
Ne otimati tudje zaklesmo se,
Al zadnjom kapi krvi branit svoje.

Ti dragovoljno bratinstvo nam nudjaš
I dragovoljno primamo te brata.
Stog podji k banu sa mnom. Svezu ovu
Da potvrdi nam on!

Eberhard:

Baš u čas dobar
Da sretoh vas, jer položaj Magjara
Sad točno poznam i već smislih način,
Kojim ćemo brzo ih uništit!

Šubić:

Tim bolje. Večerat u miru ćemo
Bar danas tako. — Sada k Tomislavu
I savez taj posvećen našom krvi,
Bog dao, da nam dušmanina smrvi!

(Odu s vojskom.)

ŠESTI PRIZOR.

(Drugi dio bojišta. Nevrijeme. Bela i Koloman *dolaze šuljajući se s dvije strane.)*

Koloman *(potiho Beli)*:

Bela, jesi li ti to?

Bela *(isto tako)*:

Ja sam. Što si saznao?

Koloman:

Do bijesa, zlo je! Gone nas sa svih strana kao divljač. — Ni časka odmora ni počinka. — K tomu sipi kiša, a strijele udaraju.

Bela:

Sreća bar, što potukosmo koruškoga kana, taj je gotov . . .

Koloman:

Krivo gataš. Sastao se hulja s Hrvatima i sad ih vodi na nas. Što ga ne ubih?

Bela:

Oh, prokleta ta vojna! — Zaludu te zaklinjah: ostavi. Uvijek nastradasmo, kad god s ovim medvjedima boj zametnusmo. Ti nisi mirovao, dok nisi medom tvojih besjedâ omamio uho moćnome Arpadu, i on nas posla amo, da gubimo ludo glave i moć!

Koloman:

Prevarih se. Mislio sam, sad su nemoćni, rascjepkani, ostavljeni, a ban im u sužanjstvu. — Ali ti lupeži brane tu kukavnu zemlju i to kamenje, kao da je suho zlato . . .

Bela:

A što si se ti onda pomamio za njom?

Koloman:

Ah, more, prokleto more! Kô srebro se bliješti, kad se mjesečina po njemu prelijeva. A silno je, daleko, moćno. Ono je put u daleke krajeve, bogatsvu, slavi. — Ogromna je naša država, velika je moć našega kana; ali o morske se žalove razbija. Htjedoh, da Arpad more osvoji. Htjedoh mu baciti svijet pod noge!

Bela:

Upropastio si nas. Ne žalim na se. Star sam. Tek za svoj grob ja trebam zemlje. Al naš puk, naš kan!

Koloman:

Ne osvaja se svijet za noć, a naš m o r a biti. Treba nam sad misliti na naš spas. Hrvata imade veliki broj. Uz to nemamo hrane, a vojska je umorna Konji naši jedva mogu dalje, obiše noge po onom prokletom kamenju. Čuj stoga, što smislih! Mi ćemo noću krenuti kući. Ne možemo navaliti na njih na otvorenom polju, preslabi smo, ali ćemo se razdijeliti u male čopore i vrebati iz zasjede. Što nam dodje na dohvat strijele, ne će više dočekati sunca. Koga ulovimo, sasjeći ćemo ga; gdje panemo, sve ćemo popaliti. Garišta i kosti mrtvaca neka nam čuvaju spomen u ovoj prokletoj zemlji . . . To nam budi osveta.

Bela:

Tvoj bijes sudi samome sebi. Nismo došli kô mirni ljudi k braći svojoj, već kao razbojnici pustošiti i otimati tudje dobro. Sad nas je kazna stigla.

Koloman:

Sreća nas iznevjeri d a n a s, to je sve. S u t r a, — tko zna? I da nam je bregove rušiti, opet na koncu konca pobjeda je naša. Borit ću se, dok budem živ, a male duše da su proklete. Naš je narod bez blaga, bez moći, tek uzdajući se u svoju desnicu i svojega konja pola svijeta osvojio. Idem u tabor, da naredim vojsci, neka se spremi. U njihovoj krvi utopit ćemo svoju sramotu. *(Odlazi.)*

Bela:

Krv? Ubojstvo? S bogom, otačbino moja! Zelena ti polja i bistre rijeke ne ću vidjeti više! Pozvani smo bili na veliko djelo, imali smo svijet osvojiti i samo

jedan kan imao je da vlada cijelom zemljom! A sada? Tek pravednost nas vodi k slavi, nepravom tko želi podjarmit svijet, propada sam! Vaj — teško nama!
(Odlazi zamišljen.)

(Dolazi nekoliko hrvatskih vojnika, vodeći seljaka sa sobom.)

Seljak:

Pustite me, zlotvori. — Što tražite od mene?

Prvi vojnik:

Još pita hulja, a htio je da digne ruku sam na se.

Seljak:

Zar taj život nije moj?

Prvi vojnik:

Ne, moj junače, tvoj je život božji i samo ga Bog uzeti smije . . . *(Grmljavina.)*

Seljak:

Čujete li, kako Perun grmi?

Prvi vojnik:

To nebo kara po proroku Iliji, jer se još uvijek krst nogom gazi. Podji s nama! Krstit ćemo te mi!

Drugi vojnik:

Baš je dobro tako. U vodu s njim, da istjeramo zle duhove iz njega, koji ga muče . . .

Seljak *(plačući)*:

Jao, moja žena, moja djeca!

Prvi vojnik:

Vidjet ćeš ih na drugom svijetu . . .

Seljak:

Pustite me k njima! *(Hoće da se otme.)*

Prvi vojnik:

Miruj, brajane, i naprijed. Bio si poganin, a sad ćeš biti vojnikom sv. Petra. — U vodu s njim, u vodu!
(Odvuku ga.)

(Tomislav, Eberhard, Hrvoje, Šubić i ostali Hrvati dolaze s vojskom.)

Tomislav *(Eberhardu)*:

Što ti nam reče, zahvalno ja primam,
Jer tebe provid poslala je nama.
Učinit ćemo tako. — Ti sa vojskom
Navali samo na tabor im naglo
I bakljama im upali tad sijeno
I drugo sve, što gorivim se kaže.

Eberhard:

Od ognja tog će prestrašeni bježat,
A nedaleko močvare su silne,
Što bilje razno zalenim ih sagom
Odòzgo krije i zaklanja oku;
Nasrnu l' tamo, strašnu smrt će naći.

Tomislav:

Sad dijelit nam se. — Visoko je sunce,
Ja krećem tuj na istok, protivniku
U čelo baš! *(Hrvoju)* Ti podji s lijevog krila,
A Šubić s desnog, Eberhard za ledja

Nek prodrijet kuša i toj gusjenici
Ispalit gnjezdo. — Baš Ilijin dan je,
I uspije l' nam danas naše djelo,
Kršćanstvo ćemo s nama spasit cijelo.
To nek vam diže duh. — Do mjesta svog
Sad podji svaki, a sa svima Bog.
(Odu na razne strane.)

Kukar *(gledajući za njim):*
Da neba strijele pravde čuju glas
Tvoj zadnji skoro kucnuo bi čas . . .
(vojnicima)
Sad u boj za mnom, za junačku slavu
Il' izginuti, il' osvjetlat lice!
(Odlazi s vojskom.)

Šubić:
Ne vara li me oko, koje oštro vidi,
U susret baš nam protivnik dolazi,
Kô da je pozvan k nam! Zaklonimo se,
Pred pogledom da ne pobjegne našim!

Bela
(dolazi s više magjarskih bojovnika te gleda oprezno oko sebe):
Tuj nikog nema, ovdje sklonite se
I oštra oka pazite na svakog,
Pak ispred luka vašeg koji dodje,
Što činit vam je, znate.

Šubić:
Čekaj, huljo,
U stupicu si sam se uhvatio,
Na strijele ne, već na sablje i nože
Mi vodit ćemo boj! *(svojim vojnicima.)*
Navalite sad!
(Vojnici navale na Magjare te ih svladaju i potisnu ih u bijeg.)

Šubić *(Beli):*
Što stojiš sam — zar ne ćeš u bijeg s drugim,
Velедušje mi hvaleć.

Bela:
U b o j podjoh,
A ne u lošem da se vježbam bijegu,
Već mač te traži moj!

Šubić:
U koricama
I moj se trza sastati se s tvojim,
I ne vara l' me vid, to ti si drznik,
Koj bahatim bje kod nas poslanikom:
Sad kazna će te stić.

Bela:
Ja medj vas dodjoh
Svim hoteć dobro — prikor ne zaslužih
Mejdana ako ne ćeš, a ti s puta
Ukloni mi se mirno.

Šubić
(zakrči mu put):
Stoj, moj sokoliću,
I plati prolaz prokletom ti krvi!
(Bore se, Bela padne.)

Šubić:
Gle, sad si nijem! Bar da ti lice vidim,
Bezobraznost još kraljuje li na njem?
(Digne vizir.)
Što vidim? To bje plemeniti starac,
Što blagom riječi ispraviti drskost

Drugaru htjede i baš zato — mrtav?
Moj poštenjače, s tobom ne računah,
U bludnji tek te taj moj smaknu mač.
Oprosti s toga, a ja u boj idem,
Da mača naglost ispravim na krivcu!

Koloman

(koji je već prije potajice prisluškivao, odapne iza grma strjelicu i rani smrtno Šubića, zlorado):

Zakasnio si — hvalidba ti ablja
Na šiljku dušu iznese, hvališo!

Šubić:

Jao, teško meni! U srce baš! Huljo!
Ta gdje je mač mi, izdaje me snaga . . .
Kô bijesno da je ujelo me pseto,
Nedolično junaku mrijet sad moram!

Tomislav

(dolazi tjerajući ispred sebe protivnika):

Ta bježte, bježte, toliko vas pade,
Da sita vas je smrt . . .

Šubić *(končajući):*

I moj se danak mrači.

Tomislav:

To Šubićev je glas! Moj druže vjerni,
Zar smrću ti nam slave račun plaćaš?
(Zagrabi u kacigi vode.)
Tuj vode eto. Isprat ću ti rane.

Šubić:

Već prekasno je, otrov bje u strijeli,
Moj zadnji kucnu čas, i što još možeš,
Da duši mojoj na spasenje bude,
Učini.

Tomislav:

Sbori!

Šubić:

Ti osveti mene
Na izdajniku kletom Kolomanu,
Iz zasjede što ubio me podlo!

Tomislav:

I hoću, vjera! Ja se za dom borih
Sve dosad, ali eto ti prisižem:
Sad strašan bit ću boj i niti jedan
Živ ne će ostat; kô dječaci muhe
Ubijat ću ih — tek za zabavu!

Šubić:

Dobro je tako. — Iz njihove krvi
Tad blaženstvo ću pit. — Sad s Bogom, svijete,
Ja još bih rado gledô ti krasote,
Al smrt se žuri, jer je zaposlena . . .
U doma slavi živjeti će duh moj! *(Umre.)*

Tomislav:

Ti pečat bje nam drag na listu časti,
Vjekovat tuj ćeš — na osvetu sada!
(Hoće da ode.)

Koloman

(pojavi se i hoće odapeti na Tomislava, al opazi, da mu je tobolac prazan):

Prokletstvo, baš to zadnja bje mi strijela!

Tomislav:

Tad loše ti si sreće, jer dva puta
Ne pomaže ni pakô djavlu svojem!
Ta podlost tvoja izdaje te sama:
Ti Koloman si, kleti ubojica!
Sad predaj živ se, il pogini strašno!

Koloman:

Ulovit treba plijen.

Tomislav:

Ti brza huljo,
Tek tebe tražim ja, tvoj sad kucnu čas
I našlo smrt, što padne izmed nas!
(Ode za Kolomanom, koji je pred njim pobjegao.)

(Čuje se ratna buka i zvuci rogova, a malo zatim pobjedničko klicanje. — Dolazi iza kratke stanke Hrvoje s velmožama, *ovjenčani zelenilom s protivne strane, vodeći zarobljenike.)*

Hrvoje:

Čast, braćo, svima — lavovi ste bili!
Odpočinite tuj, od ljudske krvi
Zardjat će nam gvoždje, dosta boja.

Kukar
(dolazeći s protivne strane):

Kakove l' vijesti? Pobjeda je naša!

Hrvoje:

Avara čete Tomislav proganja . . .

Kukar:

Tad natječe se s nama, jer što slavom
To polje rodi, mi već ubrali smo
I mnogom zavijek zaklopili oči . . .

Hrvoje
(opazivši mrtva Šubića):

I ovdje smrt je vjerenika našla.
Moj Šubiću, ti u peharu sreće
Struk pelina si. — Škrto nebo, vidim,
Badava ne da dare, k volji sunca
Hiljadu zvijezda utrnuti mora.
(vojnicima):
Za dostojan se grob mu pobrinite!
(Odnesu mrtvo tijelo.)

Tomislav *(vraća se):*

Umače, ah, i ispred oka moga
Na konja pade, proletjevši kraj nas
Na vragu vrag — u paklu da se nadje!
Sad dajte rogom znak, da boj je svršen!
Sa krvave pak žetve ovog dana
Slobodi ćemo umijesiti hljebac . . .
U hitnji eto Eberharda k nama
I vedre vijesti čitam mu sa lica.
Zdrav, junače mi!

Eberhard:

Pobjeda je naša
I naum moj se ispunio divno:
Kad ledjâ im se hvatismo, čas jedan
U plamenu bje tabor, bijesna vatra
Za svjetlost se je borila sa suncem,
A prestrašeni u strašnome bijesu
Na konje skaču, bježeć bez obzira . . .
Veseli mi se, bane, — moć Magjara
Na poljanam je uništena ovim,
A ispred vašeg što još osta mača,

U divljem bijegu, ludo gubeć glavu,
U močarama utopi se našim.

Tomislav:

Tad Bogu slava, koj je s nama bio!
(Klekne i svi za njim.)
Tuj nebo samo svoj je sud izreklo,
Angjeli božji vodiše nam čete,
Jer pravednosti mi smo borci bili...
(Ustaje i pokrije se.)
Sad hvala svim, gdje svak učini svoje!
Ilijin je danas dan, dan strijele,
A dana toga, dok je od nas živa,
Nek spominje se na nj, jer danas, braćo,
Obranili smo časno prava svoja,
Uništili smo dušmanina krvnog,
Očuvali smo rodnu svoju grudu,
Sagradili smo državi temelje,
I iz te krvi, sjajeć u slobodi,
Dan današnji nam Hrvatska se rodi!

(Zastor.)

Prolog:

(izlazi sada u bogatom bizantinskom odijelu žute boje, u ruci grčki glasnički štap od zlata s pticom na vršku.)

Na razbojištu pobjednika slavna
Mi ostavismo Tomislava bana,
A junak on sad hitro domu kreće,
U Splitu gradu crkve držat vijeće.
Al ni sad tome hrvatskom Heraklu
Odahnut nema, nit će kruna zlatna
Na glavi sjat mu, doma dok ne spasi
I dok sve svoje dušmane ne svlada.
Gle, s istoka već nova strijela prijeti
Upalit krov i doma mir odnijeti;
Iz Carigrada, glave carstva trula,
Gdje zavist, zločin, himba, neiskrenost
Na trunu sjede, žezlo otev pravdi,
U krilu noći nov se zločin snuje
(I drugom Kainu griješni mač se kuje)
Kô rdja mržnja čovjeka se hvata
I bijesna goni brata na svog brata . . .
Stog Vi, što dotud pratiste nas blago,
Svjedoci prve junačke nam slave,
Sad mišlju vašom. ladjom mašte naše,
Prenesite se u krajeve dal'ke,
Gdje do dva mora do dva dijele svijeta
I u bistrome vode ogledalu

Sav u bjelini i suhome zlatu
Krasotu svoju Carigrad ogleda.
Tuj stat nam treba kod palače carske
I prisluškivat noći, što odaje
Dječarac carski u grimizu rodjen,
Put neba šaljuć vrele želje slave;
Jer uprav ovdje, carstvu na visini
Sad novo zlo se snuje otačbini!

(Udari štapom o pod te stupi posve na desnu stranu. Zavjesa se otvara te se vidi soba Konstantinova. Prolog odlazi.)

TREĆI ČIN.

PRVI PRIZOR.

Dvorana u Carigradu.

(Kratka pozornica. Kod stola, pokrita sagom, a puna pergamenta, spremâ za pisanje i t. d. sjedi Leo *u tamnom državničkom odijelu, a do njega* Konstantin *u bogatom kućnom odijelu bizantinskoga kroja crvene boje, crvenkaste kose, sa zlatnim obručem u kosi, mladjahan u licu, sjedi na stolu pišući na tavolicu, koju drži na koljenima. Starinska grčka luč, što stoji na stolu, zastrta zelenim zastorom, i svjetiljka, koja visi sa stropa rasvjetljuje čitavu sobu drhtavim svjetlom.)*

Leo *(pripovijedajući):*

„Ti Hrvati mogući su dići na noge do sto hiljada pješakâ, a do šezdeset hiljada konjanikâ“ . . .

Konstantin
(pišući za njim na tabli):

Šezdeset hiljada konjanika, lijepa li broja! . . . Proslijedi.

Leo:

„Miroljubivi su, bezazleni i otkad primiše sveti krst, zakleše se, da ne će nikomu ništa otimati, al svoje brane kano lavovi. More je njihov elemenat, mornarica im je jaka i hrabra, ima u njih sigurno preko osamdeset ve-

likih liburna i sagena sa sto mornara, a manjih kondura s deset mornara preko stotine" . . .

Konstantin *(skočivši sa stola):*

Dosta . . . Ta to je Kserksova vojska . . . Ti oštro vidiš, moj Leone!

Leo:

Je li moj milostivi gospodar zadovoljan sa mnom?

Konstantin:

Gospodar? Sjena, koju baca svjetlo loše luči na hladnu stijenu. — Igračka Lekapene i gospodar!

Leo:

Nisi li ti nuz-car bizantinski?

Konstantin:

I nuzljub slavičnosti tirjaninove! Sjena od cara, kost dobačena lovačkim psima za hranu. Ja car? Oh Justinijan, Justinijan!

Leo:

Daj sjenama velikana vječni pokoj. Da vide, kakovo je danas vrijeme, potresao bi im se i prah u grobu!

Konstantin:

O moj Leone, ti me razumiješ. Nisi uzalud krku ladju tvojega žića privezao uz moju carsku liburnu te brodiš sa mnom nepoznatome ti cilju. Ti si mi vjeran, Leone, ja te bar vjernim držim . . .

Leo:

Vjeran kô tvoja sjena.

Konstantin:

Vjernost se sjene najbolje opaža na sunčanom sjaju. Oh, i naš dan će doći! Slušaj . . . Ovdje u ovim zidinama, u toj bivšoj kemenati moje djevičanske majke, koju je napustila, da kalja bračni krevet sa skrbnikom mi i stricem Lekapenom, da, o v d j e sam ja car i baštinik u carstvu bludnice Zöe!

Leo:

Za Boga, ti govoriš o majci svojoj.

Konstantin:

O zraku govorim, moj Leone, jer i ona mi je bila samo zrak, da mogu živjeti, hrana dahu, ne srcu. Rodih se na nezakonitom logu i ona morade tek mene roditi, da postane caricom, ja sam joj carskim žezlom! . . . I mene ona zaboravlja! Drže me ovdje zatvorena kô skupu pticu iz Arabije u zlatnom kavezu.

Leo:

Ovo pusto mjesto ti si sam sebi odabrao, da se posvetiš razmatranju, knjizi i filozofiji.

Konstantin:

Od o n o g a sunca, koje d a n a s sjaji, bole me oči! Bože, kakova li izbora! Biti u zlatu odjeven rob, ili slobodan pustinjak! Svijet me drži čudovištem, učenjakom, književnikom, neka im bude. Knjiga je tješiteljka umnika, ona mi je druga, ali nije ljubovca, ta čemu me vjeriše s Jelenom Lekapenovom? O Leone, ja sam mlad i u mojim žilama teče vrela krv, krv djedova, moj duh diže se u visine, živjet i vladat — to goni dušu moju!

Leo:

Izadji pred svijet, traži svoje pravo.

Konstantin:

Da me nahrane opet obećanjima. Ja želim raditi u svijetu . . .

Leo (*pogleda ga oštro*):

Tad reci jednu riječ. Taj mač čeka tvoju zapovijed. — Od dobe Kaliguline malo je careva umrlo naravnom smrću!

Konstantin:

Ej, protospatore dalmatinski, zar ti krvlju bilježiš svoje misli? Nedostojno je mudraca ubijati ljude. Volja vlada svijetom, ne mač. Kukavac Lekapena nije divljač za moje streljivo. Neka živi, živi i — služi, slugom je rodjen . . .

Leo:

Govori jasnije, gospodaru.

Konstantin:

Ne drže me opasnim, jer se sav zavukoh u ovu špilju, da se posvetim igrački svojoj, svojim knjigama. Oni utvrdjuju tu neopasnu moju zabavu i drže me živim mrtvacem, stavljajući mi carski natpis na grob. Tako ti ljudi grade kolibe podno vatrenoga brijega, al kad taj dahne ognjevitim dahom svojim, što ostaje od djela ljudskoga? Poput Bruta i ja nosim krinku, drže me podrugljivim Tersitom, a ja sam razgnjevljeni Akil! Dobro je tako, dok si mi ti vjeran, Leone! Moj otac — stric, prosjački car Lekapena drži tebe u visokoj cijeni. Ti mu kuhaš duševnu hranu. Tu ću mu hranu

ja zasoliti! U želudac ćemo ga raniti, tuj se pogadja Epikur, dok se Sokrat ubija mislima.

Leo:

Što da radim, gospodaru?

Konstantin:

Ti vladaš Lekapenom, koji je od danas do sutra; daj meni vlast nad tobom i po tebi ja ću vladati njime.

Leo:

A stigneš li do cilja?

Konstantin (*toplo*):

Tebi ću zahvaljivati! Kad si mi čas prije pričao o državi hrvatskoj i o tvojoj „themi," nabrajao mi moć hrvatsku, misliš li, da te samo zbog toga slušah, da priberem gradje za svoje djelo: „O upravi carstva"? Ono pripada budućnosti, a sadašnjost kuca na naša vrata. Oh, moj druže, koje vrijeme, koji ljudi?! Jedva deset njih, koji bi zaslužili ime Rimljanina! Carstvo naše, ta slaba jeka prošle slave rimske, komu li još milo zvuči u ušima? Nad kim još vlada Bizant? Nad kim „imperator Romanorum augustum"? Malena je naša zemlja, tek naše su mape velike! A kod tebe u Dalmaciji, zar si ti gospodar u kući, zar ti vladaš?

Leo:

Ne, moj gospodaru! Otkada ti Hrvati tako slavno odolješe Magjarima i Mlečanima, mi smo tek slabi porub na njihovu kraljevskom plaštu. Rimski im papa već nudja svoje prijateljstvo. U toj zemlji mi smo mjesec, koji se tek vidja, kad zapada njihovo sunce.

Konstantin *(gorko):*

To onda ondje bizantinski bazilej za pravo tek u novcu vlada!

Leo:

To je doista jedino mjesto, gdje se još njegovoj slici izkazuje počast!

Konstantin:

Obmana i san sve je naše gospodstvo. I do toga je moralo doći! O Leone, sjećaš li se još onog jesenskog dana, kada je Simeon bugarski dojahao pred zidine carigradske . . .

Leo *(prekrije od stida lice rukama).*

Konstantin:

Skrivaš li lice kod te uspomene?
Krvave rane na svom tijelu laglje
Snosit će muž, no ponos svoj povrijedit . . .
(Govori kao da gleda u viziji pred sobom prošle dogadjaje)
Carigrad bi svladan prvog puta,
Kad pustolovlje sjelo mu na prijesto,
Justinijana kada vedrom duhu
Dah Theodorin potamnio svjetlost,
A drugog puta, kad u Aheloju
Potopio je drevnu slavu svoju
I Simeon osvanuo pred njime!
Car Lekapena, poduzetnik — vladar,
U svete gospe zagrnut odijelo
Kô bazilisk u sakramentu svetom
I kraljica mu bludna žena Zoé
Pred licem puka gladna, beznačajna,
— A svud oko njih zapaljena sela —

U smrtnom tada klečali su strahu
Pred barbarinom, moleć ga za milost . . .
Dok Simeon sav ukočen u zlatu
Ko kip taštini posvećen poganski
Sa svoga konja čedne molbe prima
Mir sramotan za nagradu im dajuć . . .
U času tom ne samo ovo carstvo,
Već prošlost sva i Rima i Bizanta
Ponizila se pred barbarskim bijesom;
I klečeć dječak tad u kolu drugih,
Na svete moći, što nosaše biskup,
Da pogledom tim divlju zvijer ukroti,
Prisegnuo sam — groznu tu sramotu
U krvi jednoć oprat Simeona!

Leo:

Neizvediv taj je naum! Jakoj Simeonovoj ruci — jao, što to priznat moram — naša vojska nije dorasla. Stigao bi nas još veći poraz od onoga na Aheloju, kobnog dvadeset i prvog augusta.

Konstantin:

Rekoh ti: mudrac ne vlada mačem. Taj bugarski tovar ohol je kao paun. U svojem gnjevu bjesni kao Ajaks i tuj je ranjiv . . . I njega, istina, zovu učenjakom, ali njegov je gnjev takova brv, preko koje konjic njegove učenosti ne može preći, a da se ne surva u ponor. Više od nas mrzi taj bugarski Jupiter nevoljne Srbe, koji ga već dva puta, zaskočivši ga s ledja, spriječiše, da nas uništi i sa zemljom sravni. Sav svoj gnjev svalio je sad na njih želeći ih iskorijeniti. Bijedni srpski knezovi nadjoše utočište u hrvatskoga bana, stoga je Simeon zamrzio i na nj. Čuvši za to, raspirih tu vatru u

njegovim grudima. Ta iza onog nesretnog novembarskog dana, podno Hrisokera kod vlahermijskih vratiju, kad se pred njim posusmo pepelom, zaklinjući ga, da Bizant poštedi, mi smo prijatelji, svezani sramotom i mržnjom. Tuj mu lagano kanuh otrova u srce i podjarih ga na Hrvate, zaštitnike Srba. U svojem gnjevu Simen sad kipi s mržnje i sprema se navaliti na njih. Eto, to je djelo moje, a do tebe je, da cara Lekapenu predobiješ za ovu misao.

Leo:

Oprosti, gospodaru, iskrena moja vojnička ćud ne može da slijedi visoki lijet tvojih misli. Ako se Simeon zarati s Hrvatima, koja korist od toga nama?

Konstantin:

Kratkoga li si vida, moj Leone! Po tvojem izvještaju i po njihovim pobjedama nad Magjarima, Saracenima i Mlečanima sudeći, vidim, da su ti Hrvati mlad, krepak i otresit narod. Zašto oni ne bi svladali nepobjedivoga, a uz našu pomoć? Sataru li ti barbari Simeona, i Bizantu će odlahnuti, jer u medjusobnoj mržnji njihovoj leži samo naša snaga.

Leo:

Divim ti se, care!

Konstantin:

Izvijestit ćeš Lekapenu o tvojoj nemoći i predložiti mu, saopćivši mu moju osnovu kao tvoju, da na oko preda i onako izgubljene dalmatinske gradove Hrvatima. Tu malu žrtvu bogato će pretegnuti glava Simeonova!

Leo:

I tako ti mene skidaš s moje časti . . .

Konstantin:

Da te uspnem na veću, do prijestola moga. Bude li bog pobjedâ uz nas, a Hermes i Herkul uz Hrvate, ti ćeš tad otkriti narodu, čiju si osnovu izveo i da je mudri Lekapena bio samo igračkom u ruci Konstantinovoj. Tada će i kruna s tjemena usurpatorova brzo naći put do zakonite glave. A iznevjeriš li mi se i ti, tada znaj, da čuvam tvojom rukom pisana pogrdna pisma na cara Romana Lekapenu i caricu Zou i znat ćeš, koliko ti vrijedi glava!

Leo:

Ta je opomena suvišna. Ja služim domovini i stoga služim tebi. Već sutra ću govoriti s carem!

Konstantin:

Iza toga ćeš krenuti do Simeona, da ga zadnjom riječi podjariš na rat.

Leo:

Ali ako . . . ratna je sreća promjenljiva . . . Simeon nadvlada Hrvate?

Konstantin:

Koje li štete za njh — tada se riješismo bar jednoga neprijatelja! Ti budi s vojskom u blizini, pričinjaj se i jednima i drugima saveznikom, a prioni uz pobjednika! Al već je odmakla noć *(odgrne zastor na prozoru)*, eto veliki medvjed već zapada nad Bosporom. Laku noć!

(Stupi zamišljeno k prozoru i govori kao u snu.)

Ugasite se, zvijezde, zoro rujna,
Što stidno radjaš novo čedo dana,
Osvijetli moju grud, a rosa tvoja
Nek trne žedju živih mojih želja!
(Vani buka, Konstantin se prene)
Što znači to, zar uhode nas slijede!
Povuci mač i žiću s bogom reci!
(Otvori vrata, vidi se tjelesna straža careva, kako prolazi zadkom.)

Ah, ludoga li straha! Car se vraća iz odaja svoje ljubeznice žene, blud se sprema leći u log sramote. Ubogi Lekapena! Zar je taj tvoj san tako plašljiv dječak, da ga čuva oružana vojska? Sad s bogom! Ja idem svojoj zaručnici Jeleni, da se u njezinu naručaju oporavim od državnih briga i da molim tamo za zdravlje svoga otca — tasta. Sutra mi se javi i dat ću ti pisma.

Leo:

Na vašu službu uvijek spreman čekam
I dao Bog, s budućih vel'kih čina
Da spasi trun se vaš i domovina!

Konstantin:

Amen! noć ti lahka bila!

Leo *(ode).*

Konstantin:

Da, idi,
Tek sredstvo ti si velikomu cilju!
Veslači vi ste, ja kormilar ladji.
Ja naum svoj u svojoj krijem grudi,
U igri svijeta čekajuć svoj nastup,
Da jednim hipom odlučim joj sudbu!
Jer zagonetka ja sam vijeka svog,
Riješenje njeno vidi samo Bog! *(odlazi.)*

DRUGI PRIZOR.

Kod Grgura u Ninu. Vrt.

(S dvora se čuje pijev djevojaka, koje beru cvijeće za gospu od Nina.)

Pijev djevojaka *(iza scene):*

Stan veselo, cvijeće moje,
Dat ćemo ti tihe rose,
Tihe rose, hladne vode,
Da ne vene lišće tvoje
Kao lišce djevojačko.

Grgur ninski ulazi s Radom u razgovoru.

Grgur:

Blaga je večer, tamo s Velebita
Vjetrić svježi sparan dan zakapa,
Šum mu mora uspavanku pjeva.

Rade:

Nisko lete laste, bit će kiše.
(Hoće da otkine ružu i da je preda Grguru.)

Grgur:

Ne trgaj cvijet taj, on na stablu rodnom
Mirisat će nam sladje . . .
(Prigne se k cvijetu.)
Božja su čeda
I cvijeće sitno i daleke zvijezde
Sve brat i sestra po jednome ocu . . .
Pod čempres onaj daj nam sjesti, Rade,
Pa čitat ćemo sveto evangjelje,
Mudrosti slovo.

Rade:

Slušam, gospodaru!

(Sjedne, otvori knjigu i čita.)

„U ono vrijeme došao je farizejac u hram Gospodnji i molio se: „Hvala ti, Bože, što nisam kao drugi, što nisam ni razbojnik, ni lupež ni carinar, kao onaj ondje. Ja postim dva puta u tjednu i plaćam desetinu od svega, što imam.“ A carinar stojao je podalje, pak se nije niti usudio podići oči k nebu, već se udarao u prsa i govorio: „Bože, smiluj se meni grješniku.“ ... „A ja vam velim, reče Isus, carinar se je vratio kući kao pravednik, a farizejac ne, jer svatko, tko se sam uzvisi, ponizit će se, a svatko, tko se sam ponizi, uzvisit će se.“

Grgur:

Ta prispodoba vrijedi. Poput mora
I ljudstva vali dižu se i ruše
I jazom dijele jednoga od drugog;
Al kad božanstvo u gromu se javlja
Nad površinom ljudstva uzburkana,
U jedno spaja pak, što jednako je,
I gradi iz nas, kaplja neizmjerja,
Ogledalo veličine svoje.

(Kucanje na vratima ograde.)

Čuj! Njetko kuca, hodočasnik putnik
Za noćište se u brizi natječe
Sa zapadom sunca.

Rade:

Od tvoga praga
Ne ode nikad nitko neutješen.

Grgur:

Ti pobrini se gostu za okrepu,
Otvorit sam ću . . .

(Rade odlazi Grgur otvara vrata. Ulazi Lav u putničkom plaštu sa štapom u ruci, sa širokim šeširom, kakav nose hodočasnici, te ga Grgur odmah i ne prepoznaje.)

Lav:

Mir ovomu domu.

Grgur:

I tvojoj duši. Ako umoran si
Otpočinut ćeš tu, okrijepit tijelo;
Za ljubav Kristu, Spasitelju našem,
Daj, da ti perem zaprašene noge
I da ti čelo svetim uljem mastim.

Lav:

Na ljubavi ti hvala, čelo moje
Već otac papa davno pomazô je . . .
Svom putu cilj na tvojem nadjoh pragu.

Grgur:

Tad pozdravljam te kô brata u Kristu.

Lav

(toplim glasom):

Kô brata svog, moj Grgure, kô brata
I sina revnog jednovjerne crkve,
U njeno krilo što te vratit želi.

Grgur:

Ja nikada se crkvi ne odmetnuh!
Ti zboriš, kô da rimski si poslanik.

Lav
(sbacivši kabanicu, koja ga je pokrivala):

Da, ja sam Lav, koj poput Spasitelja
Sve ovce pušta, samo zabludjelu
Da vrati natrag. O biskupe ninski,
U noći dodjoh, da te danu vratim.
Na usta Rima ja govorim tebi,
Jer Spasitelj kad Petru ključe preda,
On u Rim ode, u poganstva paklu
Da digne sveti križ, posvećen krvlju.
Otàda Petar cij lom zemljom vlada
I zamjenik mu papa. Kô što pastir
Sve ovce svoje sakuplja u stado,
I rimska crkva sveta vjernike sve
Pod jedan prima krov i jedna glava
Kršćanstvom vlada svim i kôšto djeca
Tek glasom majke zbore i kršćanstvo
U jeziku se ispovijeda jednom
Poganskom njekoć, danas svima svetom
Jer znak kršćanstva latinski je jezik!
Ti kršćanin si, posvećen si biskup,
Pak govoru ti ipak tudjem griješno
Prvenstvo daješ pred jezikom crkve!

Grgur:

Ti dakle želiš, da višnjemu Tvorcu
Ja jezikom se molim drugim, nego
Na majčinoj što slušao sam grudi?

Lav:

Ne pita crkva za tepanje djece,
Već muža traži um i čvrstu ruku,
Jer borit joj se još prot duhu tmine!

Grgur:

„Rad riječi nije stvar, već riječ rad stvari."
Glagoljica je sveto naše pravo,
Od mnogo papa priznato nam pismom!
Nju branimo mi, jer stoputa sladja
Ta molitva je, srcu našem bliza,
Dok tudj je nama latinski vaš jezik.
A crkva nije knjiga tajanstvena,
Već vrelo spasa svim narodom dano,
Svak da se moli u jeziku svomu,
Jer svak je blizu trunu gospodnjemu.

Lav:

Jedinstven jezik jedna crkva traži.

Grgur:

A narav govor svoj svakome daje.

Lav:

U hramovim je Isus propovijedô!

Grgur:

Pod vedrim nebom stvarô je čudesa!

Lav:

Sa znanjem vjera i boljitak nosi
Te pali zublju svjetla i prosvjete
Medj barbarima. Rim je glava svijetu,
Pa ko će pred tim ponositim sjajem,
Zatvarat oči, siromašak dare
Odbijat gavanove. Kroz hiljade ljeta
Već vlada svijetom on i njegov jezik.

Grgur:

Nad apoštole duh kad sveti sadje,
Tad neukima dahnu ribarima
Zemaljske sve da jezike govore
I narodima po širokoj zemlji
Da svakom svojim jezikom rastvore
To svjetlo vjere nove.

Lav:

Jedno sunce
Svijetli s neba i jedna je crkva
I jedan joj papa i jezik joj jedan.

Grgur:

Bog stvori sunce, al i bezbroj zvijezda
I svud se narav, ogledalo božje,
U mnogostranom obliku nam kaže.

Lav:

Kô poganin ti zboriš, ne kô biskup!

Grgur:

Ti ponosiš se, Lave, vječnim gradom
I pustim sjajem rimskoga biskupa?
On kap je rose tek na cvijetu crkve,
Pred suncem božjim i on se rastvara.
O neba zboriš carstvu, s onkraj groba,
O luci zadnjoj ovih krkih ladja,
Tjelesa ljudskih, što ih duša ravna.
Da, to je svima cilj; al na toj zemlji
Uz carstvo božje još kraljevstvo ima,
Dă, ljudsko samo, ali ljudma drago:
Domája, to je carstvo, rodna gruda

Svom vrijednom sinu ponajljepša crkva:
Tuj vječno svjetlo rodoljublja tinja
S budućnošću se sveta prošlost vjenča,
I na oltaru ovom trajna služba
Junačtva se i poštenja vrši . . .
A riječ djedova hrast je tisućljetni,
Potomstvo će mu pod krošnjom daleko
Hladovat jošte, štićeno od bure,
I oko njega vječno zelen bršljan
Slobode će se u visine viti.
Njeg tudja strijela ne smije nam spalit,
Jer zeleno kad usahne mu lišće,
I našem rodu nadošla je zima!
Pak ako ti se slavom Rima dičiš
I ako ti si kancelarom pape,
Kancelar ja sam države Hrvatske
I pečat njezin u mojoj je ruci
I roda slava bogoslužje moje!
Ta kraljevina od dalekih dana
Što Domagoja, velikoga kneza,
Obasjavana samo suncem slave,
Sve dušmane je svoje nadvladala
Znat će, da bog da, i požudu rimsku,
Gdje djedovska bi rad nam otet prava,
Ne golim mačem, već poštenjem svojim
Jednako svladat. — Tko se za dom bori
Kô s tisuć srce zubalja mu gori!

Lav:

I ako zboriš odmetnički, ja ću
Da blago sudim, jer su slabi ljudi . . .
Ti ljubiš dom svoj? A tko da ga mrzi?
I Rim ga cijeni i šalje mu krunu

I blagoslov vam nudja vječno nebo,
A što tek za to majka crkva traži?
Da njezin jezik prigrlite i vi . . .
Je l' žrtva ovo, ja ću orat poći
I konje krotit, i voziti ladje.
Stog zadnju čuj mi riječ, Grgure ninski,
Prem lako papa svrgnut bi te mogô
Oduzet palij, bacit te u zatvor,
Kô otac on te ipak k sebi zove
I spreman ti je metropolu splitsku
Podijelit tako, da u ovoj zemlji
Ti prvi budeš za njim, svima biskup,
Tek glagoljaške da se maneš shizme,
Pred svečanim se odrekneš je zborom
I povratiš se Rimu u okrilje.

Grgur:

U pustinji kad postio je Isus,
Zavesti ga je pokušao djavo
I na visoko odvedav ga brdo
Sve blago svijeta njemu je kazivô
I šaptao mu: „Sve će tvoje biti,
Kad klekneš samo i priznadeš mene."
„Odstupi djavle," odgovori Isus,
„Jer pisano je: gospodara svoga
Tek jednog Boga priznati moramo
I njemu služit."

Lav:

Što li želiš reći?

Grgur.

Badava ti mi svijeta blago daješ,
Badava meni zlatnu mitru nudiš:

I sa sto kruna da mi vjenčaš čelo
I tisuć žezla tisneš mi u ruku,
Ja ostah isti, niti ova glava
Zna drugi cilj, no roda štitit prava!

Lav:

Vi nepokornost nazivljete pravom,
Hrvati drski, al vječnoga Rima
Već stić će moć vas, i što ne ide milom,
Pokorit će se sili. Ti al' strepi:
Crkveni ce se brzo sastat sabor,
Glagoljaško da odsudi svećenstvo
I korov taj da za vazda iščupa
Iz vrta svetog jednovjerne crkve.
Do vidjenja tad i ako nadalje
Pokorit ti se ne ćeš, izopćenjem
Tad bit ćeš kažnjen, a narodu tvome
Na čelo past će kletva mjesto krune.

Grgur:

U mislima je duša pravedniku
A ne u riječim. Tu hrvatsku krunu,
Što ustežeš nam kô igračku djeci,
Mi ne primamo za dar, jer je naša!
Od gvoždja mača, junačtvom djedova
Mi skovasmo je u znoju i krvi
I nema kletve, da je tvrdu smrvi!

Lav:

U pravoj sada ti se kažeš slici,
Kod blage riječi crkve ti odbijaš
Kô sin barbarski poludivljeg roda,

Što tek kršćanstvo primivši pod silu
Još poganin je ostao u duši.

Grgur:

Ta rodoljublje nije još poganstvo,
A cvijet njegov u srcima ljudskim
Iz korjena je istog kô i vjera.
U tebi samo ratoborne crkve
Ja gledam sliku, prava vjera Krista
Put drugi kaže: stazu milosrdja,
Pa kô kancelar države hrvatske
Ispred nas sviju ja ti odgovaram:
Tu vjeru svetu, za koju odavna
Prolijevali smo krv po bojištima
Prot Saracenu, Nekrstu, Avaru,
Od apostola primili smo svetih,
Kad braća slavna Ćiril i Metodij
Navratiše se k nama i mi tada
Baš čista srca krstit smo se dali.
I blagoslov smo za to stekli papin
I pravo našim misu služit slovom.
To dobro pamti, 'holi svećeniče,
I znaj, da košto Bogu Stvoritelju
U poniznosti vazda ćemo služit
Kô janjad krotka u svetome stadu,
Da isto tako ljubit ćemo dom svoj
Al' poput lava da ćemo ga branit,
Dok jedan od nas božje gleda sunce!

Lav:

U grijeh ti padaš, kada ljubav k domu
U cijeni većoj držiš od nebeske;
Al zalud zborim, ja te ne obratih,

Jer dušu svoju predao si djavlu;
Na tebi crkva nema više dijela,
U tminu idi, gubi se u strasti,
U pakla ždrijelo ja te gledatim pasti!

Grgur:

Svom narodu sam dužan srce svoje,
A dušu nebu, njim ću odgovarat
Za svoje čine. Pred prokletstvom vašim
Ne strepim ništa, jerbo ljudskoj riječi
Nebesa strijele teško je doseći!
Sad dosta zbora, svojim putem kreni,
Ti ruhom tek, ne mišlju brat si meni!

Lav

(popostane na pragu i digne još jednom ruku prijeteći).

Rade

(koji je živim zanimanjem pratio zadnje riječi prepirke, sada unidje i poljubi zahvalno ruku Grguru).

Grgur

(digne glavu i pokaže na Lava):

Odprati, Rade, ovog sa mog praga,
Od ljudske strasti goreg nema vraga!

Rade

(otvara vrata, Lav *odlazi).*

Grgur

(ostaje sprijeda teško zamišljen. Već je noć, a nebo posuto zvijezdama).

TREĆI PRIZOR.

U sakristiji splitske stolne crkve.

Giacomo

(ulazeći u odijelu pomorca):

Pozdravljam te s ovoga svetoga mjesta, kleta obalo! Kleta za me, ako se u tebi ne dokopam svoga cilja, a kleta stanovnicima tvojima, ako se udomim u njihovoj sredini, jer tako mi kostiju mučeničkih u ovoj crkvi, ja sam tako savršen lopov, da bi me božje sunce za pravo samo dva puta u godini smjelo da grije. Ali preko prljavosti svoje lopovštine ja sam prebacio grimizni plašt svojega humora; moje je žezlo laž, a moja kruna vjerolomstvo, i tako vladam svim glupanima ovoga svijeta i mojemu carstvu ne će biti kraja! Hvala ti, more, što si me izbacilo iz mokroga svoga naručaja! Čini se, da i pakao imade svojega poslanika na nebu. Tako se je ladja, u kojoj ostavih vjerolomnu Veneciju, što me otjera u progonstvo, potopila i sva momčad na njoj, a samo ja — biser njezin — isplivah na kraj! U ovom odijelu, koje ukradoh mrtvomu zapovjedniku ladje, činim se sad eto kao čitav muž, to je odijelo lijep epitafij na grobnici mojega poštenja, gdje velike riječi izvana prikrivaju trulež iznutra. I ako su ovdje ljudi samo na pola tako dobroćudni, kao što sam ja dosjetljiv, tako mi sv. Marka, na ovom će pazaru ostati mnogima prazna kesa. Ali tiho, treba staviti zamku, jer eto vidim dva ptića, koji mi lete u susret.

(Klekne spram zida, kano da se je zadubio u molitvu.)

Lav i Želislav

(dolaze u razgovoru).

Želislav:

U ispovijedi iskrenoj ja tebi
Najskrovnije sam misli razgalio
I pričest svetu primio sam na to.
I ako grijeh je, za čim grud mi teži,
I ako krivo ja obtužih bana,
Ti tad mi sudi. Vjeruj, zavist nije
U misli mojoj, već želja za dobrim.

Lav:

U tebi borca nadje stvar pravedna,
A sveta crkva branitelja svoga,
Ti plemenit si rodom, slavan duhom.
I ako pol tek županâ to misli,
Mi lahko ćemo slomit prkos banov
I griješnu drskost njeg'va kancelara,
Od glagoljaša oslobodit crkvu
I Tomislava svrgnuti sa časti,
Pa krunom otom dostojnijoj glavi
Ovjenčat tjeme . . .

Želislav:

O, da bude tako!
Još danas ja ću u crkvenom zboru
(U kojem imam sjedalo i pravo)
Glas dići svoj, a na obranu Rima.

Lav:

A Rim će tebi krunom da zahvali.
Al gledaj, ovdje razgovorom glasnim
Mi smetasmo molećeg kršćanina.

*

Giacomo

(koji se je već kod posljednjih riječi okrenuo, digne se sada naglo i podje k Lavu, oponašajući dubljim glasom govor mornara):

Oprosti, sveti mužu, i ti, svijetli gospodaru, što nepoznat udjoh u to posvećeno mjesto.

Lav:

Svakomu je vjernomu kršćanu dozvoljen ulaz u crkvu.

Giocomo:

Kao čudom spašena iz sigurne smrti tjerao me je glas srca, da se pred oltarom božjim zahvalim za njegovu milost.

Želislav *(prijazno):*

Po govoru i odijelu kažeš nam se strancem, vidim da si zanatom mornar, a muževno tvoje lice kazuje odvažnost i poštenje. Reci, koja te je sreća dovela na naše obale?

Giacomo:

Kazat ću vam, i roditelje moje s mjesta kap udarila, ako ne reknem živu istinu. Otisnem se s tri ladje naoružane i dobro krcate od talijanskoga kraja, da plovim spram juga proti gusarima saracenskim, al loše bijah sreće, jer nas jak južnjak baci natrag. Tri se dana borismo s bijesnim elementom, dok mi vjetar dvije ladje ne razbi o pećinu vašega otočja. S trećom zaplovim kao nekim čudom spram obale. Još je uvijek duvao bijesni „sjevernjak".

Lav:

Prije si rekao: „južnjak".

Giacomo:

Moguće; bilo je tamno, pak se vjetrovi ne mogoše razpoznati. Što bilo, da bilo: il' sjever, il' jug, jaki nas val za čas poklopi i prevrne nam ladju. Bacim odijelo i skočim gô u vodu. Izvan sebe me izbaci more na kraj. Probudi me sunce, pa zaklonjen u šikari čekam, da mi koji prolaznik pokloni odijelo. Ali samo se nebo pobrine za moj spas. More izbaci drvenu škrinju i u njoj nadjem odijelo svoga kapetana, koji se je na žalost valjada utopio, pak se vrlo bojim, da nikoga od svojih ljudi nikada više vidjeti ne ću.

Lav:

Ti dakle nisi ono, čime te odijelo kazuje?

Giacomo

(otmenim načinom govora):

Zar se leptiru svidja biti gusjenicom? Pod ovim prostim ruhom bije plemenito srce. Ja sam sin vojvode od Beneventa i u čitavoj je Italiji poznato moje ime.

Lav:

Ne varam li se, već te jednom vidjeh . . .

Giacomo

(presiječe mu hitro riječ):

Moguće to je. Ja u svoj Italiji
U velikoj sam cijeni, jer mnogo puta
Već nevjernike smlatio sam mnoge,
A grba ova znakom pobjede je.
Ja strašilo sam saracenskih žena,
Pred imenom mi i avarski kani
U prahu leže, a mletačkom duždu

Ja pobratimom bijah. U svom domu
I do sto hranim robova i žena
— Za posô niži — i dragim kamenjem
Svijetli mi se šljem, kad u procesiji
U božji idem hram, a dvoranici
Plašt svilen nose — ali sjaj taj čitav
Ja pustih rad, da bojnu stečem slavu.

Želislav *(toplo)*:

Pa dobro došô, plemeniti kneže,
I neprijazno ako li je more
Izbacilo te našem kraju, mi te
Dočekujemo kao gosta dragog.

Giacomo:

Zastidjeste me, al dobrotu vašu
Ja primam u dar, jer kuda ću bijedan?
Al ocu mome *(za se)* djavo bi ga znao!
Pošalji, molim, glasnike ti odmah,
Da brižnom starcu dojave sudbinu
Sirote sina. U tebi zacijelo
Vladara ove ja pozdravljam zemlje?

Želislav:

Vladara ne, al gospodskoga roda
I ja sam.

Giacomo:

Mlad si još i ako Bog da
To umno čelo resiti će kruna!
Al sad mi prosti, jer ja dva već dana
Ni krušne mrve okusio nisam,
Želudac gladan ne će razgovora.

Želislav:

Tad podji sa mnom i budi mi gostom.

Giacomo:

Dobrotu tvoju primam, vrijedni mladče. *(prema vratima)*: Ej, hola! Barba, Cina, Nikodemo, Drakulo, Urzo, Tomazo, Andreo, Giovanni, ej, gdje ste, vi lopovi? *(Udari se rukom u čelo.)* Vaj, bijednog li mene, posve zaboravih, da mi se je sva služinčad s ladjom potopila. Teško se sviknuti siromaštvu onomu, koji se je rodio na gospodskom krevetu.

Želislav:

Podji samo sa mnom, u mojoj ćeš kući naći svega, što ti srce zaželi.

Giacomo:

Tad neka Bog blagoslovi tebe i krasnu tvoju zemlju, Kod čaše vina ispričat ću ti svoj život, divit ćeš se, što sve doživih. Pak da nisam onaj, koji jesam, ti bi me morao proglasiti sljeparom. Al ajdmo, a moj glad neka potrči naprijed, jer su u njega najbrže noge. *(Giacomo i Želislav odlaze.)*

Lav:

Tuj lakoumnost gledam ludom žrtvom
Lopova postat! Lakovjeran narod!
Al putiti ga nije dužnost moja,
Već privesti ga pravovjernoj crkvi!
Široko polje orat mi dosudi
O, silni Bože, tvoja mudrost sveta!
Izvèsti daj mi ovo djelo samo,
Ja rado tad ću na nebeskim dvorim

Kô pokajnik se svetom Petru javit!
(nadbiskupu splitskomu, koji ulazi)
Zabrinut si mi, ozbiljno ti lice,
Zar zlo se javlja, nadbiskupe splitski?

Nadbiskup Ivan:

Zbor je pri kraju. U svećenstvu, koje većinom osjeća latinski, imademo gotovo same pristaše, jer siromašci glagoljaši ostadoše kod kuće; al svjetovnjaci su nezadovoljni, razdraženi, prijete raskolom i već se danas kunu, da se zaključci našega zbora ne će nikada vršiti.

Lav:

O, da božja strijela udari medju njih! Na veliko smo djelo zvani u toj zemiji, moj Ivane! Treba stoga da iskorijenimo taj glagoljaški kukolj iz žitnice naše crkve.

Ivan:

Ti su barbari bijesni u obrani umišljenoga svoga prava. Kazuju nam papinske listine Ivana VIII., kojima im se potvrdjuje njihov poganski jezik u crkvi i hrvatska biskupija ninska.

Lav:

I sveti je otac papa samo čovjek, moj biskupe, i mora da računa s ljudima. Nekoć je svaki kršćanin bio dobit za crkvu, jer je crkva bila slaba, pak su se i divljim narodima puštali njihovi običaji, samo da se krste. Danas stoji sunce rimske crkve na podnevu. Crkva je jaka, jer je bogata i zlatom i znanjem. Sada je došao željeni čas njezinoga jedinstva!

Ivan:

Jaka je crkva, da, al kako pobijediti složan odpor svjetskih knezova, kojima je u ruci vlast i oružana snaga?

Lav:

Zaboravljaš li, da iznad svake moći zemaljske stoji snaga crkve, koja je božanska? Naše prokletstvo naše je oružje. Kad ugleda Tomislav dvosjekli mač izopćenja ili interdikta nad svojom glavom, pokorit će se i on, košto i ponosni vojvoda anglosaski. Ti vidiš, moj biskupe, kolike li žrtve stoji crkvu taj tvoj „palij“, i ostaj u buduće pokornim sinom njezinim.

Ivan:

Njoj prisižem vjernost. Prigne li samo oholi Grgur svoje tjeme, pobjeda će biti naša! Ali eto razjarenoga Licinija, koji se gradi nadbiskupom dubrovačkim, gdje dolazi k nama. On i Formin jedini su naši protivnici u kolu biskupa.

Lav:

Formin je starac, a Licinij — hulja. Vidi se, da je hrvatskog porijetla i tek iz koristi postao Latinom. Grgur je drugoga kova.

(Ulaze Licinij *i* Formin.*)*

Licinij

(gnjevan, ražarena odebela lica spram Ivana):

Dakle tebi da se pokorim, obrijana huljo, oholi nitkove! Zašto da bude splitski biskup prvi, a ne dubrovački? Zar si ti pobožnijí od mene, zar svetiji, zar pošteniji?

Ivan:

Nikada bar ne udjoh u crkveni hram ljutita srca.

Licinij:

Jer si kô lukava lija znao, da sakriješ pod kamenim mirom lica svoga svoja zvjerska čuvstva.

Lav:

Miruj, Licinije, promisli, gdje govoriš i pred kime i da crkva traži pokornost.

Licinij:

Pokornost, komu? Zar lopovu većemu od mene? Pitajte ga, što je uradio sa zapisima pobožnih duša, za što upotrebljava crkvenu desetinu? Istražujte to u vašem zboru, a ne nazivljite nam djecu kopilanima.

Lav:

Crkva ima zapovijedat, a ti slušat. Žene neka budu svjetovnjacima, a ne svećenicima, jer njihova je zaručnica crkva. A tko već ima ženu, neka živi s njom kao sa sestrom, jer samo u pobožnom životu niče sjeme svetačko. A nadbiskup ima samo jedan da vlada u ovoj zemlji i to onaj, koji starinom sjedi na stolici svetoga mučenika Dujma, učenika apostolskoga. Tako je to nekoć još bilo u drevnom Solinu, ta je biskupija najstarija i postojala je već, dok se za tvoju nije niti znalo.

Licinij:

A zar je biskupija splitska od vijeka? U Stonu, Dubrovniku i Kotoru žive jednako dobri kršćani, kao i u Splitu. A zašto da „crvena“ Hrvatska nema svoga nadbiskupa, kada ga ima i „bijela“?

Lav:

Ti nevrijedan si pastir svome stadu. U tvojoj biskupiji nitko ne sluša crkvene zapovijedi, žene drže za priležnice, ubijaju se svećenici u crkvi, ne šalju se djeca u školu. Ti sam raširuješ po volji medje biskupije svoje i otimaš tudje.

Licinij:

Prokletstvo! Pa da sam sve te grijehe i počinio — a niti polovine nisam — šta onda! Pitaj moj narod, je li zadovoljan sa mnom? Dosta ti budi, što tjeram glagoljaše iz svoje biskupije i što sam tako vjeran sin rimskoj crkvi.

Lav:

Vjeran možda, ali malo vrijedan! Stoga svladaj svoju bijesnu ćud, da ne bude i gore!

(Forminu)

A ti, Formine? Pod tom sijedom kosom može li još tinjati vatra strasti? Zar si i ti protivan našemu zboru?

Formin

(starac, koji je mučno ušao te sjednuvši pratio prepirku kimajući glavom, ustane):

Ja starac sam od osamdeset ljeta
I nebu bliži, nego zemlji ovoj,
Gdje još se samo staracki prebijam!
Ja mnogo saznah, a mnogo doživih
I vidjeh mrijeti biskupe i kralje
I trpit ljude — a bez razloga,
I ja vam velim, vaš je posô griješan,
Sa svadje vaše crkva strada samo,
Jer plače majka, kad se djeca kolju.
Toliko zvijezda kada skupa sjaje,
A stvoritelja sve zajedno slave,
Što da i ljudi ravnovjesja zakon
Svojim ne nadju strastim? Mir stog s vama,
Jer Bog za ljubav stvorio je ljude,
Za mržnju zvijer, da svakom svoje bude!

Lav:

Dà, ljubav spaja nas, al ljubav Krista,
Što rimsku samo odabrô je crkvu.

Formin:

Tad složite se svi u njenom krilu
I tužnih tih se mante razmirica,
Jer ja vam velim tašto je sve zemsko:
Kô pijesak, koji cakli se na suncu.
Toj svadji vašoj ne ću biti sucem;
Glagoljaš baš je kršćanin kô Latin
I Grgur mi je drag baš kô i Ivan
I košto ljudi svi. Mir budi s vami!

(Odlazi.)

Lav:

Formine, s Bogom! Ta starost bolesna
Već godinama biva — dosta riječi.
Ti, Licinije, lijepo se pokori
I slijedite me, gospodo, sad k zboru,
Da dovršimo započeto djelo
Jedinstva crkve Velik čin tko snuje,
U zgodan treba čas, da gvoždje kuje.

(Odlazi s biskupima)

ČETVRTI PRIZOR.

Unutrašnjost splitske stolne crkve. Crkveni sabor.

(Kad se prospekat prvašnje dekoracije digne, ostaje pozornica časkom tamna, a tad najednoć rasvijetljena ukazuje sliku splitskoga sabora. U zatku pred žrtvenikom, na kojem gore baklje, te je izloženo raspelo, stoji oviši podij sa stolicom papinskoga legata u sredini, s desna sjedi Tomislav, *lijeva (Viščevićeva) stolica je prazna.*

Dalje u polukrugu po visokim klupama sjede svećenici, najprije biskupi, s lijeva prvi biskup Ivan Splitski*; zatim* Formin, Licinij *i t. d. te* latinsko svećenstvo, *a s desna glagoljaši, najprije* Grgur ninski, *do njega* Hrvoje, *te drugi dostojanstvenici hrvatski, medju njima i* Želislav*; pak sva lica drugoga prizora prvoga čina (osim magjarskih poslanika, Smiljke i Šubića). U redovima hrvatskih velmoža pomiješani su i* popovi glagoljaši, *kojih je manji broj od latinskih svećenika. U kroju crkvenih odijela nema velike razlike izmed Latina i Hrvata, koji nose bijela odijela, jedino su rimski popovi obrijani, dok glagoljaši nose bradu. Oko oltara stoje* djakoni *s kandilima, štapom krstašem, slikama, i drugim crkvenim uresom. Sve je svećenstvo u potpunom ornatu, biskupi s infulom, štapom, palijem itd., a svjetovnjaci u svečanom ruhu. Pozadinu crkve ispunjuje puk. Sprijeda u sredini amfon nješto izvišen. Crkveni je zbor gotov. Sve je uzrujano, te još živo maše rukama i govori, njeki su se digli sa sjedala, drugi listaju po pergameni, treći se živo prepiru u manjim grupama. Najednoć se čuje udarac štapom na vrata sakristije, te izlazi* djakon *s više* podjakona, *koji nose kandila sa tamjanom, te njim kade crkvu, prate ga krstonoše i bakljonoše. Kad djakon dodje do amfona, pokloni se spram oltara, uzme zatim kandilo i pokadivši njime na sve četiri strane, zapjeva: „Gloria in excelsis Deo", a zbor mu odgovara: „Et pax hominibus in terra bonae voluntatis." U to su Lav i Ivan u sjajnom ornatu već zauzeli svoja mjesta, pak Lav dignuvši se blagoslovi prisutne i reče: „Pax vobiscum", na što zbor odgovara: „Et cum spiritu tuo!" Dva mu djakona stave biskupsku kapu na glavu).*

Grgur

(dignuvši se okrenut spram Hrvata i naroda):

Gospodin s vami ninje i vo vjeki!

Hrvatski velmože i narod

(odgovara udarajući se u prsa):

„I s duhom tvojim."

Grgur:

Amin!

(Spram Lava)

I hrvatski si mogô zazvat Boga,
Kad našu stvar pred njime tužit kaniš,
Tad bar bi narod razumio tebe.

Hrvati svjetovnjaci i narod:

(povladjuju Grguru.)

Lav:

Tu svadji s tobom nije više mjesta
Već sudu crkve, stoga poslušajte,
Sad što uz pomoć presvetoga duha
Zaključio je sabor na spas duša
I njegovu se pokorite sboru.
Ti, Ivane, kô prvostolnik crkve
U ovom kraju, zaključke proglasi
U ime oca, sina, svetog duha
Amen.

Ivan

(sadje sa stolice, a prati ga djakon s pergamenom u ruci. Stupi do amfona, te pokloniviši se ondje spram oltara čita, dok lijevo i desno stoji po jedan bakljonoša):

Crkveni sabor sazvan po poslanicima svetoga oca pape Ivana desetoga *(svećenstvo otkrije glave kod ovih riječi),* Lavu prenestinskom i Ivanu biskupu jakinskom, a odobrenjem Budimira, prozvanoga Tomislavom, kralja Hrvata i Dalmatinaca te Mihajla Viščevića, svijetloga kneza od Huma, na dan sv. arkangjela Mihajla, u ljetu preobraženja Gospodnjeg 925-om, indikcije petnajste, rasvijetljen duhom svetim zaključio je na spasenje duša ovo: . . . „Pošto je u davnoj starini blaženi mučenik Dujmo poslan po samom svetom Petru u Salonu, da naviješta kršćansku vjeru, to se naredjuje, da salonsko-splitska crkva, u kojoj počivaju svete moći blaženoga Dujma,

imade p r v e n s t v o nad svim crkvama ove pokrajine i da bude p r v o s t o l n a biskupija nad svima drugima.“

Tomislav:

Taj ptić mi odveć diže svoje perje,
Stog podrezat bi trebalo mu krila.

Grgur:

Još gadnije će pogodit ti uho.

Ivan:

„Neka se ne usudi nadalje nijedan biskup ove pokrajine povisiti na koji viši red onake, koji bi bili vješti s a m o jeziku hrvatskomu, a oni, koji su već podignuti, smiju Bogu služiti samo u n i ž i m redovima ili kano redovnici. Takovomu svećeniku neka nijedan biskup ne dopusti u kojoj svojoj crkvi misiti.“

(Prosjedovanje glagoljaša.)

Hrvoje:

U našem domu zar smo mi tek roblje,
Da jezik svoj pred tudjim ponizimo?

Vika glagoljaša:

Sramote dost je, zaključite sabor!

Lav

(jakim glasom):

Mir budi s vama!

Hrvoje:

I sa mržnjom tvojom!

Ivan:

„Biskup Licinije neka ostane zadovoljan s biskupijom, za koju je posvećen."

Licinij

(skočivši bijesno):

Umukni, gujo!

Formin:

Mir, mir s tobom sada!

Ivan:

„A Gregorije, biskup hrvatski, neka se takodjer kao i ostali biskupi Dalmacije pokori Ivanu prvostolniku splitskomu."

Tomislav

(udarajući gnjevno mačem o pod):

Dalje . . . dalje . . .

Ivan

(jakim glasom):

„Ako bi pako kralj hrvatski i gospoda hrvatska još uvijek željela, da proti naročitoj zabrani crkve sve biskupije u obsegu splitske nadbiskupije podrede svojoj biskupiji hrvatskoj u Ninu, to ne će nitko od danas u njihovoj zemlji ni krstiti, ni svećenike rediti, ni crkve svetiti, a oni neka onda zajedno sa svojim biskupom odgovaraju pred Bogom, kad stoga ustrpi sama kršćanska vjera. Ukine li se po odluci ovoga sabora biskupija ninska, tad se može njezin biskup Grgur smjestiti u gradu Sisku, Duvnu ili Skradinu, gdje su nekoć biskupije postajale. Ako li je pako Grguru tako mio biskupski teret, da nije zadovoljan s jednom biskupijom, neka uzme sebi sve tri, ali na pogibao svoju i stada svoga."

Tomislav:

Je l' svršio si?

Lav:

Čemu se prekida?

Tomislav:

Taj mač se moj u koricam već trza,
Da odgovor ti zasluženi dade!
Od duha svetog u riječima tvojim
Ja slabi nadjoh trag. Il misliš možda,
Da ikoji od hrvatskih knezova
Zapečatit će toliku sramotu?
Zar drži zbor taj, da za jednu krunu
Darovati ću dvije mu pole srca
Uz otadžbinu, vjerna prijatelja?
Ja priznat ne ću zaključke te vaše,
Već ravno u Rim spremit poslanika,
Podučit papu o narodnom pravu,
Pravedniji da bude u buduće,
Jer mi želimo, u naroda kolu
Da mjesto bude časno nam, ne zadnje!

Lav:

Te riječi tvoje bogobojne nisu.

Tomislav:

Baš stog, što boga štujemo toliko,
Prot nepravdi se oružamo ovoj;
A vjeru pravu tko prosudit želi,
Taj srce gleda, a ne mjeri riječi.

Lav:

Zar odričeš se prijateljstva Rima?

Tomislav:

Dok nečasno je po nas, odričem se.

Lav:

Badàva Rim vam i ne traži žrtve,
Već pripravan je kruniti te kraljem.

Tomislav:

A kruna nije u nas trgovina,
Već narod sam ju stiče u slobodi
Na maču oštrom i pobjedi bojnoj!
Suvišne, vidim, medj nama su riječi,
Daleko ti si od mišljenja moga,
A papa nadje poslanika zlog!

Glasovi Latina:

Sad opozovi! To je uvrijeda!

Ivan splitski:

On papinskoga poslanika vrijedja,
Na čija usta zbori otac papa!
Sakramenata svetih vrijedan nije,
Dok grdne svoje ne okaje riječi,
Stog kaznite ga interdikcijom.

Popovi latinski:

Fiat interdictio, sudite ga!

Formin:

Pax vobiscum.

Licinij:

Ne, prokunite ga!

Tomislav:

Umuknute već, gavranovi crni,
Još nismo strvi mi, nad našom glavom
Da slavite svoj pir! Prokletstvo komu?
Il dvojite li, kad bih krivcem bio,
Da ne bi s neba deset kerubina
Sad sašlo k meni, da me ubiju?
Da izgorio ne b' mi griješni jezik
I u dno da pakla ne bih propao?
Al ja sam jak, jer čista mi je savjest,
Jer s narodom se svojim jedno ćutim,
Jer kraljevski moj hrast u njeg'vu srcu
Imade koren svoj duboko. Stoga
Ne bojim vas se. Jerbo narod jedan,
U slozi dok je i dok žarom svetim
Svoj brani dom, božanstvena je sila!

Lav:

U zemlji toj je i strah božji prestô!

Hrvoje:

I ako vi nas kaznite prokletstvom,
Pokornosti nas spram vas rješavate,
I mi od Rima ćemo se okrenut
I carigradskog priznat patrijarku,
A tad iz naše narodne će crkve
Bit obred rimski za sve vijeke prognan.
Crkvena sva će otpasti vam dobra
I Rim će za vijek narod naš izgubit!
Dva kraja ima štap, to vidiš sada,
I kuda revnost vodi prekomjerna!

Lav:

Na svece kô što bacahu kamenje,
I mene odsvud biju uvrijedama!
Zar nikog nema u tom cijelom zboru,
Da ugled crkve u meni obrani?

Želislav
(digne se uzrujano):

Jedan ipak u toj općoj tmini
Pravi vidi put i diže glas svoj.

Hrvatski velmože
(u čudu):

Je l' Želislav to Kukar?

Narod:

Juda! Juda!

Želislav *(zbunjen):*

Ne, nisam izdajnik. Svim dobro želim,
Kad odvraćam vas od pogubne mržnje!
Ta kršćani smo. Zar nije i za nas
Naš Spas na križu trpio jednako?
Zar nije tu mu papa namjesnikom,
Ne dugujemo zar mu poslušnosti?
U Tomislava osnova je mudra,
Da narod buneć u metežu ovom
Za svoju glavu krune se dočepa,
Bez blagoslova i neposvećena
Koja baš nikom ne donosi sreće.

Ivan:

Kô Salamun on sbori, mlad kô David.

Hrvoje:

I nije prvi puta, da u gnijezdu
Slavuljevu se kukavica rodi!

Mogorović:

Taj drznik vrijedja hrvatskoga bana,
A brzo kralja našeg. Na sablje ga!

Tomislav:

Okan'te ga se. Taj me ne uvrijedi,
Što slavohlepno izpravlja mi čine
I rugajuć se zavidan me grdi;
On slavu želi sebi nedohitnu,
Al ona vedra samo grli čela
I lovor tek se uz hrast časti vije!

Želislav:

Je l' čuste sada oholi mu govor?
Pa tko si ti, da tako zboriš sa mnom?
I ako ban si, i ja sam plemićem
I starije mi koljeno od tvoga
I predji moji vredniji od tvojih.

Hrvoje:

U unučadi razlika je samo.

Želislav:

I stog te pitam, lažni Tomislave,
Po kakvom pravu prisvajaš si krunu,
Za prvoga se držeć medj Hrvati?
Gdje tad si bio, kad od sviju strana
Zapalio nam bijes avarski zemlju,

A izmučenu mornaricu našu
Mi po te slasmo tada, da te spasi?
I još bi sužanj u Mlecima bio,
(kažujući na Lava)
Da molitve te ovog svetog muža
Ne izbaviše. A pod Gvozdom ti si
Zar borio se slavnije od mene,
Il' kod Siponta svladô Saracene?
I u tom cijelom zboru zar baš nitko
Na desnici ti dorastao nije?
Stog čujte glas moj, zaslijepljena braćo,
Pokorite se svetoj volji Rima;
A Rim će nam se zahvalnim pokazat,
Dostojnijega okruniti kraljem,
Svud blagostanjem procvasti nam zemlja!
Stog dajmo Lavu biskupu u ruke
Moć kraljevsku, da spasenju nas vodi,
A Tomislav nek ide u progonstvo.

(Na ove riječi nastaje časak grobna šutnja, zatim se čuje sve to jače poklik naroda: Izdajica, izdajica! Kamenujte ga!)

Grgur:

(dignuvši se sred opće vike, Želislavu):

Slijepi dječače, orudje tudjinca,
Nit trebô nisi taj svoj glas podići,
Da podučiš nas, da u rodnom gaju
Imade vrana — to smo dobro znali!
Zar puka zavist tako te zaslijepi
U času svetom da nesretni sine,
Kad ponajdraža narodna nam prava
Mi branit stasmo, ti izdaješ narod?
Zar ugasi se vatra rodoljublja
I utopi se sa poštenjem tvojim
U bjesnom moru slavoljublja tvoga,

Pak ti sad samac prot bujici jakoj
Zaplovio si narodne nam volje
Na krkoj ladji samoljublja svoga?
Il zar od juga pozlilo je tebi?
O, zavist, zavist, roda nam prokletstvo,
Ti kukolj bujni med pšenicom časti,
Ti otrove, što sloge truješ jelo,
Ti ubijaš nas sigurnijom rukom
Od strijela dušmanskijeh . .
I svakom suncu, što na nebu roda
Proviri samo, ti si oblak crni,
Što tminom svjetlo pretvaraš mu žarko!
Ta guja srce ujela je tvoje,
Stog stid te bilo svijetlog ovog dana,
Gdje prokle sam se, i najtvrdja zemlja
Pod stopom još se lomi izdajice.
U krugu našem tebi mjesta nema,
U goru idi, s' zvijerima se druži
I kajući se izjedaj si srce!
Života ljudskog onaj nije vrijedan,
Koj dom ne ljubi svoj, ma kako bijedan!

Želislav

(koji je i na prve riječi Grgura prkosno dignuo glavu, klone ipak pred pogledom Grgurovim, grčevito trza ruke, hvata se za srce, diže tada desnicu spram neba, obraća se k narodu, kao da hoće da mu se ispriča, al o ledenim njegovim pogledima razbija se i njegova snaga i on klone kod zadnjih riječi Grgurovih plačući na klupu.)

Grgur:

Zaludu suze, jer ovu sramotu
Krv samo pere. U pustinju idi,
Pa kada čuješ, da nam domovini

Opasnost prijeti, tada u boj kreni,
I kad se opet ranjen medj nas vratiš
Tim ranam bit će melem: oproštenje.

Želislav

(gledajući u pod izšulja se iz crkve, narod diže na nj šake.)

Tomislav *(Lavu):*

U slozi da smo svi, sad vidio si,
I kako jaka narodna je volja!
To Rimu javi, da se ravnat znade.
Taj zbor je svršen, svatko kući idi,
Od cilja smo baš sustali daleko
Raznolik bje nam put. Što neriješeno
Medj nama osta, na saboru drugom,
Po krunisanju koji skupit mislim
U sporazumku s Ivanom desetim,
Raspravljat će se. Ti, Grgure, podji
Sam glavom u Rim, a pred Petrov prijesto,
Da sebe braneć obraniš i zemlju.
Jer ako Rim nam zemljom vladat želi,
Nek nauči se poštivat nam prava!
Do onda mir svim, u svačijoj grudi
Sva mržnja sada pokopana budi!

(Svećenici *se dižu kao na polazak. Iz vana se čuje žamor.)*

Ivan nadbiskup splitski

(Lavu):

Sve bojim se, da taj put proigrasmo.

Lav:

Polagano tek vel'ka zore djela.
Popustit treba, pa u srce svoje

Zaključat živu vatru naših želja.
Sve vodi vrijeme, nabačeno zrnce
Budućnosti će ovjenčati tjeme!

(Tomislavu)

U brizi teškoj opraštam se s tobom,
Pol srca mog u Hrvatskoj će ostat,
Da ovdje plače, moli se i — nada!

(Lav odlazi, a prati ga Ivan, Licinij te njekolicina latinskih svećenika. Vika vani postala je sve jača, te dopire u crkvu.)

Tomislav:

Čuj, kakva buka smeta mir taj sveti?
Tko usudi se u predvorje božje
Navalit tako silno? Dušman samo,
Il tuga crna ulaze ovako!

(Ulazi Viščević *sav u crno odjeven, prati ga njekoliko* Humljana *takodjer u crnini.)*

Tomislav:

Ti tako kasno na sabor si došô,
Moj Viščeviću, čestiti junače!
I lica blijeda, u tugu odjeven,
I očima tol punim teške brige,
Da isti kamen proplakô bi s tobom!
Stog pitat moram otvarajuć rane,
Što krvare još, reci: što te snadje?

Viščević:

U boli teškoj nadjoh put svoj k tebi
I kratak čas tek mogu ostat ovdje,
Jer svaka tuga radja i osvetu!

Tomislav:

Ti tvrdi mužu, junačke ti grudi,
Kô kamen naš, koj valovom prkosi,
Bol tajnu kriju. Djeca zar? Il žena?

Viščević:

Kad spomenu ih, angjele spominješ.

Tomislav:

Zar umrli su?

Viščević:

Od zlotvorske ruke!
Već kad na putu bijah prema Splitu,
Zla stiže mene vijest: Alagabotur
Po zapovijedi bijesnog Simeona,
Koj vječnu mržnju prisegô je nama,
Sbog pomoći što pružili smo Srbom,
Hum stisne vojskom, gdje u kućam pustim
Tek žene bile, djeca, slabi starci,
I posla drugog ne našav svom maču.
Sasiječe sve, što susreo je živa.
A tijela mrtvih, ruševine kuća
U strašni oganj tada još pretvori
I sve zatrpa sivim pepelom.
Već nikad više ne ću vidjet svoje,
Nit saznat, gdje im drage trunu kosti,
Tek jauk smrtni kroz uši mi zuji
Ko kad se bura lomi jarbolima!
Oh, Bože moj, ja u životu svome
Već sto put smrti gledô sam u lice
I svikao joj kano i životu,
Al u tom času puklo mi je srce,
Ta jedna riječ me učinila starcem.

Tomislav:

O bijedni mužu ti, što suzam svojim
Potěći ne daš prosto, kao rijeka

Da razliju se po čitavoj zemlji,
Svud budeć jauk; već gutaš svoju bol,
Zalijevajuć njom stablo osvete:
Da plodom rodi u grudima tvojim!

Viščević:

Tek jedna misô moju ruku vodi
Probosti srce strašnome zlotvoru!

Tomislav:

A ja, gdje bijah ja u onom času?
Gdje mač moj oštri? U prepirci ludoj
Mi gubili smo dragocjene dane,
Dok dušmanin nam u zemlju provali!
Al' dost slaboće! Na tom mjestu časnom
Ja kostima se svetog Dujma kunem
Osvetit tebe, kazniti drznika!
A vi junaci, što u mnogoj borbi
Već privikli ste ustajuć od stola,
Ili s mekanoga dignuvši se loga
I jedva sanak otjeravši s oka,
U krvav krenut boj, sad slijedite me!
Iz hrama božjeg ja ću vas odvesti
Na razboj časti, da spasemo zemlju!

Hrvoje:

Mi slijedimo te, kano na pijev ševe!
Što rujnu zoru radosno pozdravlja!

Mogorović i ostali:

A mači naši baš kô na nakovnju
Izbijati će iskre pobjede.

Grgur:

Ja molim te, da dopustiš i meni
Sad s vama poći . . .

Tomislav:

Zar biskup kancelar
Da vojničkoga laća se zanata?

Grgur:

U službi doma svi smo pojednaki,
Gdje jedna dužnost srca sviju spaja,
Odijelo nije tamo zaprekom!
Ti znaš, zbog čega ovdje sam optužen,
Pak daj, da božjem podvrgnem se sudu
I u tom boju izložim svoj život,
Pa ako kriv sam, da zaglavim u njem
I tako smrću okajem sve grijehe,
Kad s vjerolomstva već me krive ljudi,
Nek samo nebo pravedno mi sudi!

Tomislav:

U tebi kuca srce plemenito,
Moj kancelaru, i kô druga vjernog
U bojnu službu ja te primam rado;
Al u čas taj još budi svećenikom
I časnom tvojom blagoslovi rukom
To gvoždje naše, da u ovom boju
Ne zardja mu čast. Povuc'te mače!
I klečeć tuj pred žrtvenikom svetim
Zakunimo se do zadnjega daha
Dom branit svoj i zlaćanu slobodu,
Upisat ime u knjigama časti,
Da i budućnost čita ih sa strahom!

(Svi kleknu pruživši mačeve a Grgur *ih ninski blagosilje.)*

Grgur ninski

(podignuvši krst nad njihove glave):

Junaci hrabri, ja vas blagosivljem
I neba pomoć nad naš rod dozivljem,
Da sklono bude hrvatskomu rodu,
Kad brani dom svoj, prava i slobodu.
Ne borite se vi za praznu platu,
Već borite se za slobodu zlatu,
Za rodnu grudu, za majčino krilo
I vrelu vatru uz ognjište milo.
U zemlji toj vam sva je sreća živa,
A što je mrtvo, ona vam pokriva
I njeno cvijeće vašoj cvate grudi;
Na kršu ovom vaši živu ljudi,
Nit je ljepše nebo, nit je ljepši raj,
Nego što je ovaj sveti rodni kraj!
Na vrhu časti palite mu krijese,
Da svjetlost cijelom zemljom se pronese,
I krvlju svojom čuvajte mu prava,
Jer iz poštenja samo niče slava!
Krvavo se radja sunce iza gora
I sloboda se krvlju plaćat mora.
Stog borite se! Nema veće slasti,
No u poštenju za svoj narod pasti.

Svi

(ustajući i dignuvši mačeve):

Da, borimo se! Nema veće slasti,
No u poštenju za svoj narod pasti!

Zastor.

ČETVRTI ČIN.

PRVI PRIZOR.

U dvoru Simeonovu u Preslavi.

(Sjajna, zlatom i dragim kamenjem iskićena dvorana s mramornim stupovima. Sve u bizantinskom bogatom slogu. U pozadini u sredini pod baldahinom sjajni tron Simeonov od zlata i grimiza, uz tron lijevo i desno ulazi, zatvoreni zastorima. Desno i lijevo škrinje sa svetačkim slikama. Slika bogorodice u sredini stijene, podalje oklopi, oružje itd. Lijevo sprijeda stô prekrit purpurnim sagom, na njem uz pergamente i knjige niska grčka svjetiljka, koja dogara. Uza stô visoka stolica. Noć je već na izmaku, a kroz prozor dopire slabo rumenilo mladoga dana. Straže stoje na vratima.)

Gorazd

(u svećeničkom odijelu, sa zlatnim, draguljem urešenim bizantinskim krstom, koji mu o debelom zlatnom lancu oko vrata visi, sjedi kraj stola, pa naslonio glavu na ruku. Iz vana se čuje glazba, koja brzo umukne.)

Petar

(lijep mladić od dvadeset godina, vrlo nježan u licu, u skupocjenom kućnom odijelu, stane na vratima):

Ej, Gorazde! *(Ušulja se tiho unutra)* Gorazde! . . . Spava . . . San mu je sio na oči kô plahi golub . . . *(Prodrma ga)* Probudi se . . . već se bijeli zora, a ševa šalje

pjesmu put neba. Siromah, umoriše ga brige državne. *(Zaviče mu u uho):* Gorazde!

Gorazd

(prene se i otare si oči):

Tko zove? Ej, ti si to, mladi careviću . . . Zar još nisi legô na počinak?

Petar

(odgrne posve zastor s prozora i utrne luč na stolu):

Zar se jutrom lijega u krevet? Eto dana! . . . Ja već davno stjerah san s očiju i nosim evo ocu svježega cvijeća, prve darove proljeća . . .

Gorazd:

Sretne li mladosti, nju krijepi kratak san od nekoliko ura . . . *(Digne se):* Al tiho, da ne bunimo cara.

Petar:

Zar je otac ovdje? Zar je i opet probdio noć?

Gorazd:

U gnjevu i teškoj brizi. Glasnik, koji je stigao s bojišta hrvatskoga, oteo mu je mir i san.

Petar:

Jesu li zle vijesti stigle?

Gorazd:

Ne pitaj. Hrvati stisnuše našu vojsku u svojim gorama, pa sad ne može naprijed, te je hrabri Alagabotur zatvoren kao u tvrdjavi . . .

Petar:

Tada ćemo dakle taj zlosretni rat izgubiti i tražiti mir u Hrvata.

Gorazd:

Moj sinko, zar ti tako malo sličiš velikome svome otcu, da možeš mirno izgovoriti ovu riječ? Ti baštinik carske krune! — Pobjednik nad Carigradom, junak s Aheloja, da uzmakne pred neznatnim Hrvatima? On, koji se kô drugi Leonida proslavi na bojnome polju. Taj tvrdi otpor samo još više jača Simeonovu odluku: uništiti čitav taj hrvatski rod, koji je toli brz u obrani vjerolomnih Srbalja.

Petar:

I tako nam iz te krvi nikad ne će procvasti cvijeće ljubavi . . . Vidjeh u Carigradu, moj Gorazde, ljepši život od ovoga, pun mira i posmatranja, posvećen znanju i umijeću, gdje svako jutro donaša nove sreće i lasti, a ne brige i borbe, košto naše pusto vrijeme.

Gorazd:

Zar je i tebe, bugarskoga carevića, zaslijepilo lažno umijeće bizantinsko? I veliki car Simeon štiti umjetnost i znanost, postavlja pobožne zadužbine, gradi crkve i samostane, uči mlade kalugjere staroslavnu knjigu i sam eto preradjuje sveto djelo Ivana Zlatoustoga na svoj bugarski jezik. Ta u čem zaostaje Preslava za Bizantom? Nije li jednako u njoj bogatstvo, nije li joj isti sjaj, jednaka vriednost, samo što joj je veća slava i čišće poštenje od carigradskoga! Pogledaj sjajne zidine ove, zar se ne zrcali s njih raskoš i bogatstvo? I nije vidjela Preslava dušmanina pod svojim zidinama, niti mu se poput Carigrada molila za milost . . . Tiho . . . prestala je glazba . . . car se budi . . .

Petar:

Bolje, da ga ne sretnem, dok je gnjevan.

Gorazd:

Zar da se sin plaši oca? Simeonova je ćud kô ponosito stablo, lišće mu žuti i otpada, al deblo ostaje i raste. Tako i on odbacuje svoj gnjev, kô leptir nevrijednu ljusku, i duša mu se krili visoko nad smrtnim ljudima. Da ti ga je bilo samo vidjeti ove noći, kako se je veličanstven u svome gnjevu latio knjige božje i čas davao naloge za skoru vojnu, čas se opet posve izgubio u svome snatrenju. Pa dok mu je duša još puna bila evangjeoskih istina, najednom bi zaviknuo: „Zar svladat Bugare, zar pobiedit mene? Osedlajte mi konja, sam ću poći u Hrvatsku“ . . . tako mu se bavila velika duša u isti čas i nebeskim i svjetskim mislima, dok ga ne svlada napokon umornost i slaboća.

Petar

(hoće da ode):

Ne, radije ću izmaknuti njegovu pogledu. Kad ga biju brige državne, nije slobodno dosadjivati mu svojom boli . . .

Gorazd:

Gle, gle, moj careviću, zar te tuga mori? Ah, s dvadeset je ljeta zemlja pakao, je li? Sve liječi vrijeme, carski moj mladiću . . . Al što vidim, te su oči opet zaplakane? Što da nisi . . .? Zove li se još uvijek tvoja bolest — ljubav?

Petar:

O, Gorazde! Čemu tajit boli srca svoga! Uranih k tebi, oče duše moje, da ti se izjadam. Plačuć spro-

vedoh ovu noć . . . šaljući uzdahe daleko preko mora, do mramornoga joj stana, hladnoga, ah kô srce njeno, do srebrnoga Helesponta, dubokoga kô čuvstvo moje.

Gorazd:

O Jeleni zar zboriš, o toj tvojoj zaručnici, lijepoj kćerci Romana Lekapene?

Petar:

Dva već mjeseca nema mi glasa od nje!

Gorazd:

I zvijezde još stoje na nebu, a sunce još nije potamnjelo? Tako li se ti igraš u ozbiljno vrijeme? . . . Dva mjeseca! Zar da grčka vjernost traje dulje od proljetnoga dana? O mladče, mladče . . . zaboravi tu ljubav i mjesto myrthe ovij sebi lovor oko čela.

Petar:

Nikad, Gorazde, samo je njoj posvećen moj život!

(Izvadi iz njedara sliku, uokvirenu u zlato i drago kamenje, koju na lancu nosi oko vrata)

Oh, gledaj samo nježne crte ove:
Ne čini l' ti se, kô da zefir titra
Nad licem njenim i da plaho samo
Približuje se ovim usnam rujnim!
I oči gledaj te, tol' tajne, crne,
Što nevino to čudo gledju svijeta,
Kô da se plaše dublje u nj' zaronit,
I rumene te kose gledaj krunu,
Gdje kano grimiz pada joj na rame
I velom zlatnim stidne krije grudi.
U jedno složi sve i plahu rumen

Još djevičanskog pridaj k tomu stida,
Pak priznat moraš, da u čedu ovom
Već narav stvori umjetničko djelo.

Gorazd:

Kô dijete i ti kitiš predmet igri
Ljepotom riječi, u radosti ludoj
Precjenjujuć mu vrijednost.

Petar:

Cilj života
U slatkoj slici toj pred sobom gledam!
Tom angjelu posvetih bivstvo svoje
I dvorit ću ga kano vitez vjeran;
Dok vi u krvnom nebratskomu boju
Klat budete se, ja pod paomom mira
Ljubavi ću služit čudotvornoj.

Gorazd:

Bizanta car ti svlada vrelo čuvstvo.
Dovrši san taj, mladi careviću,
Nedostojan je ovih silnih dana!
Ukloni sliku; — ti boginju gledaš,
Ja vidim ženu, baš kô mnoge druge,
Tek više vještu služit se ljepotom
I gdje je nužno naravi pomoći.

Petar:

O, da je možeš gledat mojim okom!

Gorazd:

Moguće nije to. Sve vrijeme vodi,
Za čuvstvo svako u životu ljudskom

Čas zgodan nam je brižna narav dala:
Za punim stolom žića mladić sjedi,
Muž probavlja, starac račun plaća.

Petar *(plaho):*

Eto cara! *(Povuče se natrag.)*

(Iz lijeve strane izlazi Simeon *u pratnji* doglavnika *i svojih »sedmočislenika«: episkopa* Konstantina, Klimenta, Angjelara, Lovre, Nauma i Save, *svi su odjeveni kao i* Gorazd, *jedini je* Konstantin *u grimizu u nošnji sličnoj carigradskome patriarki. Povorka tako izlazi, da je sve okrenuto ledjima spram općinstva, a licem spram Simeona.)*

Simeon
(u bogatom kućnom odijelu stane na stepenicama truna):

Ništa više o Bizantu, taj je dolijao! . . . *(Konstantinu)* Bilo je vrieme, kad je patriarka bizantinski meni stavio mitru na glavu . . . a danas? . . . I to piše Nikola Mistik . . . meni . . .? Odpiši mu, da izgubih vjeru u njegove riječi, otkad mi, čini se, njegove molitve ubiše konja ispod mene na Aheloju . . . *(Klimentu)* Što javljaš to iz Rima. Nešto je crno! . . . Zar se i Rim igra krunama? . . . Dosta o tom . . . *(Petru)* Ej, zar već budan, sinko . . . dà, mladosti cvate cvijeće *(Pruži mu ruku, koju Petar poljubi.)* 10.000 vojske da je spremno za koji dan krenuti na put. Sami ćemo ih u Hrvatsku voditi, da tamo držimo sud i naučimo pokornosti Srbe i Hrvate. Alagaboturu to dojavi i gledaj, da pod živu glavu ne uzmiče, drukčije *(plane)* . . . razumiješ: pod živu glavu! . . . Što čujem, Angjelare, ove zime gladovahu tvoji učenici? . . . Smrzlo se je jezero ohridsko . . . Nema li dosta šumâ, da naložite vatru? Zar znanost da gladuje u carstvu Simeonovu? . . . Ni riječi . . . idi i čuvaj mi bolje povjereno stado! *(Baci mu kesu zlata.)* Evo ovo za

crkve . . . i bijede da zavijek nestane iz moje zemlje. *(Svi se duboko poklone, kliknuvši:* „Da živi silni, slavni Simeon!“)

Gorazd
(prignuvši koljeno):

Silni care!

Simeon:

Što je, starče, šta ćeš da mi kažeš?

Gorazd:

Oprosti, gospodaru, dok je oblak gnjeva prekrivao tvoje čelo, ne htjedoh ti iznijeti novih brigâ, ali sada . . .

Simeon:

Govori, što je? Zar se opet bune Srbi, zar našu vojsku opet nadvladaše drzoviti Hrvati? O, da ih mogu smrviti ovom rukom!

Gorazd:

Nije to. Iz Carigrada stiže glasnik, dalmatinski protospator Leon Rabduko, i nosi ti važne vijesti, a tiču se Hrvatske.

Simeon:

Zar opet nova zamka? Zar opet nove laži prevrtljivog patrijarke, komu teku suze niz lice kô voda niz brdo? Ili slatka obećanja traljavog Lekapene? Ni riječi o tom! . . .

Gorazd:

Glasnika ne šalje car Roman, već sinovac mu Konstantin „u grimizu rodjeni.“

Simeon:

Zar carski dječak? . . .

Gorazd:

I nuzcar bizantinski . . . Eto mu preporuke.

(Vadi pismo iz njedara i predaje Simeonu.)

Simeon

(otvori pergamenu i preleti pismo):

Mudro piše. Carska krv u njemu ključa, dok onaj kukavac Lekapena! . . . Krsti li me novim Ptolomejem, dobro . . . tko je razborit, taj je i uljudan, ali zašto polugrkom i arhontom? Zar oholi taj narod misli, da smo mi barbari, mi, pred kojima je već drhtao u prahu!... Glasnik neka udje. *(Ide k stolu i udari čekićem o željezo. Dva komornika udju.)* Donesite mi krunu, žezlo, plašt . . . Dozovi dvor!

(Komornici izadju, pa se za čas vrate s grimiznim plaštem, žezlom, te purpurnim, draguljem posutim pasom; druga dva komornika oblače Simeona, patrijarka Konstantin, sada u ornatu, nosi na jastuku carsku krunu, slijede ga dvoranici i sedmočislenici. Simeon uzadje na trun, pa meće zlatnu grivnu oko vrata i oblači zlatne narukvice na ruke, Konstantin mu stavlja krunu na glavu, svi se duboko poklone. Udje boljar s mačem Simeonovim i stavi se do prijestola. Sa strane stoje straže. Na znak Simeonov izadje Gorazd *s* dva komornika *te se za čas vrati s* Leonom, *koga prate* dva mladića, *koji nose bogate darove. U zatku se postavi* tjelesna straža *sva u zlatu i srebru.)*

Leon

(unišavši baci se pred prijesto Simeonov, dotaknuvši čelom pod.)

Simeon:

Što mi poručuje Bizant na tvoja usta?

Leon:

Samodržcu Bugara, svjetlu svojega vijeka, mudromu, velikomu, silnomu caru Simeonu slava i dika! . . . Bizant, srce rimskoga carstva, šalje me k tebi, glavi njegovoj, da do nogu tvojega prijestola iznesem njegovu ljubav, odanost i prijateljstvo.

Simeon:

Ustaj! Čemu to uvjeravanje o prijateljstvu? Ali ljubav je Bizanta od uvijek tako slab cvijet, da ga neprestano treba zalijevati obećanjima i sladiti medom laskavih poredabâ. Stoga ti poklanjam blistavo odijelo tvojih riječi, ta zna se, da ste u tome majstori, i daj, da gledam misli. Ludim govorom ja proigrah već jednom svoju sreću ispod zidina carigradskih . . . zato se mani riječi, fale li ti čini!

Leon:

Ti duboko čitaš, o care, u srcima ljudi, jer tvoja mudrost kô traci sunca dopire svuda. Ja sam vojnik, silni gospodaru, a u umijeću riječi slabi takmac tvojemu geniju. Ja uzimam čas za vječnost i što gledam pred sobom, na to udaram i idući ravno, idem brzo.

Simeon:

Tada car nadje, kako se čini, dobra glasnika za lošu stvar, jer to je vaše prijateljstvo uvijek bilo za nas.

Leon:

Ja donašam zoru ljepšeg dana, i zaboravivši prošlost, daj mi, care, govoriti o budućnosti.

Simeon:

Tajinstven je tvoj govor. Reci mi poruku tvoju.

Leon *(otežući):*

Ona ide samo tvoje uho.

Simeon:

U tome te prepoznajem, Bizante! Što se govori bez svjedoka, lako se kasnije može poreći.

Leon *(uvrijedjen)*:

Gospodaru!

Simeon:

Dobro je, ta o vašim riječima ne ovisi svijet, one su i meni samo zrak, loš zrak. *(pratnji)* Pustite nas, ali ostanite blizu. *(Petru)* Ti ne idi! Baštinik bugarskoga truna neka već za rana upozna prevrtljivost svijeta.

Leon

(poklonivši se Petru):

Svijetli careviću!

Petar

(pruži mu ruku, toplo):

Ti dolaziš iz Carigrada? O, pričaj mi o njemu! Ne donašaš li mi pozdrava? Što radi lijepa carevna Jelena?

Leon *(smeteno)*:

O tome . . . kasnije.

Simeon:

Eto nas samih, sada zbori . . . ali stoj . . . pogledaj mi u oči . . . Ja tvoje lice poznam . . . u onoj borbi podno Aheloja, kad navališe bijesni Grci na me, boreći se očajno, te mi ubiše konja, da, sad pamtim, jer opasnost ima oštro oko, ti, ti si bio onaj, koji htjede, da udari na mene . . .

Leon:

Oprosti, care, bili smo u ratu, ne poznavah tada još tvoje veličine . . . i držeći te za manjega, ja udarih na te.

Simeon:

Isprike ne treba — otvorena protivnika cijenim. O, da sam vazda imao samo neprijatelje oko sebe, moje sunce ne bi nikad potamnjelo . . . Ali krivi prijatelji, to su grobari svake veličine. O Srbi, Srbi! . . . Zar ne, i ti me mrziš? . . .

Leon:

O tome zborit ne glasi moj nalog. Velika briga visoki brijeg za potočić, koji žubori do njegovih nogu!

Simeon:

Dobro je. Car mi ne šalje tvoje srce, već tvoja usta . . . Govori dakle.

Leon

(izvadi iz njedara malu tablicu i preda je Simeonu):

Izvoli tvoja mudrost pročitat ove retke; car ti ih Konstantin sam napisa.

Simeon

(čitajući u čudu):

Ja gledam, kako krinka pada s lica. Zar urota, izdajstvo? Nepojmljivo se čini, što mi piše, a ipak me radosno dira. Lekapenu želi protjerati, sam sjesti na baštinjeni prijesto . . . Dȁ, to je mudro, dobro. Ja onoga licemjerca mrzim i misli li Konstantin pošteno, rado ću mu pomoći, samo dok obračunam s tim zlosretnim Hrvatima, koji me taj čas drže kao u stupici. Povjerava

li se meni ponosni taj Grk, to polaže svoju sudbinu u dobre ruke.

Leon:

Car to znade.

Simeon:

Čudno, nekoć me tjeraste molbama i svetim moćima ispod zidina svojih, vi oholi „Rimljani", i ne htjedoste me priznati svojim gospodarem, a sada se utičete mojoj pomoći. A nije li pomišljao mladi Konstantin, da se igra svojim životom, dok mi odaje svoje osnove, i da bih ja njegovu urotu lako mogao otkriti caru Lekapeni.

Leon:

Konstantin je znao, komu se u ruke predaje.

Simeon:

Tad ovo njegovo povjerenje ukida svaki trunak mržnje medju nama i prvi puta izgovaram eto riječ Bizant s mirom . . . Al kako misli mladi car provesti svoju osnovu, kakav li mi daje dokaz prijateljstva?

Leon:

Kratkovidni Roman Lekapena šalje mene s vojskom put Hrvatske, na koju se i ti spremaš, da ti bude na pomoći. To je misao Konstantinova, koju slabi onaj vladar prima sad pod svoju. Time ti misli Bizant pružiti dokaz svoje ljubavi. Kad upokoriš Hrvate, nada se, da ćemo zemlju dijeliti zajedno i da ćeš nam ti za ovu uslugu opet prepustiti staru našu dalmatinsku themu.

Simeon:

Zar Split i Zadar, gradove na moru? Ukus Bizanta nije loš, želudac njegov dobar . . . Ali velika je duša

u Simeona — neka bude. Bacimo li te Hrvate pod dva gospodara, tim laglje ćemo ih razcjepkane uništiti. Misao je dobra! Koliko imade vojske u tebe?

Leon:

Osam tisuća pješaka, tri tisuće na konju.

Simeon:

U mene ih je deset puta toliko; tad se ove igre ne trebam plašiti i vi ste u mojoj ruci. A tko mi jamči, da car pošteno misli?

Leon

(kleknuvši i položivši mač do nogu Simeonovih):

Ova glava!

Simeon:

Vrijedi li ona slave bugarske? Ali neka bude, vjerujem vam, jer me trebate . . . Ustaj i dobro mi došao u mom dvoru. Gdje ti stoji vojska?

Leon:

Na putu je u Hrvatsku.

Simeon:

Dobro, tamo neka čeka na me, dok je stignem. Ti mi ostaješ ovdje kao talac.

Leon:

Na tvoju službu, moćni care . . . A sad riješivši brige državne, dozvoli, da se još jedne stvari taknem.

Simeon:

Što? Zar slijedi sad po bizantinskom uzoru još posebna klauzula, koja dvolično ukida sve, što bi uglavljeno? Mislio sam to.

Leon:

Krivo nas bijediš, o care. Radi se o carevni Jeleni.

Petar:

Mojoj zaručnici?

Leon:

Ti znadeš, da su mudrost i dobro države prije tražile tu vezu dvaju mladih srdaca.

Simeon:

Zar samo prije...

Petar:

O ljubavi mi zbori, ne o državi!

Leon:

Al čuvstvo ne može da se veže uvijek uz razbor. Uz to bi danas sveza bugarskoga carstva s porodicom Romana Lekapene, koji je od danas do sutra, bila samo od slabe koristi po tvoje carstvo.

Simeon:

Dȁ, dȁ, to je razborito.

Leon:

Carevna Jelena, ispitavši srce svoje, uvidjela je, da ljubav njezina za carevića Petra ne bje no san djetinje ćudi...

Petar *(zbunjeno)*:

Što to veliš?

Leon:

I vraća mu evo darove i srce, moleći, da je izbriše iz svoje uspomene za uvijek, ne može li je se sjećati tek kao drage sestre.

Petar

(u užasnoj borbi duševnoj):

O Bože! *(Klone na stolicu.)*

Leon:

Za Boga, prenaglo ga stiže ova moja vijest. On se onesvijesti... Ne mišljah, da je ovo čuvstvo tako jako.

Simeon:

Da, ljubav bugarska dulje traje od carigradske. Sinko, sinko... *(na vratima)* Gorazde!... Ah, uvijek je slijedio tek glas svoga srca. Slaba mu je ćud. U tom je majci nalik... *(Pokaže Gorazdu, koji je ušao, Petra.)* Gorazde, pomozi! (Gorazd *poškropi Petra vodom po licu, otvori mu odjeću na prsima tako, te se vidi nad donjim odijelom slika o zlatnom lancu.)* Je li bolje, dječače?

Petar

(lagano se oporavivši i otvorivši oči):

To dakle ne bje san?... Prošlo je, prošlo... *(tiho Leonu)* Zaboraviti za uvijek!... Ali do kraja odapni otrovnu strijelu s ubojitoga luka. Odabra li već drugoga srce njeno?

Leon:

Čemu ti tajit, careviću. Ljubav je ženska kô bršljan, koji se vije oko prvoga hrasta. Ti si bio daleko, Konstantin blizu...

Simeon:

To dakle bješe zrno jabuke, to kamen, koji medom zasladi? Zaručnica Konstantinova!

Leon:

Tom ženidbom misli mladi car podpuno predobiti oca Lekapenu . . . i tako učiniti ga sebi uslužnim.

Simeon:

Oh, divne li mudrosti grčke!

Petar:

On dakle, on?

Simeon:

Kô muž to snosi, sinko. Ta što je žena? *(Leonu)* Što mi javljaš, ja primam na znanje. Želje vaše sretoše se s mojima. Već dugo nije mojim mislima pristajala Grkinja na bugarskome trunu.

Leon:

Silni care, Bizant je bogat ljepotom. Svijetli carević neka bira izmed drugih carevna naših. Mnogoj je od njih srcu drag.

Simeon:

Ja snahu svoju tražit ću drugdje! Od ove robe bilo bi nam dosta . . . Ni riječi više.

(Obrati se k Petru, kod kojega je Gorazd.)

Što plačeš sad, kô dijete, kada gleda
Stvar dragu razbijenu? Svladaj srce!
Znaj za gubitak da smo na svijet došli
I mijeni vječnoj da sav svijet podleži,
Što drago nam je, da dan svak odnaša,

Iz milog starog tudje novo stvara.
Tuj treba jak bit i stisnuvši zube
Kroz svijet se probit kano kroz pećinu,
Što srce naše žudi, tek je dûga,
To čedo zračno časovitog braka
Med suncem želje i suzama zbilje!
Iz srca izbij stoga ova čuvstva
I svladav sebe, uči vladat drugim!

(Odlazi s Gorazdom i Leonom.)

Petar

(uzme sliku, promatra je bolno i strgnuvši lanac s vrata stavi je preda se na stô):

To vjernost tvoja bje, to tvoja ljubav?
Laž pogled tvoj, blud tvoji cjelovi,
A riječi slatke — zmijske obmane!
Ljepota zar za stan si rdju nadje?
Oj, zbogom zavijek, lijepa nevjernice!

(Baci sliku od sebe.)

Od tebe sad tek ostaše mi suze
I prazno ime i mladost bez čara . . .
Kog lažno srce igračkom si stvori,
Tom žića sreću za sav vijek razori!

DRUGI PRIZOR.

Dvorana na Bihaču.

Smiljka

(kiteći se i redeći kosu, pjeva):

„Mene je gora rodila,
U zelen listak povila;
Jutarnja rosa padala,
Mene je vilu hranila;

Od gore vjetrić puhao,
Mene je vilu ljuljao,
To su mi bile dadilje."
Tužno moj zvuči pjev, gdje on je dal'ko
Jer njeg'va ljubav tek je sunce moje.
Oj, kako rado za njim duh mi leti.
Dà, brze su nam misli; noge spore,
I s lude želje zalud usne gore.
Oj, da sam ptica, pa da imam krila,
Svom dragom bih se pred noge savila
I dvorila ga skromno život cjeli
Kô pramen zore grli danak bijeli!

(Savija kosu oko glave.)

„Raslo drvo sred raja
Plemenita dafina;
Plemenito rodila,
Zlatne grane spustila;
Lišće joj je srebreno,
Pod njim sveta postelja,
Svakog cvijeća nastrta,
Ponajviše bosiljka
I rumenih ružica . . ."
Oh, prati mi ga na svim putovima, silni bože!

Kačić

(pod oružjem u oklopu, kaciga mu na glavi, niz bedra drugi mač, upire se o štap, mučno ulazi, klone na ulazu i skine oružje. Smiljka se digne, preplašena tom bukom.)

Smiljka:

Za Boga, kume! Kako si me poplašio!

Kačić:

Šta, plaha golubice moja, zar te plaši ovaj pogled? Dà, gvoždje i željezo! Slavna je rdja na njemu, a nikakova rdja u njemu. Ne, to ne dao Bog, tako se zvao poštenjakom . . .

Smiljka:

Što će to oružje, taj mač, djede?

Kačić

(povuče mač, jakim glasom):

Rat, dijete moje, rat!

Smiljka

(smiješeći se u šali):

Jao, zar ćeš navaliti na me — slabu ženu?

Kačić:

Gledaj ti nje! . . . Ne bi bila prva . . . da, nekoć, kad bijah mlad, tako pred par ljeta . . . letjele su one za mnom. Navaliti? Na ženu? Zašto? Kod žene i sama strast provali bez ikakove navale.

Smiljka:

Ti ne vjeruješ u dubljinu ženske ljubavi?

Kačić:

Kao u duboki zdenac, gdje svatko, tko u nj gleda, vidi svoju sliku, i svatko, tko spušta pehar unutra, izvlači ga puna . . . Ženska ljubav je kao leptir na dan svetoga Martina, kad dodje sveta Katarina, nema mu više traga.

Smiljka:

Ne grdi tako ljubav, rode dragi,
Božjeg je svjetla ona tračak blagi
I vedra tol je ljubav, ah, i tužna,
Kô nebo krasna i kô pakô ružna!

Zivota danu zorica je rana
I zagonetka od Boga nam dana,
U blaženstvu nam da ju srce riješi,
I san je blagi, s kim nas nebo tješi!

Kačić:

Lijepe li pjesme, dobre li pjesme, duše mi, pristojne li pjesme. Dȁ, o tom bih znao i ja da pjevam i mnoga susjedna kuća. Ali što htjedoh reći? Tko tako ljubav hvali, mora da je dobro pozna . . . Aj, ti se rumeniš, zar bog Ljeljo i tvoje srce već pogodi?

Smiljka

(baci mu se na grudi):

Ah, kume, dȁ . . . ja ljubim!

Kačić:

Ho, ho! . . . Valjada ne mene?

Smiljka:

Reci, nema li još vijesti od njega, gdje boravi, što radi, što snuje?

Kačić:

Polagano, golubice, polagano. Zar sam ja trava, po kojoj gazi besposlena noga, ili loši ležaj, po kojem se bacaju vruće njegove misli, ili mjesec, koji izlazi nad ludim glavama? Što znadem ja o tvojem dragom?

Smiljka:

Ta Tomislava poznaš.

Kačić:

Aj, Tomislava! To je dobro.

Smiljka:

Divim mu se, jer je muž i hrabar!

Kačić:

Dašto, jer što da počne kukavan muž sa svojom hrabrosti? Tvoje je srce poletjelo visoko . . . odmah za kraljevskom krunom!

Smiljka:

Ja ne ljubim kralja, nego muža.

Kačić:

Naravno, jer koja tebi radost od kralja? Što tako tiha, tako čedna — pa ljubav.

Smiljka:

Oh, da je ovdje, djede, s njegovih bih usana pila blaženstvo. Ali, ah, ta je ljubav tajna, nitko ne zna za nju, a Bog znade, vraća li mi je!

Kačić:

To bi zlo bilo, da ne zagrize u zrelu jabuku! Dašto, kad uvijek samo šutiš i zabadaš oči u pod, kad ga vidiš, kako da zna za nju? Ali pusti samo kuma svoga, on će sve svratit na pravi put . . . ljubav je takova stvar.

Smiljka:

Zar stvar?

Kačić:

Dȁ, i k tomu vrlo slaba stvar, jer stoji na zlim jezicima svijeta. Najprije ju oćute oči, onda srce, pak uši, ruke, noge, njuh, i najposlije želudac, koji mora da

je probavi! Ona je groznica, što kola u našem mesu, ubija nam mir, jede nam dobre misli, otima snagu, uspavljuje nam krijepost i nudi nas ptičijom hranom. Ljubav nam posiplje log sitnim kamenčićima, koji nas peku kao igle u mesu, te se nespokojni bacamo od jednoga kraja na drugi, a na prozirnim oblacima naših sanja jaše tada lahkoumni Leljo te ih čas pretvara u najmirisnije cvijeće, a čas u crne magle teških briga. Zaljubljenik je kao vječni upitnik, koji se kreće izmedju neba i zemlje, veliko slovo, koje pada preko vlastitih nogu, muha, koja nas tako dugo umara svojim zvrndanjem, dok ne padne u punu zdjelu juhe. Da ne duljim, ona je bolest, koju djeca izliječe. Običan konac za neobičan početak, lijepo jutro prije kišovitoga dana.

Smiljka:

Kako li ružno sudiš, djede, o ljubavi! Zar starost oslijepi za ljepotu? Meni je ona poljana šarolikog cvijeća.

Kačić:

Po kojoj se mnogi zaljubljeni magarac pase. Dosta o tom, dijete . . . Dodjoh, da se oprostim s tobom.

Smiljka:

Što, odlaziš, kume?

Kačić:

Još danas, da spasem dom. Junak od Gvozda, od Krka, od Kleka ne može da ostane kod kuće, gdje se dijeli junački mejdan. Znaj, da će već moje ime natjerati Bugare u bijeg.

Smiljka:

Al tvoja ljeta, ti si starac!

Kačić:

Noge su mi samo slabe, ali srce je jako, dà, pa mogu i da jašem.

Smiljka:

A tko će čuvati mene sirotu?

Kačić:

Čuvat će te dobri Bog sam, on najbolje znade kada treba da jabuka padne sa stabla i kada treba žeti pšenicu, a to bi bio, duše mi, vrlo loš svetac, koji ne bi pamtio, da voda u loncu ne smije da prekipi . . . U ostalom krijepost se najbolje čuva sama, t. j. ako joj zloća ne skrati vrijeme. Ali eto mojega viteza! Dà, to je vrijedan junak, taj je već više ljudi ubio, nego što je kuhar pilića zaklao.

Giacomo

(ulazi vojničkim korakom, šljem mu na glavi, do zuba pod oružjem).

Kačić:

Stupi naprijed, vrijedni mužu!

Giacomo

(kleknuvši pred Smiljku i poljubivši rub njezine odjeće):

O, boginjo, pred ljepotom tvojom u prahu leži vojvoda od Sorenta.

Smiljka:

To je čudan pozdrav! Ustaj, gospodine. Moja čednost ne zaslužuje ove počasti.

Giacomo:

Svi kraljevi svijeta treba da kleknu pred tvojom ljepotom.

Kačić:

Dosta, vojvodo, od Beneventa.

Giacomo:

Od Sorenta.

Kačić:

Ta rekao si, pamtim, prije: od Beneventa.

Giacomo

(mašući rukom):

Dà, od Beneventa bje moj prvi otac, koji umrije, Bog mu grijehe prostio, a jer mi u majke bila vrela krv i mlado srce, to opet podje za vojvodu od Sorenta, mojega poočima. I tako imadoh dva oca.

Kačić:

Al nadam se: samo jednu majku. U kratko, taj je junak, slavan s mnogih ratova, došao u naš kraj, pak će nam sada svojim znanjem biti na pomoći. Reci, kako je vojsci, vrijedni goste?

Giacomo:

Dobro, plemeniti kneže, koliko je trijezna, ili koliko stoji na svojim nogama. Ovi su vojnici treća trava, koja se kosi u jeseni, kad već sve gnjije. Po tvojem nalogu sabrah ih i uzeh sve, što ostade kod kuće: starce, slijepe, hrome i gluhe. Da Spasitelj opet dodje na zemlju, trebao bi bar osam dana, da ovu vojsku izliječi. Sad čekaju ti junaci sabrani pred tvojom pivnicom i njihovo junačko srce raste u jednakoj mjeri, košto pada vino u tvojim bačvama. Do sutra bi moglo oboje isteći.

Kačić:

Za klanje bit će dobri.

Giacomo:

Da, i još će im se učiniti usluga. Hanibal je ratovao s volovima. Zašto da mi ne ratujemo s magarcima? Glavno je vodstvo u ratu, a to prepusti meni. Gdje ova šaka udari, tamo kraljuje smrt. Znaj, kod Amalfa natjerao sam svu protivničku vojsku u divlji bijeg, po mletačkim lagunima lovio sam gusare kao muhe za ljetne omare, a u Aziji me htjedoše pogani čak proglasiti svojim kraljem, papi sam spasao život, kad Normani provališe upravo u crkvu, pa sam im porazbijao glave svetim posudjem, a u Friaulu, kad navališe Magjari . . . al dosta, da ne preplašim uši ovoga lijepog djeteta ratnim grozotama. Nisam hvastavac, pak stoga ću da šutim.

Kačić:

Da to možeš! Šutit je mudar običaj, jer glupost izlazi već sama iz ustiju. Svijet poznaje tvoje zasluge, vojvodo, i hvali te stoga *(s udivljenjem)* Divnog li junaka!

Smiljka

(u pola glasa):

Meni se ne svidja njegov način. U Tomislava je iskrenije srce!

Kačić:

Dosta je zbora, vrijedni junače, vrijeme leti. Dà, što htjedoh reći, za me držite u pripremi nosiljku, jer su mi noge već slabe, dà, i magarca, pitomog, dobrog sivoga magarca, koji će se penjati mjesto mene. Magarac je dobra životinja i izvrstna životinja i vrlo povjerljiva

životinja, i što je glavno, životinja, kojoj je poštenje prešlo u samoprijegor. On nosi svoj teret većom pristojnošću, nego mnogi svoje časti, te ne zavidja drugima njihovih ušiju. Na njemu ću da jašem, košto njekoć Gospodin naš u Palestinu, ili sveta obitelj u Egipat. Kad oni ne prezreše uzjašiti na prostoga magarca, zar će meni što škoditi dotaći se njegova hrpta, kada smo svi umrli ljudi; dà, i to moram reći, boljega tereta ne bi željela niti moja ledja, jest, to moram reći!

Giacomo:

Dà, magarac životinja je lijepa.

Kačić:

Je li? Dakle gledajte, da bude magarac spreman. Ja ću odmah doći. A ti, dijete, ostaj mi s Bogom, moli se za me i pazi mi na kuću. Zatvori dobro vrata, jer kroz otvorena vrata ulazi mnogo zla u kuću, a na zatvorenima i djavô badava kuca. Ajdemo, dični junače, sav gorim bojnim bijesom. *(Poljubi Smiljku.)* I što htjedoh reći? Čuvaj se, dijete . . . ugasi luč, kad legneš na počinak, da kuća ne izgori, a mojemu Petru reci, da mi marvu marljivo tjera na pašu, jer dobar zrak godi marvi i ljudima . . . Naprijed u Bugarsku . . . Da, i ako vidiš što sramotna, to ne gledaj onamo, jer je bolje biti slijep za loš primjer, nego li gluh za dobar savjet, i pazi, da se ne nahladiš . . . Sad s Bogom, dijete, ajdemo vojvodo!

Giacomo:

Slijedim te, dični junače!

Smiljka

(gledajući za njim):

Oj, s Bogom, kume, zdrav se domu vrati!
Ah, vidim, starost već ti um prikrati!
U dijete starca priroda pretvara:
I tako žića našeg krug zatvara;
A život naš je samo prsten jedan
Po gdjegdje sjajan, često malo vrijedan!

TREĆI PRIZOR.

Bojište u Hrvatskoj. Gorovit visok kraj, opasan šumama.

Tomislav

(dolazi s vojskom):

Pod ovim granam smjestite nam tabor,
Tu počinak je drag, gdje bor miriši.
Već podiže se sunce, eno tamo
Na slapu blizom stvara dugu sjajnu,
Čas odluke je blizu! . . .
(gledajući oko sebe)
Silni Bože,
Kol brz je put od žića nam do smrti!
Mir vlada svud, još jutra miris grudi
Izdišu zemlje, a umorne noge
Hladi nam rosa . . . svud svetkuje narav.
Još krotko pasu stada po planini
Po zelenome meko gazeć sagu
I pastir mladi frulom vrijeme krati,
Na izvoru još putnik gasi žedju.
I blizu nam je Bog u svojim djelim.
Al eto gledaj lake bijele magle,

Kô da nad glavom prolijeću nam vile,
Još igračka su vjetru, al znak ipak,
Oluja da će brzo. I nas tako
Boj krvav čeka i gorskom će rijekom,
Junačka krv doskora k dolu teći.
Naravi tako besvjesna ljepota
Od ljudske strasti svoje mrlje prima! *(vojnicama)*
U gorskom vrelu ruke operite,
A grančicama kitite šljemove
I dajte tu da čekamo dušmana!

Hrvoje:

Daleko jutros vidjeh ga u dolu,
Gdje sabire se kô na novi juriš.

Tomislav:

Nas spremne nać će. Gdje je Viščević?

Hrvoje:

Sa malom četom naših sokolova
Daleko podje već pred protivnika,
Kog hrabra ćud mu sebi blizu želi.

Tomislav:

Pazite na nj, u plemenitoj strasti
Da ne prevali cilj i prejako odapnuv,
Da vlastitom ne rani sebe strijelom.
Ne varam li se, ovdje smo visoko
I ličkim poljem zove narod kraj taj.

Hrvoje:

Ne, Lič je niže, to je Ravnopolje.

Tomislav:

Pastira pitaj, u tom pustom kraju
Je l' blizu ljudski stan . . .

Hrvoje
(mahne pastiru):

Ej, slušaj, druže!

Pastir *(ne čuje ga.)*

Hrvoje:
(podje naprijed i prodrma ga.)

Pastir
(lecne se preplašeno i dignuvši ruke spram neba hoće da pobjegne.)

Hrvoje:

Pobjeć hoćeš?
Ne znaš li odgovarat?
Zar razbojnici mi smo, vukodlaci?
Odgovaraj dě!

Pastir
(šuti, Hrvoje *ga lako udari.)*

Hrvoje:

Tvoj je kralj pred tobom
Što, zar si nijem?

Pastir
(tužno kimne glavom.)

Hrvoje:

Tad podji mirno dalje.

(Pastir *dodje bliže i odkrite glave pita, koji je kralj, klekne tada pred* Tomislava *i poljubi mu rub odjeće, ovaj mu stavi ruku na rame.)*

Tomislav:

Ti nijem si, druže? Da, čemu ti govor!
Tvoj život teče mirno kano rijeka,
Ne poznaš strasti, ljubavi, ni mržnje,
Tvoj put je skroman, čedne tvoje želje,
Sa krugom sunca i tvoj dan se kreće.
Tko poput tebe u naravi krilu
Svoj vijek vije sa prirodom jedno,
Ne treba riječi, njemu čuvstva zbore.
Nahranite ga i dajte da ide.
(Vojnici odvedu pastira.)

Mogorović
(ulazeći odozdo, hitro):

Naprijed, kralju, jer s velikom vojskom
Na putu k nama sam je car Simeon,
Već blizu naše vidješe ga straže.
Alagabotur pak na zdvojan juriš
Sad vodi čete na ovu planinu.

Tomislav:

Taj pijeto nama kukuriče zgodno,
Visoko dan je, buditi se treba!
U krilo božje, koje pravdu štiti,
U molitvama predajimo duše,
I živi zid, sve jedan do drugoga,
Dočekat dajte navalu nam bjesnu.
(Stupi na kraj pozornice i baci pogled u dolinu.)
Kô crne točke, kô mravlje po travi
K nam protivnik se penje strmom šumom,
Gdje neobičan put mu težak biva,
Pak umoran će k cilju se dovinut . . .
Dobacite mu kamenje na pozdrav,

A britkim mačem u naručje svoje,
Kad na vrh stigne, primite ga snažno
I bud'te lavi, jer još prije noći
Nam časti želja mora k svrsi doći!
(Navali s vojskom na desno.)

ČETVRTI PRIZOR.

Tmuran kraj medju pećinama u Hrvatskoj.

Petar:

Na cilju tuj bih bio! Tužne l' sudbe,
Što u tu zemlju bijesne nas dovede,
Grozote rata noseć, krv i kletve.
Zar u to more krvi ronit moram,
Utopit ovdje svoga srca jade?
Oj, šumo čista, svježi gorski zrače,
U tebi daj mi duši ozdraviti,
Da samo gdjekad još kô s uspomene
Dalekog doba trzajuć uzdahne.
San mladih dana zakopan je zavijek,
A iz čemera, štono za njim osta,
Nek temelj nikne novoj žića zgradi,
Jer mužem ja sam dozrio kroz boli.
(Ulaze bugarski vojnici s carskim šatorom, prtljagom i t. d. za njima.)

Simeon:

Ovdje ćemo stati . . . Odasvud dolaze crni oblaci i pospješuju skoru večer . . . Samo nam strijele osvjetljuju tamne putove. O, da udare o glave krivcima. *(Gorazdu)* Gdje je Leon, gdje je bizantinska vojska?

Gorazd:

Slijedila je vjerno naše stope, tada se nadvukoše oblaci, magle padoše izmedju njih i nas, pa nam izgubiše trag. Sergobul je ostavio putem straže, jer će nas, kad zora svane, sigurno potražiti.

Simeon:

Ne vjerujem Bizantu. Ta magla im je zgodno pala. Slutim nova izdajstva.

Petar:

Oh, oče, vrati se u Preslavu. Ti si star, misli na sebe. Carski tvoj život sunce je Bugarskoj . . . Slutim, da nas u Hrvatskoj nesreća čeka.

Simeon:

To malodušje govori iz tebe,
Vijek bijah smion i postadoh starcem!
Zloslutne misli ti napusti ove!
Tek taj uživa život, koj ne strepi,
Koj ne plaši se smrtonosne majke,
Čij zagrljaj ubija i iz čijeg krila
Prošlo hranom postaje budućem.
Tko ne misli, da jest, već da bi mogô
Najednoč prestat, od straha mu sama
U času baš, kad najveć za njim drhće,
Životu vid se mrači, pehar vina
U otrov mu se pretvara, dok pije:
Života cijena gubi se u brigam.
Upal'te baklje.

Petar:

O, veliki oče,
Ti srce Bugarske si, strah si svijeta;
Nadvladao si barbare i carstvo

I gledao si, gdje oholi Grci
Nepobijedjeni s koljena te slave;
Pa ipak, što ti pruži veličina,
Što slava tvoja? Vječne teške brige,
Rat i izdajstvo! Veličini ljudskoj
Zar zemlja ova miran stan ne daje,
Već vječno mora pustim tudjim krajem
Nezasitna da bludi, na toj zemlji
Kô da je samo gost!

Simeon:

Da, rat je život taj!
Vojevanje je srcu mojem isto,
Što zemlji rosa. Onaj samo posjed,
Što svakim danom braniti nam treba,
Pokazuje se vrijednim . . . Pustinjaci
I bake s djecom neka živu mirno,
Mog duha polje široki je svijet taj!
Moj slabi sine, vidim odsvakale,
Da nježno ti je tijelo, dok mog žića
Daleko hrast se širi na sve kraje.
Al borbu ovu daj da dovršimo
Hrvate kaznit, upokorit Srbe,
Mirovat tad ću u Preslavi svojoj
Uz svetu knjigu, um'jeće i znanost.

Gorazd:

Moj careviću, za orla je nebo,
Tek u visini srcu mu je voljko!

Petar:

Al u nizini nalazi se sreća...

Simeon:

Kod zvijezda slava! . . . Prepirke je dosti.
Tuj udarite šator — bura jenja
I noćas još će vedro nebo biti.
Sergobulu pak reci, vojska cijela
Da zorom sutra bude na boj spremna,
Ja povest ću je sam na Tomislava! . . .
Al kakva buka ovaj mir prekida,
Sav drhćuć eto glasnik leti k nama.

Bugarski vojnik

(trčeći preko pozornice):

O care, bježi, kô bujica bijesna
Prot nama kreće oružana sila.

Simeon

(baci svoj bodež za njim):

Nà to za poputbinu, brza huljo,
O bijegu caru kada zborit smjede.
Zar takav doček Hrvatska mi spremi?
(Gorazdu)
Istraži, što je, na okup svi drugi . . .

(Vidi se svjetlo bakalja, koje dolaze sve bliže, a zatim vojnici bugarski, kako bježe.)

Gorazd:

(koji se je popeo na visočinu):

Jao, stare moje što sad gledju oči?
Još nikad nevidjeno!

Simeon:

Što je, starče?

Gorazd:

Prot nama bježe, vaj, bugarske čete
Kô potučene i krvava čela!

Simeon:

Moguće nije! . . .

Gorazd:

Tolike zar svlada,
O, silni care, da sad u tim šumam
Put divlje zvijeri skonča slava tvoja?

Simeon:

Prokletstvo!

(Bugari, *što bježe, napune pozornicu, medju njima i* Alagabotur.)

Tako vidjeti zar moram
U divljem bijegu tu ponosnu vojsku!
(Izvuče bijesno mač.)
Sve sasjeći bi trebalo ih redom.

Alagabotur

(ulazi sav izmučen, povezane glave, ne videći cara):

Već dosta . . . medju pećinama ovim
Zakopat dajte slavu i poštenje,
Prot takoj sili nemoćni su ljudi
I samo nebo stoji uz Hrvate!
Tuj žića moga svjetla zvijezda gasne . . .
Zar caru svojem smijem poraz javit?
(Povuče mač svoj.)
Moj kucnu čas, nek vlastit mač mi sudi!
(Hoće da se probode.)

Simeon

(strašnim glasom):

Alagabotur!

Alagabotur

(lecne se, mač mu pane iz ruku i prepoznavši cara, padne pred njim:)

Oprosti, silni care,
Tu griješnu glavu ovom skini trupu,
Kad tako krivo putila mi srce!

Simeon:

U Hrvatsku zar zato sam te poslô,
Da kaljaš ime naše porazima,
Rod ubijaš nam, zatireš mu slavu?

(Alagabotur *se baci na tle, a* Simeon *mu stane nogom na rame):*

O, robski sine, slabo žensko srce!
Na svece zar te vodih, ljudoždere,
Na Ciklope zar, na duhove crne?
Zar ti Hrvati nisu samo ljudi,
A Bugarska je l' ikad ičeg ljudskog
Zaštrašila se, bježala pred smrtnim?
U koban čas ja, vidim, dodjoh amo
Po ime svoje, po bugarsku slavu!

Alagabotur

(pridiže se mučno i ostane klečeći pred carem):

O, silni care, u tvojoj sam ruci
I glava ova pada ti pred noge.
Sramota ljuće od rane me peče,
Dan ovaj srce zgodio je moje.
Al sto života da mi je u boju,
Na hridinam bi ovim propast našli. —
Po svijetu razboj upoznô sam mnogi,

Prot nekrstu se borih, Grku i Avaru,
Al svud na polju otvorenom, ravnom,
A ne na ovim strmim pećinama,
Gdje j' orlu laglje živjet nego ljudma!
Nesvladivi su gorski ti Hrvati,
Od željeza im šaka, mač od ognja,
I lavovi su djeca proti njima,
Kad svoje brane. Mani se, o, care,
Na koljenim te molim, ove vojne!
Toliko svijeta vidje slava tvoja,
Da tànkî oblak ovaj tvoga sunca
Zaklònit ne će, stog' — pusti Hrvate.
Gle, pola vojske ja izgubih ovdje,
A novi juriš novi poraz znači.
Zaludu lijevat krv, tuj smo na kraju!
O, proklet bio dan, u ovu zemlju
Kad naša noga stupi. Ti nas domu vodi
Il šalji nas prot zvijerim, vragu, paklu,
Al sa Hrvati ne daj nam ratovat!

Simeon:

Te tvoje rane smutiše ti misli
I bulazniš sad. Ja ne poznam smetnje,
Već svojem cilju uvijek ravno idem,
I niko od nas ne će živ izaći
Iz zemlje ove, dok satrven u prah
Kralj hrvatski mi pred noge ne pane;
Jer želje moje kad ogradu sruše
Svog uskog stana, tad se ne vraćaju
Unutra više, dok se ne namire.
Junakom sam te puno većim držô,
A sada vidim, običan si čovjek;
Al sjećajuć se, što si nekoć bio,

*

Poklonit ću ti život, da u boju
Privedeš sutra sretnijoj ga svrsi.
Saber'te vojsku sad i ranjenicim
Povežte rane; ovu noć vam dajem
Za kratak odmor tijelu, ispit duhu,
A zorom sutra da vas budne nadjem,
U novi boj ja sam ću čete vodit. —
Izdržat treba na polju nam časti,
Il' mi, il' oni — jedan mora pasti!

(Svi odlaze, a ostaju Simeon, Petar, Gorazd, Alagabotur *i straže.)*

Simeon

(podje spram šatora i sjedne ondje na svoj log, Petar *do njegovih nogu,* Alagabotur *i* Gorazd *izvan šatora.)*

Gorazd:

Sad miruj, care, put je bio dalek,
Izmoriše ti teške brige dušu.
Dan jedan često toliko nam zala
U krilo snese, da s tereta gorkog
Iskočit hoće srce iz njedara;
Al tada dodje tješiteljka noćca
I jutro mlado pak nas svježe nadje,
Da borbom novom dozidjemo život.

Simeon:

Tu utjehu nam nepogoda pruža,
Što danas biva, ne će sutra biti! —
Tko pozna svijet i još mu se veseli?
Znaj, zadovoljstvo srcu, koje teži
Za ciljem višim, — izvan puta leži!
Ne svladaše me ljeta niti brige,
Već izdajničtvo, crna nezahvalnost;
Al sad sam miran, vjerujuć u Boga

Ja znam, da sutra pobjeda je moja.
Na nebu, gle, već trepte sjajne zvijezde,
Vijek bjehu bliže srcu mi, no ljudi;
Iz njihovoga svjetla udes čitam . . .
Već mnogo noći pod vedrime nebom
Ja sproveo sam tako, dobri starče,
I uru kobnu čekô, da zatuče;
Stog neizvjestnost ne plaši mog mira
I san, brat smrti, tješitelj života;
Na umorne mi pada oči tiho,
Jer mehak ležaj svuda lako nadje
Ko čistu nosi savjest.

(Pruži se na log.)

Bliže svjetlo!
Nek svira glazba, harmonija njena
Umiruje nam bijesno more čuvstva
I mislim plodna, krijepi dušu našu . . .

(Glazba iza pozornice)

Ti, starče, uzmi ovu svetu knjigu,
Daj duhom nebo božje da gledamo,
Na zemlji toj je teško s njim se sastat.

(Klone i lagano usne, dok čita.)

Gorazd:

Objavljenje svetoga Ivana Zlatoustoga. „I onoga dana vidjeh ja, Ivan, novi grad, novi Jerusolim, kako silazi s neba od Boga ukrašen kao zaručnica. I smotrih još angjela, gdje se diže sa izhoda sunca, noseći pečat živoga Boga. I slušah ga, gdje jakim glasom nalaže drugoj četvorici, kojima bi dana vlast, da unište zemlju i more, neka time ne otpočnu, dok ne budu božjim pečatom označeni svi pravednici, prosti od smrti. A tih pečatanih bilo je sto i četrdeset tisuća od svih plemena djece

izraelske, i to od plemena Jude bilo ih je dvanaest tisuća, od plemena Ruben drugih dvanaest tisuća, od plemena Manasse . . .

Simeon

(u polusnu):

Gle, četrdeset tisuća angjela
Već k pobjedi mi novoj čete vode!

Gorazd

(odloži knjigu):

Moj gospodaru, sad tvoj duh govori,
San varavom ti slikom ulagiva,
Jer želje duše, slobodne od tijela,
Ispunjuju se lako u tom stanju . . .
Od zemlje ove sve su brige naše! —
Blagoslovljen ti san, gdje probudjenje
Već mnogo jutro gorkom suzom rosi,
Jer ljepši dio svijeta san nam kaže.
Moj jadni care, ti tol pun si nade
I vjerujući pravdi mirno snivaš,
A zaboravljaš, da u raznom pravcu
Po svijetu kruže zasluga i plaća
I jedva jednom da se u pô vijeka
Susreću putem. — Kukavni su ljudi!

(Zatvori polagano zastor šatora, u kojem Simeon *spava, te odlazi zatim lagano, zamišljen.* Dva stražara *stupe naprijed i čuvaju pred ulazom.* Glazba *još svira, te prelazi lagano u bojne fanfare, kojima počinje buduća slika.)*

PETI PRIZOR.

Bojište *(kao u trećem prizoru).*

(Hrvoje *i* Mogorović *sretnu se u boju, šljemovi su im okićeni svježim borovim granama.)*

Mogorović:

Kako je, bane? Bije li se oštro?

Hrvoje:

Da, svjež je rat, kô vjetar s gorskog vrha;
Jer svakim časom protivnika čete
Kô na kraj more, udaraju na nas
Sve novim valom sile im se dižu,
Al tvrd je kamen naš i odolijeva.

Mogorović:

Sam Simeon sad na nas vodi vojsku
Kô bijesan bog, što sadje s neba kaznit.

Hrvoje:

Tad sebi ravnih dost će kod nas naći!
Jer Tomislav mu carsku glavu traži,
Da mejdan s njime dijeli kô sud božji.
Već mnoge svlada divni ovaj junak!

Mogorović:

Do sada, držim, uz njih pobjeda je.

Hrvoje:

Ta sreća bojna često lice mijenja
I lijepo jutro sluti tmurno podne. —

Za posô veći treba sile štedit,
Bez strásti tko je, taj će i pobijedit.

Mogorović:

Dijelit nam se, jer kreševo čujem —
U metežu sam četu izgubio
I mačem moram do nje put prokrčit.
Sad s Bogom ostaj i Bog dobri dao,
Da večernjica sve nas žive nadje.

Hrvoje:

Taj život naš u božjoj stoji ruci,
U našoj čast i za nju borit nam se;
Poštenje štit je duši, taj kad pukne
I vrijednost naša samo muklo zvuči.
Smrt smetni s uma, tada će te minut,
A oružju ti sklona bila sreća!

Mogorović:

I tebi tako! Boja već sam žedan,
Pred mač nek padne moj, tko mrijet je vrijedan!
(Rukuju se i odlaze na razne strane.)

Želislav

(u sjajnom oklopu, pokrio lice, pa dolazi iz potaje):

Oj, domovino, takvu li te gledam,
Ti stroga majko nevrijednoga sina!
Ti što si meni, vaj, a ja što tebi?
Iz svoje špilje prezren se izvukoh,
Pa dršćem jadan i pred suncem žarkim,
Što dugo već me obasjalo nije.
Odasvud samo i šum morskog vala,
I sitan šušanj lišća, cvrkut ptice
U jednu riječ se slaže: izdajice!...

Stog krvlju svojom račun ću namirit.
(Skida šljem.)
U oružju ću djedovskome sjajnom
Da čekam protivnika, Bog nek sudi ...
Zar tolik moj bje grijeh? Oh, slabost, slabost!
Što svladalo me čuvstvo, što proplakah?
I smjelom nogom što na putu časti
Koracat nisam znao? Što kolebah? ...
Zar dijete bijah, što se šibe plaši?
Sad zlatna kruna na mjesto prezira
Na čelu mojem blistala bi možda,
A ja proigrah sve. Zar sve? Zar zbilja?
Ni trideset mi jošte nema ljeta
I desnica mi jaka i krv vrela ...
U boju tome ako se istaknem,
Zar oproštenje nisu mi prorekli?
I boreći se tako tjeran strasti,
(Jer silno čuvstvo k sjajnom vodi cilju)
Ja sâm bih mogô steći rijetku slavu ...
Na čelu ja bih mogô Tomislavu
Osušit lovor, a ovjenčat — sebe!...
Dä, tako budi, i k toj zadnjoj igri,
Gdje uspjeh brzo visoko me diže,
Il gdje proigrav, smrt me skoro stiže,
Ja pružam ruku, naprijed stupam smjelo
Dovršit jakim duhom slavno djelo.
(Pokrije opet lice.)

Grgur ninski

(u oružju, koje nosi nad svećeničkim odijelom):

Junaka stranog vidim! Reci, tko si?
Il saveznik, il' dušman, otkrij lice,
Jer čestit obraz dana se ne plaši.

Želislav:

Ne pristaje mi licem gledat sunce,
Kad s teške krivnje ja sam ožigosan!

Grgur ninski:

Životom tad je briši, srca snagom,
Dobar se kršćan ne da svladat vragom.

Želislav:

Moj zavodnik u mojoj živi grudi!

Grgur:

Izčupaj ga — kô korov s plodne njive . . .

Želislav:

To baš i hoću: u junačkoj borbi
Sramote oprat žig i vjenčan slavom
U ljudi tražit pravedno štovanje.

Grgur:

Zar slavu sanjaš još, a ne kaješ se?

Želislav:

Ja činom ću se kajat . . . i nadvladat
Nesvlàdivoga, zatrijet protivnika.

Grgur:

Za ozbiljan ti naum, sve se bojim,
Suviše mi govoriš -- riječ je voda,
Što često teče preko silnih snova
I odnaša nam odvažnost iz srca.

Želislav:

Tad pred tobom ću nagomilat trup1ja,
Od glava mrtvih visok toranj dići,
Otvorit grozno more ljudske krvi . . .

Grgur:

Ja riječi čujem tek; ne vidim čina
I sve se bojim, mjesto pokajnika
Čovjeka slušam, koga strast zaslijepi.
Jer male duše hvale svoja djela,
Dok vrijedan muž u besvjestici stvara:
Velika djela kô visoke gore
Tek iz daljine mogu se promatrat.

Želislav:

Tad ruka ta će tebi dokaz pružit,
Da zbiljski taj svoj shvatio sam naum.

Grgur:

Dà, sad te znadem, jer te glas izdaje:
Zakloni mač! Ti Želislav si Kukar!

Želislav

(stane smeteno, mač mu padne iz ruke.)

Grgur:

Zar još si slijep? Još progledao nisi?
Još vrućica te ista mori strasti
I ponos zavist tvoju još ne svlada?
Zar vanjskog još se tvoja duša prima
I oklop srebren taj zar trulež krije?
Uputio sam u boj te, da krvlju

Opereš svoje grijehe, ne da letiš
U sanjam ludim za besmrtnim željam!

Želislav:

Grgure, prosti! Zrak me premamio
I stegla strast već dugo utajana.
Ja podjoh u rat, boreć da se čistim ...
Zaboravi taj čas i pust' me poći,
I sretneš li me opet živa, mrtva,
Već štovanja mi ne ćeš odbit moći.

Grgur:

U miru podji tad, rado ti praštam.

Želislav:

Oj, hvala! S duše još mi tugu skini
I mene svetom blagoslovi rukom,
Da čista srca tada u boj krenem.

Grgur:

Sve vidi Bog, on pozna srce tvoje,
Pa znaj, da dušu punu crnih misli
Od grijeha riješit ljudska riječ ne može,
Jer tek u Višnjeg pravo je i kazna.
Al ako čist si, ja te blagosivljem,
Da udje u te mir i duše pokoj!
I tako idi, da se vrijedan vratiš,
Nek Bog te štiti i od tebe sama!

Dok je Grgur *u razgovoru pošao sa* Želislavom *u zadak te se blagosivljući od njega prašta, ulazi naglo* Simeon i Petar *pod oružjem s nekoliko bugarskih velmoža.*

Simeon:

Zar istina je? — Oh, ta grčka guja,
Ulagujuć se krivim povjerenjem,
Baš toplo gnijezdo nadje mi na grudi.

Petar:

Dà, tako, oče. Nije bila magla,
Već zloba, koja zaustavi Grke.
Napustiše nas i iz zakloništa
Očekuju nam poraz, da se tada
Sa protivnikom združe na propast nam,
Jer lukav taj je Leon, cijela hulja!

Simeon:

Oj, proklet da si, kukavni Bizante,
Ti licumjerja trune i izdajstva!
Što ne smrvih te, kad mi bi u ruci,
Što medenoj ti vjerovô sam riječi
I molbi lažnoj, mjesto srcu svomu?
Oj, golobrada huljo Konstantine,
Oj, Lekapeno podli, pseta grčka!
Da poput vuka rastrgat vas mogu,
U pluća sjest vam i isisat sapu!
Oh, samo sad mi, Bože, daj pobijedit,
Da tad svôm silom Grke kaznit mogu,
Razorit klete mire carigradske,
U prah pretvorit ono zmijsko leglo . . .

Petar:

Umir' se, oče, protivnik je blizu . . .

Simeon:

Pošalji samo brzo uhodnike,
Da udju u trag Grku, u Hrvata

Nek kratko glasnik izmoli primirje,
Da sahranimo mrtve . . . Idi . . . leti . . .

Petar

(odlazi s velmožama.)

Simeon

(opazivši Grgura, koji baš dolazi spram njega):

Tkogod ti bio, hrvatski oj robe,
Sad stani tuj, pokloni svom se caru,
Il mačem brani život.

Grgur *(mirno):*

Većem caru
Od tebe služim, a tražiš li roblja,
U Bizant podji, u krajeve tudje . . .

Simeon:

Zar spominješ Bizant, tek da me vrijedjaš?
Znaj: Simeon sam ja.

Grgur:

Ti, car si velik,
Al opet samo ti si smrtan čovjek,
A koljeno sam naučio svoje
Sagibat tek pred Bogom!

Simeon:

Tad domalo
U prahu bit će prkosna ti glava;
Jer skupa s tobom tvoj ću rod uništit
I kaznit vas zbog nevjernosti crne . . .

Grgur:

Zar sudit dodje ti i višeg suca
Sad svetogrdno prisvajaš si mjesto?
Ti crv tek božji, čovjek kô svi drugi,
Da krojiš pravdu ponosnomu rodu,
Što nema krivnje i što nikad nije
Kô ti sad, care — došao na tudje,
Da robi, pali, ubija i plijeni?
Moj puk je nevin, a vedro mu čelo
Štit najbolji će proti tebi biti.

Simeon:

Na inat nisam došô, već na mejdan,
Zaveži jezik stog, a mač povuci.

Grgur:

Zar lakše ti je boriti se gvoždjem,
No mudrim slovom? Željezo je slijepo,
Al riječ gdje plane, tuj se iskra javlja
Nebeskog ognja, kojim duše gore.

Simeon:

Na ispovjed ja nisam k tebi došô,
I bojiš li se junačkog mejdana,
Tad podji dalje, život ti poklanjam,
Moj carski mač ne traži kukavice!

Grgur

(skine oklop, te mu se vidi svećeničko odijelo i krst na prsima):

Da vidiš, da za život svoj ne strepim,
Otvoreno ti eto pružam grudi!
Zamahni, care, — bio bih siromah,

Kad domovini do tog trošnog tijela
Ja druge žrtve ne bih prinijet mogô.

Simeon:

Ja sveti krst ti gledam na prsima,
Očuvô Bog me, na Otkupitelja
Da podigô bih ruku. — Mirno podji . . .

Grgur:

U času tom ja nisam svećenikom,
— Nebesa molim da me službe riješe,
Dok na oltaru milog roda svoga
Kô i svi drugi žrtve ne prinesem. —
Kancèlar ja sam države hrvatske,
Na toga udri, a biskupa pusti.

Simeon:

Ja vidim, da si protivnik plemenit
I služit ću se sborom, tvojim kopljem . . .
Oj, nesretni Hrvati, kratkovidni,
Bjegunce srpske pod krov što primate
I izdajice protiv cara svoga?
Zar ne vodi vas prkos, zavist crna,
Da bugarskoga orla oborite?
Ne pomisliste, s toga gadnog čina
Da stignut će vas kazna, moćnom rukom
Rod cio da ću zatrt vam i ime
Izbrisati sa zemlje . . .

Grgur:

Simeone,
Zaboravljaš li, kol' je strašna sila,
Kad jedan narod ognjište si brani,

Kad za slobodu sto života daje?
Mi vijek smo bili čedni, poštujući
Svud prava tudja, al braneći svoje,
Pomažuć vazda u nevolji bratu.
Ogriješiše se, znam, prot tebi Srbi,
Al nisu bili svi, tek pojedinci;
Pa da si krivce kaznio, mi mirno
Iz prikrajka bi gledali, — al videć
U bijesu krivom, kako s grozne srdžbe
Svu zemlju ti si pustošiti stao,
Kô kršćani smo pomogli bijedniku,
Jer što je čovjek, kada svojim nije!
Ta jedan jezik s Srbima nas veže
I jedno sunce, jedan zrak i nebo
Nad glavama se obiju nas stere,
Iz istog kraja mi smo na jug došli
I jednaki su dušmani nam obim . . .

Simeon:

I zato sad će i vas ista sudba
Kô Srbe stići, zatrijet vam se pleme.

Grgur:

Ne bojimo se bugarskoga bijesa,
Jer složna ljubav stvorit će čudesa,
Dok borimo se u svetome boju
Za grudu rodnu, za slobodu svoju!
Ta po njoj samo život vrijednost prima,
Što biljci zemlja, to je duši ljudskoj
Sloboda slatka, iz korena njenog
Tek besmrtnosti slavno drvo niče.

Simeon:

Slobodu cijeni svak', tko robom nije,
Nit' Bugarin je nikom ne otima,
Al' kaznit treba krivca!

Grgur:

Neslobodna
Tek kaznit možeš.

Simeon:

Grijeh zoveš slobodom?

Grgur:

Zar tako čista, care, savjest ti je,
Da sudiš drugim, a ne misliš na se?

Simeon:

Sa žićem svojim još nijedan smrtnik
Ne obračuna ovdje bez ostatka,
To dobro znadem, — ali grijeh je veći
Nevjernost štitit, no oružje rabit.

Grgur:

Nebesim ne prkosi! Nakažnjeno
Još nitko nije pogazio pravo!...
Iznad svih ljudi, oj, bugarski care,
Bog uzvisi te i svega ti dade:
I jaku silu, državu i slavu;
I genij znanja poljubi ti čelo
I sklone su ti vile, ratna sreća.
Sve protivnike ti si svladô svoje
I Carigrad si gledao u prahu,
A tvoje svjetlo, kô da brat bi suncu,

Po svijetu tome bez zapada sjaše,
I postao si velik, silan, strašan...
Zar nisi nikad, gledajuć se tako,
Pred veličanstvom svojim zadrhtao?
Ne zahvati l' ti srce strah pred visom,
Na kom si gledô sebe nad svim ljudma?
I ne sjeti se, da za više svrhe
Bog taku silu daje pojedincu?

Simeon:

Njemu ja služih. — Bog da samnom ne bje,
Zar tol' visoko Simeon bi stajo?

Grgur:

Dä, ti si sada časti na vrhuncu,
Al doć će, care, zapad i tvom suncu,
Jer mudro tko se ne posluži vlasti,
Taj rano gleda svoju zvijezdu pasti!...
Stog pusti ovaj rat bratoubojni,
U Bugarsku se vrati, tamo caruj
I čuvaj se, da zavijek ne proigraš,
Što vratolomno stavi tuj na kocku.
Oj, zaklinjem te, care, svladaj strasti,
Tu griješnu svoju sad suspregni srdžbu,
Ne ubijaj nam naroda i zemlje
I mjesto mržnje daj da ljubav grane,
Da u slobodi živimo i slozi,
I da nas jednoć ne proklinju djeca!
To sad te molim, care, a ti blago
Napusti gnjev svoj i ljubeći praštaj!

Simeon:

Ta riječ mi tvoja ljuto srce rani,
Uzmàći moram pred oružjem ovim,

Da ne slušam te dalje, ovo srce
Da s odveć čuvstva ne postane meko!
Od dušmana si sviju na tom polju
Ti ponajveći i najopasniji,
To dobro vidim i stog ostavljam te,
Bog budi s tobom, i štogod se sbilo,
Netaknuta će tvoja ostat glava. *(Odlazi.)*

Grgur:

Tad hvala tebi, nebo, božjim sudom
Što mene tako svake krivnje riješi!

Tomislav

(dolazi sa bojišta):

Zaludu tražim svuda te, Grgure,
Pobojah već se, da nam ne nastrada.

Grgur:

U lice ja sam samog cara sreo
I riječju blagom umekšah mu srce,
Što udarajuć gnjevno oko sebe
Baš ponajjače sebe samog rani.

Tomislav:

Sad kratko glasnik zamoli primirje,
Jer Bugare je stigô poraz težak,
Dok njihov car tu prepirô se s tobom.

Grgur:

Tad ne znajuć poslužih dobrom djelu.

Hrvoje

(ulazeći; Tomislavu):

Pobijedili smo, jednu još navalu
Da odbijemo, kô što bješe ova,
I bugarski je trun do tvojih nogu.

Tomislav:

Junaci moji kad se za dom bore,
Sa neba bi mi poskidali zvijezde!
Al gle, u žurbi k nama župan kreće:
Kakovu nam nosiš vijest, Mogoroviću?

Mogorović

(dolazi s više velmoža):

Oj, čudo, kralju — novog saveznika
Nebesa u čas zgodan su nam dala:
Kad lijevo krilo, kod kojega stajah,
Već umoreno od navale bijesne
Popuštat stade, braneći se hrabro,
Iz susjedne tad šume zaklonjena
Provali vojska svježa još i jaka
I uz nas stojeć Bugare potisne.

Tomislav:

Zar zbilja tako? To je onda čudo!
A kakvo bi im oružje i nošnja?

Mogorović:

Kô u Bizantu, a odijelo grčko,
I ako oko ne prevari mene,
Leon Rabduko vodio im čete.

Tomislav:

Izdajstva l' gadna, podle vjere grčke,
Pomogoše nam iz zasjede tako
Ubijat divljač, koju davno žele!
Tog savezničtva čuvati se treba
I tražit pomoć jedino od neba . . .
Rod hrvatski je samac na tom svijetu,
Tudjinac mrzi ga, a brat napušta,
Baš od nikud mu prijatelja nema,
O baštinu mu stotinu se trga,
Ime mu niječu, rugaju se časti
I služe njim se, — a u svrhe svoje,
(Jer sve tudje spram nas dvolično je.)
Stog pomislite, da nam narod stoji
U svjetskom moru kô samotna stijena,
Što od dvije strane dva je svijeta biju,
Pa znajuć to i ćuteć, da smo sami,
Iz nevolje nam dajte krjepost crpsti
I vrijednima se kazat teškog mjesta,
Gdje mudrost božja nama stan dosudi.
Na vlastitoj stog dajte nama snazi
Izgradit dom svoj i složiv se, braćo,
U desnice sad prelijmo si srce,
U oko hrabrost, a u grud poštenje,
I ćutimo se jakim, jer smo sami!
Pa makar svijetom bijedili nas ljudi,
Nam naša vrijednost tek utjehom budi;
Malenoj misli žamor družtva godi,
A cilju veljem put samotan vodi!

Hrvoje, Mogorović Grgur i velmože hrvatski
(povukavši mačeve):

Mi čvrsto ćemo stajat drug do druga
I siromašan tako vanjskim blagom,
Da bar poštenjem i obrazom svijetlim
Naš bogat bude rod.

Tomislav:

Na vijeke! — Amen! —
Al kakva buka, čuj, dopire do nas?
Zar protivnik nam primirje naruši,
Il' jošte jednog saveznika sada
Nebesa šalju? . . . Županе, što vidiš?

Mogorović
(koji je stupio na kraj pozornice i stavio ruku na čelo, vrati se za čas, smijući se):

Sam pogledaj der — povorka je čudna
I polugola, kljasta vojska neka
Baš k nama kreće — na magarcu sprijeda
Poglavar sjedi, pa nam rukom maše.

Hrvoje *(pristupivši):*

Ne, ne varam se, to je starac Kačić.
Ostavih ga u gradu, dom da čuva,
A sad ga eto na bojište k nama
Poludio je . . .

Mogorović:

Il mu stara slava.
Udje u srce i prevari noge . . .

Kačić

(ulazi poduprt o štap, a neki mu prljavac vodi magarca. Za njim ulazi Giacomo, *pa čim opazi* Tomislava, *spusti oklop preko lica. Na kraju pozornice ukaže se odio vojske, prljav i zamazan.)*

Tomislav:

Zdrav da si, starče, što te vodi amo?

Kačić:

Ma briga ljuta, duše mi, al eto
Zatekoh sve vas žive, to je dobro.

Hrvoje:

Al kako su te pustili Bugari?

Kačić:

Il' znano bi im junačko mi ime,
Il' vojska moja natjera ih u strah.

Mogorović:

Moguće i to, jer strašila sresti
Po danu bijelu smuti i junaka.
I stoga ti ih i dovede ovamo,
Da čuvaju nam pšenicu od kvara.

Tomislav:

Dost ruganja je, u brizi sam za te.

Kačić:

O, brinuti se je samo za vas, kostiju mu. Jer eto dodje glasnik u Hrvatsku i javi, da je Bugara silan broj, a vi u pogibli. Tuj se sjetih prošle slave svoje i sabrah, što je u zemlji još ostalo muškoga roda . . .

Mogorović:

Ta to je gnojivo za polje časti . . .

Kačić:

I dovedoh ti ove junake, da vam priteku u pomoć. Na sreću nanese more u naše krajeve slavnoga vojvodu od Beneventa, ovoga ovdje . . . *(Snimi za čas oklop s lica Giacomova.)*

Tomislav:

Tu hulju poznam, ako se ne varam!

Giacomo *(sakrije brže lice):*

Kačić:

. . . . koji eto s krive čednosti prikriva svoje lice. On slovi s mnoge slavne vojne, pak će rado biti i nama na pomoći.

Mogorović

(kažući na magarca i na Giacoma):

Da, dobro je, da oba nam dovede,
Jer to nas sjeća svetog Betlehema.

Kačić:

Ne, ovoga se muža ne smije vrijedjati . . . jer spoj njegove krvi i pronicavost njegovih moždjana traži svačije štovanje, a osobito onih, koji ga još ne poznaju.

Mogorović:

Tad štovat ćemo tek ga iz daljine!

Tomislav:

Ti umoran ćeš bit od silna puta,
Do tabora nam podji sad, — a ovi
Nek odmore se i povrate kući,
Jer u naš posô taki ne pristaju.

Kačić:

O, to su vrlo pouzdani ljudi i vrlo pobožni i šutljivi ljudi, premda imadu tjelesnih mana. Al u tom upravo stoji njihova vrijednost . . . Gluh se vojnik nikada ne će prepasti protivničke vike, niti će se slijepi preplašiti, kad vidi neprijatelja, niti će pobjeći hrom, kad ga proganja zdravi . . . Dä, to je za pravo najsjajniji dio tvoje vojske, jer njihovo je kraljevstvo nebesko. — Dä, i to moram reći, bili su hitriji od mojega magarca, pak da si ih samo vidio, kako pojuriše naprijed; čim su opazili, da su ovdje sigurni . . .

Mogorović:

I hromo kljuse niz brdo se žuri!

Tomislav:

Prekratak odmor ljuti boj nam pruža.
Na izmjenu daj rabit nam ga mislî
I pričaj nam o domu, našim dragim . . .

Kačić:

Dä, eto me odmah, i sve ću vam reći, a za ovoga vrijednoga muža spremite počasno mjesto, jer ga treba povisiti.

Mogorović:

Na vješala!

Kačić:

O, zlobni mladi jeziče!

(Giacomu, koji mirno stoji.)

Ne plani, sokole moj, ne plani, ja ću te već braniti . . . Dä, i što sam htio reći . . . Razmjesti predstraže po brijegu i javi li se dušmanin, tada dotrči k meni, jer vrela mi je krv i slave željna . . . A magarcu tom dajte dobre trave . . . nek pase travu on, mi bojnu slavu. *(Odlazi s drugima.)*

Giacomo

(svojoj vojsci):

Idite netragom, dični junaci, vaš je posao svršen. Jer dati slijepima, da straže, značilo bi toliko, koliko lisicu staviti u kokošinjac. — Što, zar još i plaću želite za to, što vas je Bog stvorio takovim nakazama? Ljepota stoluje u srcu, to vam budi utjeha, a novac za vas izgubio sam putem. — Naći ćete ga, kad se budete vraćali kući.

(Vojnici odlaze zlovoljni.)

I čujte još dobar savjet. Na bojištu leži mnogi deran mrtav, koji na prsima nosi kakav dukat ili prsten, dar dragin, da ga čuva od nesreće . . . To ponesite sa sobom za uspomenu. Jer kad se glupost kolje medju sobom, neka bar mudrost crpe iz toga koristi. Tako, i sretan vam bio put . . . Ja idem, da malo pregledam polje.

(Odlazi.)

ŠESTI PRIZOR.

Drugi dio bojišta.

Alagabotur

(navali s nekoliko vojnika):

Uzalud sve, i da stotina na jednoga navali, s Hrvatima je Bog . . . Zapada, vaj, bugarsko sunce. O, care, care, da su bile čednije tvoje želje, da preoštro ne nape luk sreće svoje, on bi dulje držao. Umrijet nam treba, vidim, ali prije no ovo tijelo ništavilu predadem, neka još mnogo srce pogodi moj mač! *(Hoće da podje dalje, al se ukaže* Kačić, *za kojim* Giacomo *nosi oklop i dugo koplje, te mu zakrči put.)*

Kačić:

Stani, ako si junak! A ako ti je život drag, podbrusi pete, jer znaj, pred tobom stoji muž, za koga se dobro znade, da nije žena

Alagabotur

(povuče mač i hoće da navali):

U zgodan si tada došao čas. Povuci mač! — —

Kačić:

Daj mi oružje, vrijedni vojvodo, i ostaj blizu.

Giacomo:

Ja ću biti sjena tvojeg sunca, a ako te izbiju, to moja ledja ne će osjetiti.

Kačić:

Kiseloga li mladića! *(Alagaboturu)* Stoj, i prije nego li te sastavim sa zemljom, čuj, s kim ćeš se boriti.

Alagabotur:

Moj mač ne pita, u kakovoj je časti protivnik, dosta mu je zasjeći u meso.

Kačić:

Krvoločnoga li derana, tako mi kostiju! Ej ti, klaoničaru dobrih misli, držiš li me ti možda za smrdljivo govedje meso?

Alagabotur:

Svakako za brbljava starca. I ne ćeš li da se biješ sa mnom, tada ću se držati ovoga. *(Giacomu)* Povuci, huljo!

Kačić:

Gle, zar te pozna? Udari, vojvodo!

Giacomo:

Ne ću da ti otimam slavu, veliki Hektore, slavni Akile! *(Alagaboturu:)*
Strpi se, dični junače, meni još nije došlo doba ratovanju, po podne ću te čekati . . . *(Odmagli.)*

Alagabotur:

Vidim, da ste dvije kukavice! Dat ću vas uhvatiti i zatvoriti u gajbu. *(Turi mač u korice.)*

Kačić:

Šta? Uhvatit mene? Pak u gajbu? Oj, ti prepeličaru, ti gladni mišu, ti probušeni sire, mene uhvatiti, najstarijega župana u zemlji i tako pristojnu osobu! Zar si šenuo umom? Dà, stani samo, je li, sad se čudiš?

Zar si možda mislio, da sam kakav poreznik ili lovačko pseto? O, lude li pameti, koja ne raspoznaje dana od večeri, ni jarebice od srne. Bilo je ljeta 887., baš pred četrdeset godina, još bijah krepak muž, dà, i probavljao sam dobro, a Braslav bješe banom. Na zemlju tada navališe Magjari, ja krenem na njih, bio je strašan pokolj, eto ove rane *(zasuče rukav)* zadobio sam tamo. Pet godina kasnije navališe Saraceni, ljevicom ih sjekoh, al prelomih kost na nozi, kada skočih na njihovu ladju *(pokaže nogu)*, eto ovdje. Deset godina kasnije dodjoše Normani, ogledasmo se licem u lice i ovdje dopanem teških rana, još sad me bole ledja, kad se toga sjetim *(okrene se i pokaže mu ledja)*. Dà, to bje strašno doba. — A vino je dobro rodilo one godine, i repača je bila na nebu, da, i sad se sjećam, mislim, da je bio uštap, u kratko, znaj . . . pred tobom stoji muž nesvladiv, tvrd kô željezo, mehak kô vosak, sanen kô dobra savjest i oštar kô tupi srp, junak od Gvozda i Krka, od Hvara i Antivara. — Stani i strepi, jer ja sam glavom slavni knez Kačić, njekoć ban, a sada župan kninski, starješina roda, plemenski sudac; veliki . . . ta stoj . . . kud bježiš . . .

Alagabotur

(koji ga je isprva smijući se slušao, mahne rukom i odlazi.)

Kačić:

Oh, Bože, kad ga moja riječ već toliko zastraši, što bi tek bilo, da povukoh svoj mač?

Giacomo *(uvlači se oprezno)*:

Je li otišao?

Kačić:

Oh, ti oprezni apostole, ti kukavni nadgrobni natpise, to li je tvoje junaštvo? Tužne li ti vojvodine!... Mjehur tvoje slave raspuknuo se eto kô debeli „jor“ i postao je suhom „ižicom“.

Giacomo:

Ja se borim samo s kraljevima... je li zbilja otišao?

Kačić:

Pohjegô je već pred mojim govorom!

Giacomo:

To je doista rijedak slučaj. Oj, podji sa mnom, svijetli kneže, i nabrusi jezik, pak daj da kušamo, ne bi li i druge neprijatelje već riječima mogli tako uništiti...

Kačić:

Jest, govor je osobiti dar božji, životinja ga nema!

Giacomo:

Tad ajdemo žurno, jer upravo vidim, gdje dolazi spram nas tužni vojvoda od Huma, lica blijeda kô mjesec, koji kaže na uštap boli . . .

Viščević:

Zdravo da ste, bijaste l' već u boju?

Kačić:

U bijeg natjerah protivnika svoga.

Viščević:

Tad slava tebi, starče . . . *(upirući oči u Giacoma)* A taj junak?

Giacomo:

Oh, ja nisam krvi žedan, napio sam se je dosta po svim bojištima svijeta . . . i od mnogoga vojevanja sledeni mi se već krv.

Viščević:

Tada rastopi ju pak na suncu časti!

Giacomo:

Jest, to i hoću, tako mi vjere, al eto vidim istog medvjeda, koji malo prije pobježe, gdje natrag ide spram nas. — *(Kačiću)* Uklonimo se, da ta kukavica ne bi mislila, da smo ga čekali — neka bude radije pečenkom drugome ražnju.

Kačić:

Dȁ, to moram reći, pobjeći od riječi . . . ja ću ipak ostati . . .

Giacomo:

Zar dva put kušat sreću? Ajdemo, veliki mužu, ajdemo! *(Ode s Kačićem.)*

Alagabotur *(Viščeviću)*:

Od časti nisu l' brže u te noge
I istog roda nije l' srce tvoje
Kô kukavice one, sada sa mnom
Na megdan idi, jer sam borbe željan.
Već dva put danas sretoh se sa sudbom

I dva put joj se ugnuh duše male,
Jer tajni strah mi zaokupi srce;
Al ovog puta ne će mi izmaći . . .
I premda već sam slab i iznemogô,
Na mejdan zovem, viteže te crni.

Viščević:

Moj prijatelju, sve da smrt si ledna,
Il' grdna kuga, il' da bič si božji,
Ja nisam vičan ničesa se plašit,
Jer strašno što zna svijet, već sve to vidjeh.
Povuci mač i onog dok ne nadjem,
Kog tražim svuda po tom bojnom polju,
Daj da na tebi okušam junaštvo!

Alagabotur *(dignuvši šljem)*:

Tad na zlo se namjeri, jer pred tobom
Alagabotur stoji, vodja slavni!

Viščević *(nasrne bijesno na nj)*:

U pakô onda, umri, crni vraže,
Pa ako on te štiti; — zlu stvar brani,
Da nemoćnoga ubio te ne bi.

Alagabotur:

Tvoj bijes je velik, daj mi da odahnem . . .

Viščević:

Ne, moja tuga odmora ne pozna,
A osveta se moja k cilju žuri.

Alagabotur:

Bar ime kaži, razlog tome gnjevu,
Jer nije bojni bijes tek, s čeg se trzaš.

Viščević:

Ne, pravednosti glas je, što me kreće,
Ja Viščević sam, vojvoda od Huma.

Alagabotur:

Prokletstvo!

Viščević:

Ti već jednoć ranio si
Pô srca moga, kada djecu moju
Sasjekao si, ubio mi ženu!
Sad pojmiti ćeš gnjeva moga žurbu:
Povuci mač!

Alagabotur:

Ne, s tobom se ne borim!

Viščević:

Tad predaj živ se i na kolcu svrši.

Alagabotur:

Ja umoran sam, jedan časak daj mi,
Da bar odahnem...

Viščević:

Predugo već živiš,
I sve oprostit kad bih tebi htio,
Pak da pred tobom te zatvorim oči,

Ja gledao bih mrtvu ženu, sina
I kćerke moje male zlatnu kosu
Još poškrapanu krvlju... stoga umri!

Alagabotur:

Ti past ćeš sa mnom!

(Bore se, Alagabotur *bijesno odbija navalu, al* Viščević *ga pogodi i baci na tle.)*

Alagabotur *(umirući):*

Hriste, ubiše me!

Viščević:

Zemaljski ti je račun sad namiren...
(Klekne skinuvši šljem.)
A vi mrtvaci dragi na nebesim,
Angjelci mali — primite tu žrtvu!
Vaš muž i otac, strašnu smrt je vašu
Osvetio sad, kako ljudi mogu...
A sud nad dušam taj pripada Bogu!
(Odlazi lagano.)

Giacomo

(ušulja se sa strane, pošto je vidio, gdje Viščević *odlazi):*

Ho, ho! Ovdje jedan leži... Možda se tek ugursuz pretvara. Da ne spava? *(Pristupi bliže.)* Niti se ne miče, niti diše. Ti si, druže, mrtav... Šta vidim, ta to je onaj isti brbljavi junačina, koji nas okrsti malo prvo kukavicama! Eto vidiš sada, kuda te dovede tvoj dugi jezik! *(Udari ga nogom.)* Gle, mrtav. Nebo se smilovalo tvojoj duši. Po odielu bit će gospodskoga roda... *(približi se mrtvom tijelu)* džepovi su puni, da vidim *(izvadi tablicu)* Gle, pismo: „Simeon samodržac Bugara vojvodi

Alagaboturu" . . . Ponesi ga sa sobom na drugi svijet. Neka ti tamo plate nagradu za tvoj posao . . . A što je ovdje, *(izvuče kesu)* gle, gle . . . zlato, dukati iz Bizanta? Oh, ti lopove, zar si s novcem htio u zemlju, da preplatiš Haronu prevoz svoje griješne duše? Nije li to tadbina, kada mrtvac otima živima? Ta šta će ti to za nebeskim stolom? Ne ćeš sebi doista za to kupiti nove lubanje, niti ćeš njim podmititi crve, da te ne pojedu. Ne, moj dragoviću, ovamo to zlato, ja ću mu naći boljeg pazara. Idem, da malo pregledam, ta bit će još i više takovih junačina po bojnom polju. A tebi laku noć, brbljavi delijo! *(Odlazi.)*

Simeon:

S izdajstva sve je podla izgubljeno,
Rasprsnuše se snovi, na povratak
Sad mislit treba, probiti se kući . . .
O, sramotna li časa nevidjena,
Pred hrvatskom gdje zvijezdom bugarskoga
Sjaj gine sunca — je l' to kazna božja
I onaj sveti muž zar prorok bješe?
Al klonuti je sramotno junaku,
Stog krvav mač mi putokazom bio,
Da ovim tragom onog jednog nadjem,
Što začetnik je sve nesreće moje.

Želislav
(dolazi pod sjajnim oružjem):

Tuj vidim Bugarina — u čas dobar
Sad daj mi Bože omjeriti snagu . . .
(Glasno)
Il predaj mi se, il se sa mnom bori!

Simeon:

A tko si ti, da bugarskome caru
To usudi se zborit.

Želislav:

Moj će mač ti reć.

Simeon:

Je l' Tomislav si ti? — O, da je tako!

Želislav:

To vidjeti ćeš . . . Brani se!
(Navali na nj.)

Simeon:

Navali!
(Udari žestoko i svali Želislava jakim udarcem na pod.)
Previsok bje ti lijet, sad si u prahu!
Ne, Tomislav ti nisi — lik mu samo
Kô glumac vješti ti si prikazivô,
Al duh se jaki ne drži odijela.
Da jabuke ti sjajne znadoh zrno,
U krilo zemlje ja je stresô ne bih;
Jer bolji plijen junaka traži gvoždje.
Slavòljubna oj ludo, laku noć ti! *(Odlazi.)*

Želislav *(digne se mučno)*:

Vaj, šta to bješe . . . zar od straha padoh,
Zar vijek slaboća mene će sramotit?
Tad bit ću vuk, što bijesno dere stado.
I ubija tek iz požude žedne.
Petar *dolazi, a* Želislav *navali na nj.*

Petar:

Kô medvjed zar, kad provali iz spilje,
Ti nenadano udaraš na mene?
Dost krvi vidjeh već, pusti me proći.

Želislav:

Tad umri tako! *(Navali na nj.)*

Petar *(braneći se):*

Oj, dosadna pčelo,
Što križaš put moj i dosadjuješ mi
Tim zujem tvojim! — Smrti se ne plašim,
Jer teška bol već slomi ovo srce.
(Udari na nj.)
Čuvaj se očajnika!
(Bore se, Petar ubije Želislava.)
Sad si smiren!

Tomislav *(dolazi):*

Zar opustoši sve već bojno polje,
Pa s protivnikom sresti se ne mogu,
Da maču svom do kraja ždej ugasim?

Petar:

Tuj drugo gvoždje, pušeć se još krvlju,
Na usluzi ti stoji . . .

Tomislav:

Tad se bori!
(Pobiju se.)

Simeon
(vraća se natrag i vidjevši sina u borbi, pritekne u pomoć.)

O, vrijedni sine moj, u tvojim žilam
Sad ćutim svoju krv . . . Odstupi, strančе,
Jer ovaj mač tog mladca život brani.

Petar:

Pusti me, oče . . .

Simeon:

I tebe da, sinko,
Svog nasljednika, cvijet bugarske krune,
Na ovom strašnom još izgubim polju!

Tomislav:

Zar Simeon si ti . . .

Simeon:

Car bugarski sam.

Tomislav:

Oj, tako moram ja se sresti s tobom,
O, silni care — i za tudje grijehe
Zar morala je krv poteći naša?

Simeon:

Sad nije mjesto jauku, nego borbi.

Tomislav:

Ti za san tašti život svoj izlažeš,
Jer ti još samo, hrast ponosan, osta
Od svježe šume bugarskih junaka.

Simeon:

Tad daj da podjem za njom . . .

Tomislav:

Dosta, care!
Hrvata kralj pred tobom stoji i tebi
Sad nudja mir . . .

Simeon *(lecne se)*:

Ti Tomislav si dakle?!
Oj, sretni dane, što me s tobom svede,
Da napokon tuj smirim stari dug svoj.
To ti si dakle, koj nadvlada mene,
Bog novi rata, novo sunce svijeta?
Ja divom držah te i silnim stvorom,
Il' svetcem božjim, — a sad vidim da si
Kô čovjek svaki — i ti svlada — mene?

Tomislav

Gospod se često čednim sredstvom služi
Za svoja djela . . .

Simeon:

Zar tim hoćeš reći:
Nebesa da su s tobom bila? Možda!
Kad zvijezde lažu, kako ne će ljudi?
Al' bizantske te hulje, grčka podlost
Pomògla nije pobjedi vam manje.

Tomislav:

Zaboravljaš li, da već davno prije
Mi suzbismo vas. — Što se Grka tiče,
Ti jednako nas mrze, kao i vas,

I u tom boju bratskome tek korist
Sad svoju traže. Stog mjesto uvrijeda
Navijesti mir nam, care, blagom riječi,
Da za sve vijeke mržnju sataremo,
Toliko što nam proguta junaka!
Zaboravimo, što je gorko bilo,
I daj u slozi da se ogrlimo!

Petar:

O slušaj, oče, blagog ovog muža . . .

Simeon:

Ne, nikad, nikad, nevjernost zar Srba
Da zlorado se smije — onaj, koji
Pred licem svijeta okrnji mi slavu,
Da te sramote živi svjedok bude . . .
Oj, crna sliko ti, što mračiš vid moj,
Umini sad! — I Bugare gdje svlada,
Oj, Tomislave — sa njihovim carem
Za božji sud ti sada megdan dijeli!

Tomislav:

Tu svetogrdnu pusti, care, misô,
Ja ne bijem se s tobom, dost je krvi.

Simeon:

Tad k u k a v i c a ti si, Tomislave!

Tomislav *(povuče mač)*:

Na ovaj poziv moram odgovorit,
Gdje rani moju čast, pogodi mene! —
Povuci mač!

(Biju se, Petar *pomaže ocu,* Tomislav *ga potisne i izbaci* Simeonu *mač iz ruke.)*

Simeon:

Smalaksah već. Na nože!
(Povuče nož i hoće da navali na Tomislava, *ali ruka mu klone i nož mu padne iz ruke.)*
Jao, što je to? Je l' kamen mi u ruci?
(Hoće da se još jednoč ispravi.)
Ne, ne mogu . . . zraka . . .

Petar:

Oče! Oče!
(Priteče mu u pomoć i ustavi ga, da ne padne.)

Tomislav:

Udarila ga kap. *(Udara mačem u štit.)*
Ovamo! Pomoć!
(Vojnicima, što udju:)
Polož'te ga na grane! Skin'te oklop
I ovom bistrom škropite ga vodom.

Petar:

Oh, oče, oče moj, oživi — nemoj
Još ostavit me . . . o, da svojim dahom
Nadahnut mogu stare tvoje grudi.
(*Dolazi* Gorazd i više bugarskih velmoža.)

Gorazd:

Za Boga, šta je caru?

Petar:

Zlo ga snadje . . .
(Hrvoje, Mogorović, Grgur i drugi Hrvati s vojskom. Gorazd i Petar bave se oko Simeona.)

Hrvoje:

Raduj se, bane, — jer sloboda zlatna
Nad našom pak je osvanula zemljom
I protivnik je odasvud potisnut!

Tomislav:

Hrvoje, tiho . . . Kraj častnog tog starca
I dušmanina, kog nam štovat valja,
Veselje naše smije samo muklo
Kô grmljavina zvučiti daleka . . .

Hrvoje
(spazivši Simeona, gdje leži, otkrije glavu):

Oh, Bože, to zar kraj bi ovom ratu!
(Hrvati *svi otkriju glave.*)

Petar
(koji je plačući grlio oca, odkine se od njega i dolazi naprijed):

Još diše, Bogu hvala . . . dignite ga
I postavite na nosiljke one . . .
(Tomislavu):
Ja mislim, sada svršena je vojna
I molim tebe, čestiti moj kralju,
Da oprostiš nam, što vam zla nanijesmo,
I plemenitog bolesnika ovog
Da pokloniš mi. — Gdje to srce silno
Sad jadno puče . . . zalud svaka riječ je . . .
I poraz naš mi priznajemo vama.

Tomislav:

Ja s tobom plačem, plemeniti kneže,
Jer nisam takom nadao se koncu.

On ubio je sam se u svom gnjevu.
Ti podji mirno, a kad tuga tvoja
Već suzam gorkim prelije i more
I onijèmi ti bol — potraži mene.
Jer ovaj teški čas nam srca zbliži.

Petar

(pruži mu ruku):

Hvala! Kad magle ovog tmurnog dana
Pred suncem žića rasprhnu se opet,
Potražit ću te . . . Ajdmo, braćo tužna,
Sa garišta tog slave naše svijetli
Dajte nam odnijet pepel . . . Ja vas slijedim
I plačući ću zemlju tu zalijevat,
Gdje živi mrtvac taj se u noć gubi,
Jer ovaj dan nam umrije Bugarska . . .

(Vojnici dignu nosiljku sa Simeonom *i odlaze, a* Petar, Gorazd *i drugi* Bugari *slijede ih lagano pognute glave.)*

Tomislav:

Zemaljska slavo, ti si kano duga,
Po tebi duh naš k besmrtnosti teži,
Al pred sunčanim pravednosti sjajem
Kô magle nestaje te . . . Slava san je,
A pijesak mi u pustinji tek strasti,
Kog časti vjetar raznaša za igru!

Kačić:

(ulazi bijesno mašući mačem):

Sad predajte se . . . Već vam spasa nema,
Što živo još je, moj će mač posjeći.

Tomislav:

Umiri vrelu krv, moj vrijedni starče,
Poljàna bojna pretvori se grobljem.

Kačić:

Baš tako . . . hvala junačkome srcu!
Taj boj se svrši prerano i teško
Zaklonit mi je u korice gvoždje.

Mogorović:

Ponesi tad ga kući, š njim da režeš
U noći zimskoj drvene vojnike.

Kačić:

Oh, gledaj ti golobradog derana . . . Da mi te nije žao i da nije već dosta krvi isteklo, ti bi još danas zagrizao u travu. Ali gdje je moj vojvoda, gdje je knez od Beneventa?

(Dva vojnika *dovedu* Giacoma *u poderanom odijelu, krvava čela.)*

Prvi vojnik:

Zatekosmo tog, svijetli gospodaru,
Tjelesa mrtva po polju gdje plijeni.

Kačić:

Što, vojvodo? Ta navika je gadna . . .
I knez da nisi, ti bi lopov bio.

Tomislav:

Te sumnje, starče, rado ću te riješit.
Tog odrpanca znadem, jer u Mletcim
On služio je loše vrijednog dužda.

Giacomo:

Ne, to nisam ja bio, kunem se, to mi je bio mladji brat! Sada, gdje se je tako slavno taj rat svršio, dajte i meni, da se lovorom ovjenčan vratim kući . . . Pustite me . . .

Tomislav:

Na vješalim ti svoju steć ćeš slavu!
Odvedite ga u šumu, nek ondje
Sam izabere drvo, s kojeg će se
Uzvisit k nebu . . .

Kačić:

O ti crna huljo!

Giacomo:

Što mene grdiš, kudi glupost svoju,
S nje i ja moram tužno da dovršim. —
Sam vrag u ovu dovede me zemlju,
Prokletstvo na vas, barbarske vi hulje!

Vojnici *(ga odvedu).*

Kačić

O, ti isušena smokvo! Ti vojvodska lopovština — ti lopovska vojvodino . . . Prevariti tako oštroumnoga starca! — Ti raspucana ništice! — Tako čestitog, tako lakovjernog, dobrog starca! Iščupajte mu jezik! *(Poleti za njim.)*

Viščević *(ulazeći):*

Iz Splita uprav amo stiže glasnik,
Koj javlja, novi poslanik da papin

Knez Madalberto u Hrvatsku dodje,
Te mir ti nosi i kraljevsku krunu.

Tomislav

Moj Viščeviću, uvijek dobrih vijesti
Ti bješe nosilac mi — tebi hvala!
Pred sjajem ovim naše mlade slave
I s tvog nek čela prodje oblak tuge.
(Čuje se zvuk roga.)
Što znači zvuk taj?

Hrvoje

(koji je čas prije izašao, vraća se):

Poslanik Bizanta
Protòspator dalmatinski Leon
Govorit želi s tobom.

Tomislav:

Neka dodje.

Leon:

Pobjedniku nad Bugarskom slava!

Tomislav:

Na časti hvala. — Al Bizanta radost
Već često nama donijela je tugu . . .

Leon:

Ne, — iskreno vam nosim prijateljstvo;
Ja bijah svjedok vašega junačtva
I slijedeć nalog cara Konstantina,
Što protivan je starcu Lekapeni,

Ja gradove ti predajem latinske,
Da ondje vladaš slavno mjesto njega.

Tomislav:

Prem slutim, ljubav da te k nam ne vodi,
To ipak ne ću istraživat razlog,
Što mišljenje tol' promjeni vas Grka,
I primit ću te medju nas bez sumnje,
Jer danas ti si borio se uz nas. —
Počastite ga kao vrijedna gosta,
Što za pravo nam samo naše vraća
I kasno dosta stari dug nam plaća.

(vojnicima)

Pokopajte mrtvace, smrt sve zbliži . . .
Ta tijela mrtva temeljni su kamen
Buduće slave hramu, čast stog njima!

(velmožama)

Sad svršen boj je, zaklonite mače,
Da bratskom krvi već se ne rumene
I mirno leže po riznicam našim,
Svjedoci nijemi velikih činova,
Kad s malodušja koga sumnja snadje.
A cijelom zemljom neka mir zavlada,
I slijedite me krunisanju sada. *(Svi odlaze.)*

SEDMI PRIZOR.

Šator Simeonov.

(Simeon *leži ispružen na postelji teško dišući.* Gorazd *mu moli nad glavom.* Petar *dolazi lagano unutra. Noć je. Baklje gore.)*

Petar:

Kako je ocu?

Gorazd:

Plamen mu života
Dogarajući svom se bliži kraju
I na usta mu već dolazi pjena . . .

Petar:

Moj jadni oče! O Gorazde, gledaj,
Koliko silan i smrtni mu pogled!
Oj, da poživi dulje, svijet bi ovaj
Još dugo slavom njegovom odmnijevô,
Jer ćutim, njeg'va genija visinu,
On još ne prodje, još ne svrši put svoj.

Gorazd:

Dä, kasno zori, što stoljeća hrani . . .

Petar:

Uzdahnuo je . . . i opet se budi . . .

Gorazd:

Života znamen zadnji put izbija
Iz duše njeg've, da za uvijek tada
U vječnu padne noć . . . Daj molit nam se . . .

Simeon *(slabim glasom):*

Gorazde, gdje sam, je l' ovo — Preslava?

Gorazd *(tužno):*

U Hrvatskoj smo, care.

Simeon

(uzdahne duboko):

Tad ću umrijet . . .

Pridignite me . . . Dȁ, sada sve pamtim.
To zadnji bješe dan . . . Ah zraka, daha!
Raskopčajte mi to odijelo — tako,
Do stolice me dajte, jao, to srce . . .
Navalio sam prevelik mu teret
I sad malakše . . . Ne k toj lijevoj strani,
Više desno, tako . . .

(Petar i Gorazd *smjeste ga na stolici.)*

Krunu mi dajte
I žezlo moje . . . Još deset hiljada
Da vojske imam, ja bih ipak mogô . . .
Jer lijevo bje im krilo slabije, to vidjeh.

(Gorazd *nosi na jastuku krunu i žezlo i stavlja ih na stol kraj Simeona.)*

Dobro je tako! *(Gledajući krunu)* Još dragulji sjaju...
Od ljudske slave trajniji je kamen.
Ja mišljah vazda: umrijet ću u boju,
Il da će strijela udarit u drvo,
Gdje stojim, ili barem deset ljudi
Navalit noću, da me ubiju!
A sada? — — Što se, tezuljo života,
Kolèbaš tako, srce ledeno,
Zar i ti meni već odkaza službu?
Zar zrak je tako skup . . . u pluća ne će,
Il carigradskim napunjen je prahom?
Odònuda me svaka bijeda snadje.
Ej, Gorazde, zar nema više zraka,
Zatvoriše li i njega Hrvati?

Gorazd:

Pod vedrim nebom ti si, care. Zvijezde
Nad nama trepte . . .

Simeon:

Mojoj svijetle noći!
O, kruno sjajna, žezlo puno časti,
Života moga sunce, ti zar gasneš,
Mog žića zimi sustežući vatru? —
Predugo nosih teret tvoj, u mladju ruku
Stavit ga treba! O, moj sine Petre,
Pred kratko dijete još, ti sad si mužem . . .
Sa mrtvačkoga čela skidam krunu,
Tebi ju dajem . . . slavno vladaj s njome.

Petar:

Ne, mili oče, ti ćeš dalje živjet.

Simeon:

U uspomeni tek . . . u bojnoj slavi . . .
Dȁ, noć je vani, noć i na me pada,
Al mržnje moje niti smrt ne svlada!
U lice vaše, oj, vi zvijezde sjajne,
Vi sunca predstraže, vi oči božje,
Ja i nad grobom osvetu prisižem.

(Digne se mučno i govori jačim glasom):

Prokletstvo stiglo Srbe i Hrvate,
Nebraću bratsku! Oj, nezahvalnici,
Što ljubomorno pratiste me svuda,
Pobijajuć me na koraku svakom,
Da posrnem pred ciljem. Vaša zloba
Razorila je velike mi misli
I rasprsnula ono silno carstvo,
Što mislio sam stvorit na Balkanu.
Toliko zar vas zavist zaslijepila,
Te na svog brata krenuli ste u boj,
Sa dušmanom se roteć proti njemu!

O, bijedna braćo, sluge vi tudjinske,
Što crni inad bacili ste medj' nas,
To budi kazna vama: kô što sada
Vi složiste se, a na propast moju,
Medjù vas tako, a na radost drugih,
Nek mržnja padne, razmirica teška,
Nesloga crna nek vam lomi kosti!
Ubijajte se, koljite medj' sobom
Kô bijesne zvijeri i kroz tisuć ljeta
Zatirite si trag i — bud'te robljem! . . .

Gorazd:

Dokončaj, care — grozna ta je kletva.

Simeon:

A ti, moj sinko, ti bugarski care,
U lice božje sad prisegni meni
Tu provest kletvu . . . kaznit to izdajstvo . . .

Petar:

Ah, ne, moj oče . . . ne . . . ne traži toga!
Povuci kletvu tu . . .

Simeon *(plane bijesno)*:

Zar nisi sin moj?
Da ropskom ćudi oca slavu kaljaš?

Petar:

Na Boga misli, oče, umirući
Novim si grijehom ne tereti duše
I molit daj nam, oče . . . smrt je blizu . . .

Simeon *(klone)*:

Zar kukavicu ostavljam u gn'jezdu?
Od moje ruke tada — padni radje,
No da sramotiš slavno ime naše! . . .

(Hoće da baci žezlo na nj, ali protrne, žezlo padne na tla, ruka mu klone. Petar *digne žezlo i poljubivši ga, stavi ga na stol.* Simeon *stoji utrnuta, ukočena pogleda u vrtoglavici, a* Gorazd *ga drži u naručju.)*

Petar:

O, bijedna mene, ubih otca svoga!

Gorazd:

Ti ne, već srdžba njegova ga ubi.

Simeon

(otvori lagano oči, tepajućim glasom):

Zar Isus Krist je pozvao me k sebi? . . .
U dvoru zlatnom sjedim bizantinskom,
Patrìjarh sam mi čedno noge pere! —
Il Hrvatska je ovo? . . . Zraka, daha,
Otkopčajte mi srce . . . Tu je sparno . . .
Dà, sad je bolje . . . Gorazde, mog konja,
Ja večerat ću baš u Carigradu . . . *(Umrije.)*

Gorazd

(zaklopi mu oči):

Do božjeg ti ćeš skoro sjesti stola
K večeri zadnjoj — Gospod te pomiluj!

Petar

(kleknuvši):

Ti kralju strašnog gnjeva, silni care!
Malèna zemlja duhu ti je bila,

Pak u svemiru on sad stan svoj nadje,
Da medju zvijezdam sjajnim svjetlom bude.
(Ustane.)
Veseli mi se, Carigrade, mrtva
Tu bolest tvoja leži, sve se svrši . . .
U mraku grobnom ove tužne noći
Vladarom dobrim biti obećajem,
I teški teret primiv krune ove
U ljubavi ću vidat smrtne rane,
Da dom nam jednoć ljepše gleda dane.

(Zastor.)

PETI ČIN.

PRVI PRIZOR.

U kraljevskom dvoru u Bihaću.

U sredini kod stola sjede Tomislav *i* biskup Madalbert *u razgovoru.*

Madalbert:

Iz Rima poslan ja sam došô k tebi,
Da vjesnik budem mira i ispravim,
Što kriva revnost dobromu naudi;
Jer junačkomu hrvatskomu rodu
Zahvalnost daje čitavo kršćanstvo;
I otac sveti tomu dokaz pruža,
Uvaživ tužbe hrvatskih knezova;
Pak zadnjeg vašeg crkvenoga sbora
Ukida eto zaključke i slovo.
Još zove papa nadbiskupa spljetskog
I hrvatskoga biskupa od Nina
Pred obraz vedri svoj, da sasluša ih
I dosudi im pravo po zakonu.

Tomislav:

Tad vedri um je papin u tom sporu
Put ponajbolji našô — pa mu hvala.

Madalbert:

Još veći dokaz ljubavi ti pruža,
Šaljući dar ti, koj pred tobom stoji,
(kažući na zastrtu krunu, za kojom je Tomislav *posegao)*
I koji otkrij tek u času važnom,
Na samu srce svoje kad ispitaš:
Jer pod tim velom hrvatska je kruna,
Što blagoslovi sam ju otac sveti,
Koj naloži mi, da te krunim kraljem.

Tomislav:

Kô proljeće si osvanuo nama,
Da zemlja sva ti pod stopom procvate!
Oj, svećenici svi da tebi sliče,
Moj plemeniti kneže, kako tvrdje
Crkveni temelj stajao bi u nas! —
Pa makar krunu iz ruke župánâ
I puka zemlje istom primit mogu,
Nju posvećenu svetom rukom pape,
Što s narodom nam tako jedno ćuti,
Na svoju glavu radosno ću stavit,
Pokazati se vrijednim te milosti.

Madalbert:

Ne dijeli papa krune. — Krista carstvo
Od svijeta nije tog, al — vrhu njega.
Tek običaj je taj, da sluga božji
Vladare krunom dariva kršćanske,
Kô vidljiv znamen božjeg blagoslova.

Tomislav:

Nebeski znak ja ovaj primam rado,
On neka štiti kraljevstvo nam mlado!

Madalbert:

Još jednu riječ, ja samac nisam došô
I s krunisanjem to poslanstvo moje
Dovršilo se nije još . . .

Tomislav:

Što želiš?

Madalbert:

Na putu mom mi pratilicom bješe
Žalòvit drugar, neka čedna duvna,
Što živi samo u vlastitoj boli,
U grudima ju krijući duboko;
Ta tebi nalog ima da izruči
I pozdrav zadnji.

Tomislav:

Vaj, što slutim bolan?!
(Na vratima)
Unić joj dajte . . .

Madalbert:

Ja još jedan nalog
Za tebe imam. Preteškom je tugom
Boj s Bugarima pratio ti papa
I tužan poraz cara Simeona
Duboko mu je izranio srce;
Jer Bugari se boreć sa Bizantom
I za Rim su se tukli. Rat taj tužan
Na tvoju slavu kada se dovrši,
Oj, ne daj više bratska krv da teče,
Oj, ne daj, da se djeca jedne majke

Na njezinoj baš bijesni kolju grudi!
I pruži ruku nesretnomu sinu
Tog velikoga cara, što se tebi
Pod krilo sprema, da drugoga oca
Slabićak nadje i od noći ove
Da otkrije se zora bratskom danu.

Tomislav:

Ti, dobri mužu, doista naučaš
Božanskoga nam učitelja nauk,
Kad svima želiš mir. Od srca rado
Ja pružiti ću ovu ruku Petru
I dok god živim, vjerno ću ga čuvat
I branit svakog zla. Il' možda misliš,
Da od obijesti tog se latih rata,
Da tudje otmem, ubijem svog brata?
Svjedokom Bog je, da krvava srca
Povukoh mač svoj — i da Simeona
Ja nisam smakô, veliko mu srce
Od sebe puče, u ponosnu zgradu
Unići svoju ne pustiv sramotu.

Madalbert:

Sad s Bogom ostaj; na duvanjskom polju
Ja vidjet ću te opet kao kralja!
Upoznô sam te vrijedna sjajne krune, —
Jer sigurno će vladat svojom zemljom,
Tko znade kralj bit i nad sobom samim.

Madalbert

pruži ruku Tomislavu, *koji ju poljubi, a on ga na to blagoslovi. — Odlazeći sretne se s duvnom* [Kvijetom] *i prošaptav joj nekoliko riječi, izvede ju pred* Tomislava, *a zatim ode.)*

Duvna

(u bijelom odijelu benediktinkâ, glava i vrat omotani bijelom prevjesom, zlatni joj križ na grudima, dolazi lagano naprijed.)

Tomislav:

Što gledaš u me tužno, bijela ženo,
Pol prikorno, a pol sa ljubavi,
Preda mnom stojeć grobni kô spomenik?
U mojem srcu ako čitat želiš,
Ja žalost tvoju dijeliti ću s tobom,
A želiš li klet me, ni tog se ne bojim,
Jer čista mi je savjest.

Duvna:

Tomislave!

Tomislav:

Taj glas sam čuo!

Duvna:

Nije prvi puta,
Što susretam te. Na suncu i cvijeću
Mi vidjesmo se — al je povenulo
Cvijeće to bez sunca ljubavi!

Tomislav:

Rasparat srce želiš li mi strijelom
U času baš, kad sreći na vrhuncu
Zemaljskoj stojim . . . ne dulji, odapni!

Duvna:

Ja blagoslov tek nosim; mojem zvanju
Ne prilikuje služiti se kletvom.

Tomislav:

Tad reci, otkud put te k meni vodi
Još prije nego crne slutnje moje
Na pitanje mi odgovore same!

Duvna:

Na hodočašću ja sam k božjem grobu
Iz Venecije dodjoh preko mora,
Da izručim ti pozdrav umiruće.

Tomislav:

Od Angjeline, zbori? — Cvijet taj nježni
Zar svenuo je?

Duvna:

S teške žalosti,
Jer ljubila te odveć . . .

Tomislav:

Bijedna mene!

Duvna:

I kô što tužno drvo strmogled
Sve u vis rastuć k zemlji grane svija,
Kô tu da bolno svoju sreću traži,
I njezinog se žića drvo sagnu
I svenu rano s boli ljubavne.
Ja sam Kvijeta, drugom sreće njene
Ja nekoć bijah, a sad duvna čedna
Što plačuć moli, a moleći plače.

Tomislav

(iza stanke sabravši se):

Pripovijedaj mi o njezinoj smrti . . .

Duvna:

Proživljujući jošte jednom živa
Taj teški čas, ispričat ću ga tebi!
U noći burnoj, kada ti otidje,
Već kasno negdje ukraj sinjeg mora
Na obali ju nadjoh svu bez svijesti.
Žića joj plamen plašljivo tek drhtô,
Kô svakim trenom, da će utrnuti.
Svu izvan sebe do palače otca
Donesosmo ju i buditi stasmo
Polagano ju vratismo u život.
Otvoriv oči: „Gdje sam?“ šapne bolno
I plakat trgne dozivajuć tebe.
Tad groznica ju nježnu tresti stane,
A duša joj se slobodna podiže,
Da slike čudne lažne sreće šara:
Uz tebe čas se mislila na moru,
Čas kraljicom se držala Hrvata,
Čas brodoloma gledala grozote
I cijela drhćuć molila se tužno:
„Poklonite mi život — još sam mlada.“
Tri dana ovo trajalo je stanje,
A tad lagano opet k sebi dodje,
Života snaga smrti put zatvori . . .
Al kô što bolest rječita joj bješe,
Sad šutnja teška zakova joj usta
I na sve naše molbe, prijetnje, tužbe
Odvratila bi samo: „Pustite me,
Što da vam velim? — Ja sam zdrava — sretna!“

Al uz to suze gušile joj grlo . . .
Zdvojan otac, bolujuć i sam još
Rad doživljaja zadnjega sa tobom
Podlèže posve brizi svojih ljeta
I svoje milo videć ginut čedo
Čas plakao je, časom se prijetio
Oružat ladje i prebrodit more
I tebe dovest njoj za zaručnika . . .
Al ona smiješkom odvrati mu tuge:
„Moj dobri oče — taj svoj san dosnivah
I Tomislava u životu svome
Već vidjet ne ću — drugom se zavjerih
I zaručnika plemenita nadjoh
U Kristu Spasu. Njemu predajte me:
U blize Mestre poći mi dozvol'te,
U samostanu da dovršim dane."
Pa tako i bi — postala je duvnom,
A uz nju i ja, njenu dijeleć tugu . . .
A duždu starcu, videć kćerku svoju
Medj zidinama pokopanu živu,
Od udarca se duša zamračila,
Pa sad ga nose nijema po palači . . .

Tomislav *(iza bolne stanke)*:

A ona?

Duvna:

Mirno tekli su joj dani
I kô na pragu da je samostanskom
Zemaljske svoje brige ostavila,
Živovala je kô što cvijeće cvate,
A lice njeno mramorom se stvori
I za vijek sakri srca grobnicu joj.

Tad dodje jesen, zažuti se lišće,
A na vjetru se suhe grane stresu,
I kô što dnevi bivaju sve kraći,
A sunca put se s dana u dan smanji
I rujnu zoru brzo večer slijedi,
Životu njenom stade tinjat plamen
I dnevimice postajaše manji,
Dok najedanput tiho ne utrnu;
Da nisi znao, gdje li smrt počinje,
Ni kraj životu gdje je — kao voda,
Što preljeva se iz ruke u ruku . . .
A smrt bje njoj, što kiša prirodi,
Kad čežnje žar joj rosom ugasi!

Tomislav:

O, kad bih plakat mogô? Al bol moja
Koralu slična odveć je duboka,
Pa morskog dna se drži! — Angjelino,
Nazivasmo te tako — sad si zbilja
Angjeo božji kraj prijestolja Višnjeg,
Tuj moli za me — bijednog griješnika!

Duvna
(skida križ, koji joj je o zlatnom lancu visio na prsima i stavlja ga Tomislavu oko vrata):

Taj križ mi dade, da ga predam tebi,
Pa da ga nosiš, kada u boj kreneš,
I tako znadeš, da u času onom
S nebesa spas ti jedna duša moli . . .
To ljubav bje joj čista, nesebična,
Do groba skromna, vjerna — vrhu njeg!

(Dok Tomislav, sklopivši ruke kao da će moliti, stoji sprijeda, odlazi duvna *neopaženo, dignuvši na vratima još jednoć ruke, da ga blagoslovi.* Tomislav *poljubi križ i dignuvši glavu opazi, da je sam.)*

Tomislav:

Oj, uspomeno tužna, ti si pelin,
Što sudba baci u kupu mi sreće! —
Al žaleć udes njen — što kriv mu nisam —
Ja pozivu se opet vraćam svome
I srce tako okupav u boli
— Što čisti duše kano vatra zlato, —
Oj, kruno svijetla k tebi pružam ruke!
(Pristupivši k stolu, na kojem stoji zastrta kruna.)
Što krzmam još sa tebe skinut velo,
Tajinstveni ti daru, obruč zlatni,
Što ljudskoj glavi daješ moć božansku?
Ta otkad svijet je, ti si mu polugom,
Znamenjem snage i izvorom pravde,
I nevrijednička kad te ruka skvrne
Po cijeni svojoj još ostaješ svijetlim . . .
Ti izvor brizi, razboj dužnostima,
Ti nadčovječne krijeposti baš tražiš,
I čelo, kojeg tvoj se rub dotakne
Tek prijesto mora da je vel'kim mislim,
I oltar krijeposti i hram poštenja!
Ti nevrijednoga do sebe me dižeš,
Da moje srce ispitaš u sjaju . . .
I nosiš li mi sreće, ili brige,
I jel' ti trnjem okovana strana,
Što čelo krije, il s dragulja tvojih
Odbijat će se kasne slave traci . . .
I bila kletvom, bila blagoslovom,

Ti zagonetko zlatna — odkrivam te
I službi tvojoj predajem se čitav!
(Strgne velo. Na stolu na crvenom jastuku stoji zlatna kruna, u obliku obruča posuta draguljima, na vrhu joj tri bizantinska križa od zlata i bisera.)
Oj, kruno svijetla, sjajni vi dragulji,
Vi krsti časni, poniznosti znaci,
Vidljiva bud'te slika veličanstva
I trajne slave hrvatskoga roda.
I klečeć tuj pred licem tvojim čistim
Domaji miloj i narodu svome
Prisižem vjernost i čistu te primiv,
Kô prvi sveti pomazanik božji,
Kô prvi kralj, iz naroda što našeg
Na obzor svijeta okrunjen izlazi,
Obećajem te slavnu namrijet rodu,
Da ljudska zloba, kad se tebe dirne,
Kroz trvenje to još ti sjaj poveća! . . .
I duša moja neumrlim okom
U daleku sad roneći budućnost,
Već gleda slavni niz hrvatskih kralja,
Što slijede za mnom — k besmrtnosti iduć
I rastuć udilj kano gorska rijeka . . .
Al vaj, najednoć, taj se red prekida,
Krv gledam teći, grabežljive ruke
Krune se hvatat i u prah se survat
Svu slavu ovu — zaboravi travu
Pokrivat gledam grobove nam svete,
I skončat vidim što — bezkrajno bješe . . .
Al u toj noći opet našeg roda
Ja zvijezde gledam na naroda nebu,
Gdje k slavi svijetle: divove junake,
Što sve izgubiv, samo ne poštenje,

Još slavno stoje rodu na braniku
Kroz stoljeća se boreć za slobodu . . .
I tisućljetni prah se opet diže,
I narod novi staro slavi ime;
Iz krvi gledam uma procvast cvijeće
I znadem, rod moj . . . nikad . . . propast ne će!

(Uzimlje krunu sa stola.)

Tu sliku svijetlu gledajuć u duhu
Tobom se krunim, a ti slavno kraljuj,
Da i potomstvo još se klanja tebi,
Kad prodje sjaj tvoj, al ne slava tvoja!
I tako budi još za kasnih dana
Svjedokom časti i melemom râna,
A spomen prvog kralja Tomislava
Vijek bila znakom slobode i prava.

(Podje naprijed i stavivši krunu na glavu, ostane tako. Hrvoje, Grgur, Mogorović i drugi velmože hrvatski *udju i opazivši Tomislava s krunom, lecnu se.)*

Hrvoje:

O, kakav sjaj mi oči to zaslijepi
Pred kraljem našim tuj stojeći prvim
I gledajući na prsima svojim,
Kako se krune odbijaju traci
Kao sunce, kad na mramor svijetli . . .
Svi kleknimo sad, vjernost prisegnimo!

Svi *(kleknuvši)*:

Da živi kralj naš, dični Tomislav!

Tomislav

(prenuvši se na taj poklik, snimi krunu te je smeteno stavlja natrag na njezino mjesto):

Pridignite se, mila braćo moja,
Još nije ovo pomazano čelo

Nit narod još me priznao za kralja;
Do velikog se strpit treba zbora . . .

Hrvoje:

Baš krasno kruna priliči ti čelu!

Grgur

I najsjajnijoj kruni ovog svijeta
Ti dostojnim bi nosiocem bio.

Tomislav:

Oj, prevelika ljubav vam je, braćo!
Tu krunu meni Madalbert donese
Od oca pape, koji, čini mi se,
Zbog crkvenog je pokajô se zbora
I mene želi kruniti za kralja!

Grgur:

Na duvanjskom te polju čeka narod .

Tomislav:

Dă, čas bi ovaj za to zgodan bio,
Al jedna samo mene briga mori:
Što vrijedi kruna tek na jednoj glavi?
I ako umrem, što će od nje biti?
Tad tek će morat zgodno tjeme tražit,
Da okruni ga, a po smrti kralja
Boj zametnut će za krunu se ovu.

Grgur:

Ti mlad si još — ne bojimo se smrti —
Toliko puta već na bojnom polju
Ti s njom se srete, da ti ne naškodi.

Tomislav:

Pa ipak dobro promisliti treba,
Što kraljevstvo nam bez nasljedstva vrijedi!
U boju do sad za takove misli
Baš ne bi zgode, ali sada, gdje se
Pred žarom slave razpršiše magle,
Učvrstit dajte nama taj naš posjed:
Jer kraljevstva je uvjet porodica.
Stog jednoj kruni želim drugu pridat,
Da obje svijetle rodu na vidiku
Kô blizanice zvijezde, iz te sveze
Otvarajuć nam novu stazu mliječnu
Sve sitnih zvijezda — mladih kraljevića.

Grgur:

Ta riječ ti valja, jer života cijena
U mirnom se posmatranju spoznaje,
Života ladju na more daleko
Ko vazda tjera, slavno će proživjet,
Al sretan bit će onaj tek — na djeda
Koj ognjištu časnom mirno traje dane,
Ne svijeta junak, nego porodice.
Jer najbolji je mir! . . . Al reci, kralju,
Zar odabrô si srcu vjerenicu?

Tomislav:

Već davno nosim u srcu joj sliku,
Sa domaćeg je ona cvijetak polja,
Jer mužu ravna mora žena biti,
Nit višeg od njeg, niti nižeg roda;
Iz sličnog cvata sličan plod tek niče,
Lavicu dajte lavu stog, a ovcu ovnu,
I orla orlu, to priroda traži!

Nejednak brak pokvarene su gusle,
Glas svaki sa njih oskudijeva zvukom . . .
(Okrenuvši se k Hrvoju)
Al Smiljka gdje je, reci? Pobjednika
Zar ne će vijencem lovora ovjenčat?

Hrvoje:

U dvoru mora da je — srna plaha
Sve korake mi prati . . .

Tomislav:

Tad ju zovni,
Jer ono, što sad vama reći imam,
Baš najviše se, mislim, Smiljke tiče.

Hrvoje

(otidje na prvu riječ Tomislavljevu, te se za čas vrati s Kačićem i sa Smiljkom, koja gleda u zemlju, a Kačić ju vodi za ruku.)

Grgur:

O, da se slutnja obistini moja,
Tad dvaput ja ću dan taj blagoslovit.

Kačić:

Ej amo, kumče, nemoj tako drhtat,
Nijedne djeve još ne ubi ljubav!

Tomislav:

Zar šutiš, Smiljko, ne sjećaš se više,
Što tebi rekoh, kada u boj krenuh,
Il' zaboravi svoje obećanje?

Smiljka *(obori glavu).*

Tomislav:

Kad nijema ti si — tad i sreća moja
Oglušit mora — ja mišljah, da život,
Uščuvalo mi nebo za dan ljepši.

Grgur:

Zar ništa ne znaš progovorit sada?

Kačić:

Da žena šuti, ta to stvar je rijetka.

Tomislav:

Il radje ti bi, da se i ne vratih,
Da ostah ranjen na bojnome polju
I mjesto mene da moj duh sad sbori?

Smiljka
(pokrije lice rukama.)

Kačić
(koji joj neprestano daje znakove, da govori):

Što šutiš sada, mala kukavice,
Na samu kada ja sam s tobom bio,
Piskutala si drukčije . . .

Smiljka
(brzo i stidljivo):

Za Boga, kume!

Kačić:

Ah šta, to tek su riječi, a riječ zrak je . . .
(Smiljci, koja se brani)
Al čekaj samo, pusti kuma svoga,
Već mnoge složih ja — ta šta ću starac?

Da onda — kako to već bješe — zbilja —
Dà, sad se sjećam — hvalila se mala
I uzdisala s ljubavi govoreć:
Ej, da sam ptica, s njegovih bih usta
Ja sreću pila — a sad . . . Bože, Bože,
Kol bedasti su ljudi, kada ljube.

Smiljka
(koja je postidjena sjela na stolicu i pokrila lice):

Ne vjerujte mu!

Kačić:

Ho, ho, zar sam lažac?
Il prezireš me sad, kad tuj je mladji?
Ah, ženska vjernost tek je pusti san,
Što rastvara ga prvi mladi dan!
Zar ispovijed ti ta uzburka krvcu?
Oj, ljubav, ljubav, dà, i ja sam njekoć,
Pred trideset je uprav bilo ljeta —
Ne, četrdeset — što sam htio reći? . . .

Tomislav:

Moj vrijedni starče, dosta; svoje čine
Ti drugom zgodom pričati ćeš nama,
Sad skratit dajte brige tog djeteta.
Moj Hrvoje, kô prosac ja se javljam,
Jer ljubim djevu tu, što pola stidno,
A na pô plačuć lišce svoje krije,
I molim nju, da kraljicom mi bude
Nad zemljom ovom i vrh srca moga.

Kačić:

Dà, pravo ima, mudro se je ženit;
To jest i bez tog živjeti se može!

Tomislav:

Ćud naravna je u mene, pa ne znam
Umiliti se zborom nego činom,
Stog čuj mi molbu, zlatokosa djevo,
Što angjela si pol, a pol tek žene.
Ne osjećaš li ljubavi spram mene,
Tad nikada se drugoj ne zavjerih
Već samoživ proživjeti ću dane
Šumama tužeć boli srca svoga . . .
A voliš li me — a te oči tvoje
Sve čini mi se, da će prebjeć k meni,
Tad izgovori riječ, što željno čekam
I blaženim me učini na zemlji!
Odluči, Smiljko, odgovor sad traži
Od tebe drug tvoj, vjerenik i kralj.

Smiljka

(zakloniv glavu na grudima Hrvojinim):

Oče moj!

Hrvoje

(privede ju Tomislavu):

Tuj kraljevstvo je tvoje!

Tomislav

(privine Smiljku u svoj naručaj, i naslonivši joj glavu na prsa, pogladi joj kosu):

Još uvijek šutiš? — Nijema usta tvoja
Duboka kažu čuvstva!
(Podigne joj glavu i vidi, da plače od sreće.)
Što, zar plačeš?
U sreći suze roniš? Biser ovaj
Najljepši miraz kraljice je moje!
(Poljubi joj oči.)

Hrvoje

(pristupi k Smiljci, te ju poljubi i blagoslovi):

Poštèna budi vijek i budi sretna!
(Okrene se i otare nevidjen suzu.)

Mogorović i ostali velmože hrvatski:

Da živi Smiljka, naša kraljica!

Tomislav:

Čuješ li, ljubo? — Dobra ti im budi!
A vi visoko drž'te ju u cijeni,
Jer to pripada kraljici i ženi . . .
Dä, hrvatska je žena angjeo skroman,
Duh dobri kuće, nježni čuvar djece,
Struk cvijeća, mužu mirišuć za pasom,
Koj često ondje neopažen svene.
U nesreći je i sreći ponizna
I čedna kao ono gorsko vrelo,
Što zaklonjeno od stoljetnih bora
Žubori tiho, stideći se hvale,
Po sebi čisto, krijepeć nas čistoćom,
Već dršćuć bistro od dodira ptice
Kô pjesma živuć, izdišuć kô glazba . . .
Da, takove su hrvatske nam žene,
To biser cvijeće na livadi doma,
Te srne plahe u rodnome lugu,
Te ljube naše, sestre, žene, majke!

Grgur

(uzme im ruke i stavi jednu u drugu):

Taj savez vaš će crkva blagoslovit;
A ja nebesâ molim milost blagu

Nad vaše glave — da iz sveze ove
Cvijet nikne bujan kraljevske nam loze,
Pa vijući se u koljena kasna
Nebesa vedra da dira, a grane
Savijajući od roda i ploda,
Da sokom hrani daleko potomstvo!

Tomislav:

To dao Bog — al sad nam poći dajte,
Uživat vedri mir za teškim poslom,
Nek sreći našoj taj je dan posvećen . . .
(Ogrli Smiljku.)
Oj, dodji, ljubo! I na cvijeće slave
Daj da se spusti rosa ljubavi!

Svi *odlaze. Pozornica ostane časak prazna, a na stolu se vidi osvijetljena kruna. Tad se spušta zastor medjučina, a izlazi)*

Prolog

(jednako odjeven kano i na početku glume):

Za zadnji put pred časna vaša lica
Ja stupam sad kô glasnik lijepog dana,
U prošlosti što rodu našem sviće;
Jer ima l' koji, što je onom ravan,
Kad prvog našeg krunili su kralja?
Bajne li slike! — Na zeleno polje
Nagrn'o narod, banovi i plemstvo,
U zlatu sve je i kamenju dragom,
A zastave gle lepršе po zraku,
Vatreni konji udaraju o tle
Sve ponosite prigibajuć glave . . .
Već kliče narod, kô urlanje mora
Glas njegov ječi, kad olujom bijesni,
I s tisuć grla klik gromorni ori:
„Da Bog poživi hrvatskoga kralja!"
Dok on iz ruke poslanika rimskog
Sad krunu prima i na evangjelje
Prisiže vjernost narodu i Bogu . . .
A s modrog onog djevičanskog neba
I tu još sliku žarko sunce zlati,
Sunce, vaj, što davno zapalo je . . .
U času velkom tko življaše onom,
Dok još bi Klio živa medju nama
I činu tome vedar svjedok bješe,

Na tom zar svijetu već ne nadje raj svoj?
I smije l' čedna pjesnikova vila
Opijevat zgode, što se zvijezda tiču,
Označit milje k putu besmrtnosti,
I riječi svoje pisati u kamen?
I može l' ova pozornica mala,
Taj čedan okvir maštanja daleka
Tjelesnom oku vašemu dostojno
Prikazat sjaj sav ovog krunisanja?
Zaludu trud naš, ako duša vaša
Ne ćuti s nama, rodoljublja vatra
Ne podigne li duh vam u visine,
„Jer vaša ćud nam kralje kitit mora!"
Ne oči tek, u plemenitoj grudi
Srce nam vaše suradnikom budi,
I jedno s nama ćutite l' se tako,
I djelo naše uspjet će nam lako. —

(Udari štapom o pod.)

Odpočnite! A prošle slave slika
I nama bila utjeha i dika!

(Odlazi, dok se zastor diže.)

DRUGI PRIZOR.

Na duvanjskom polju (17. ožujka 927).

(Pozornica u svoj svojoj dubini predstavlja prostranu ledinu travom pokritu. Skrajnji horizonat obrubljen je visočinama i gorama, a sa svake strane pozornice nalaze se maslinove šume. U zatku, gdje se tlo u kosoj visočini neznatno uzdiže, nalazi se mala u bizantinskom slogu gradjena bazilika sv. Gjermana, u kojoj se kruni kralj i kojoj je portal urešen cvijećem i grimizom. Pred crkvom više prema sredini pozornice poviše mjesto (amfon). Iza njega stoji pripravljen takodjer na višem mjestu trun za kraljicu i kralja. Lijepo je proljetno jutro, a sva je krajina obasjana žarkim suncem. Kad se digne zastor, nalazi se kralj s pratnjom i sa svećenstvom još u crkvi, a ledinu je napunio nepregledan narod, koji u uzbudjenju očekuje dolazak kraljev iz crkve. Sve je u živahnoj žurbi, čuju se veseli zvukovi rogova i poklici naroda: „Da živi kralj, da živi Tomislav!")

Starac guslar

(bugareći uz zvuk gusala):

Zdravo da si, duvanjsko mi polje,
U tebi se doma slava rodi,
Iz tvog krila izhodi nam sunce
Hrvatske sad mlade kraljevine.
Roda dika ovdje stanak nadje . . .
Oj, ti polje daleko i slavno,
Srce ti si naše zemlje cijele,
Krv sveg roda jerbo ključa tobom!

Stoga vječna tebi slava budi,
Hvalit će te jednoć tudji puci,
Slavit će te djeca i unuci,
Bit će bure, doć će teške noći,
Imena ti svjetlost ne će proći!
Jer što svijetom polja ima slavna,
Tebi ipak nigdje nema ravna;
Sva su znana s krvavog tek boja,
Krune svjetlost — to je slava tvoja!
Leti, ptico, sokole moj sivi,
Javi svijetu, što daleko živi,
Radost našu, zoru novih dana,
I probudi srca zakopana,
Da se prenu i da sretna vide
Roda sunce, gdje na podne ide!
(Kad je pjesmu dovršio, kliče mu narod i daruje ga.)

Viščević

(u tamnom odijelu pojavi se na vratima crkve):

Mom uhu vedro zvuči pjesma ova,
Zaboraviti daje srcu tugu . . .
Osvanuo nam danas dan je krasan,
Oblačka nema na čitavom nebu
I šljemove nam odsvud sunce zlati,
Kô da želi doma slavi sjati.
Svud spokojna je zemlja, blagostanje
Uz ognjište je procvalo nam svako,
Oluji crnoj od nikuda traga.
Što smetalo nam, u okovim leži,
Ili udes još ga stiže teži . . .
Magjara drzkost, podlost Saracena
Već kažnjena je — slobodna nam zemlja,
Lav mletački nam krotko danak plaća,

Povratiše se gradovi latinski,
Odoljeli smo i bugarskom gnjevu;
U hramu božjem naša riječ se ori
I svojim glasom Hrvat Boga dvori. —
I dan je svaki novom srećom plodan,
To krunisanju, mislim, čas je zgodan!
(Dok narod kliče Viščeviću, *koji je sašao sa stubišta crkve, dolazi* Petar, *car bugarski, sav u crnini, a prate ga dvorjanici, noseći skupe darove.)*

Viščević:

Gle mrkog gosta, što nam radost muti!
Tu tugu svoju prikriti mu treba
I lice vedro božjem kazat danu,
Jer pred općenom mora slavom roda
Bol pojedinca odticat kô voda!

Gorazd

(jakim glasom):

Otvor'te mjesto caru bugarskome!

Viščević

(lecnuvši se kod tog poklika):

Ogluši, srce, i ne kucaj jače . . .

Petar

(koji je sjašio i razgledavši se opazio Viščevića, *podje k njemu, pruživši mu ruku):*

Plemeniti mužu,
Ja pozdravljam te, premda te i ne znam,
Al lice tvoje, crno to odijelo
Bližim mi tebe čine — tugom svojom . . .

Viščević:

Ja ruke tvoje primiti ne mogu,
Jer onaj, što ti, care, život dade,
Životu m o m je sreću uništio.

Petar:

Zar protivnika ja pozdravih svoga?

Viščević:

Ja imah ženu, dvoje nježne djece,
To bjehu zvijezde životne mi ladje,
Ja već ih nemam, jer Alagabotur
Po nalogu ih zakla oca tvoga!

Petar:

Ti Viščević si, slavni knez od Huma . . .
Bol tvoja odaje te. Kob ti znadem
I često gorko plakô sam sbog tebe.
Al otac moj taj nalog nije dao;
To vjeruj, ćudi plemenite bješe
U srdžbi nagô, ali srca dobra.
Ti sam već kazni kletog ubojicu,
A otac moj pred višim sada sudcem
Za svoje čine odgovara zemske . . .
Pa gledaj, ista bol i mene snadje
I poput tebe i ja tužno plačem
Nad grobovima . . .

Viščević
(tužno i zamišljeno):
Ženo, djeco mila!

Petar:

Ja dodjoh do vas, svladav srce svoje,
Sramotu, borbe, boli smetnuv s uma,
Smrt oca svoga, poraz, što nas stiže,
Tek svetog oca pape poziv slijedeć.
Zakòpah prošlost i na grobu njenom
Zasadih cvijeće ljubavi i mira
I suzama ga vrelima zalijevah,
Da mirisavo opoji nam zemlju,
Da nikad više bratska krv ne teče,
I pokopana zavijek bude mržnja.
A sad na pragu ovog božjeg hrama,
Na kraju cilja tvoj me glas sustavlja
I duhovi se javljaju sred dana,
Oživljujući krvavu nam prošlost.
Badava, vidim, ja svoj put poduzeh,
Kad oproštaja kajanje ne stiče!
(Okrene se družbi.)
Stog poć nam dajte — i tužnoga srca
Povratimo se kući, u toj zemlji
Ljekovit korijen za rane ne raste,
Sudbina što ih zada . . . *(Hoće da ode.)*

Viščević
(iza kratke unutarnje borbe):
Stani, mladče!
Plemenit poziv tvoj u srcu mojem
Stostruku radja jeku. — Eto ruke!
I sveta stvar nek ljubavi nam bratske
Ne rasprsne se o sebičnoj boli.
U kupi sreće što će suza jedna?
Zar slanog mora kap têk sladkoj vodi
Promijenit može? Za sjaj domovine

Do pepela neka izgori srce . . .
I u roda ljubavi nam svetoj
Daj tuzi našoj naći zaboravi!

Petar:

Dä, velik taj je, koji zna pregarat.
Do tvojih nogu, oj junački mužu,
Daj sad mi sjesti, diveći se tebi!

Viščević:

(raširivši ruke):

Na izlomljene grudi dodji moje
I svojom boli moju tugu skini!

(Ogrle se.)

Još veći prijegor tebe sada čeka:
U crkvi stoji Srbin Zaharija,
Pomirbe željan sa bugarskim trunom.

Petar:

Otvoriti ću i njem srce ovo,
Što prepuno je svetog oproštenja.

Viščević:

Ti krepko, vidim, ideš putem dobra . . .
Al hajde sada, gavranovi crni
Medj golubove bijele da padnemo;
Da graktanjem im uzbudimo kolo,
Al ne ko crne nesreće vjesnici,
Već osvit novom, neslućenom danu!

(Odlazi s Petrom i s družinom u crkvu.)

Narod

(dolazi gurajući se naprijed):

Jedan iz naroda:

Gle, kako su ovi sad pokorni.

Drugi:

Velika je slava naša. Potučeni su dušmani, carevi nam dolaze u goste. Ne bih se čudio, da se pojavi medju njima i sveti Ilija glavom!

Prvi:

Pak da ti strijelom opali mozak. Batine su najbolja škola, samo što ih ludi magarac ne će da oćuti.

Treći:

To se po tebi vidi . . .

Prvi:

Ej, gosparu Sovogubče, zar se i ti izvuče iz svoga duplja, nije li te strah božjega sunca? Dva su sata samo do podne, a ti još nisi pjan . . . Zar je božić danas?

Drugi:

Više no božić. Nemojte se prepirati ovdje, kad čekamo na krunisanje kraljevo. Danas je dan, da bi dva sunca morala sjati s neba.

Treći:

Tebi je već jedno isušilo sve vlasi na glavi . . .

Drugi:

A kod tebe je sreća, da ti je čelo priraslo za lubanju, jer inače jao, da ga tko otkrije . . .

Treći:

Nu — pak što bi tamo vidio?

Drugi:

Ništa — brajane moj — ništa. Jer gdje ništa nema, tamo se ništa ni vidjeti ne može.

Treći
(hoće da ga udari nogom):

Zar tim hoćeš da kažeš, huljo, da ja nemam pameti?

Drugi *(uzmičući):*

Eto i sam vidiš, da ti je pala u noge.

Četvrti:

Mir, ljudi, mir — ne pristoji se šala današnjemu danu!

Jedna žena
(turajući se naprijed):

Dajte i nama mjesta, da i mi vidimo kralja i kraljicu.

Drugi:

Gle ti njih! U postelji je vaše mjesto, a ne ovdje na junačkom megdanu.

Stara baka:

A što to govoriš? Ubila te strijela! Ta šta bi vi bez žena, golobradci.

Treći:

Tebe ne bismo u pomoć zvali.

Drugi:

Zlo je sjedila na metli, kad se je o zadnjem Miholjdanu ročila s vješticama na Velebitu, pak je sada pala medju nas!

Baka:

Pretrgô ti se jezik.

(Hoće da na nj navali.)

Treći:

Mir! Gle već izlaze iz crkve! Što će sada reći Latini, kad je sam papa poslao poslanika, da nam kruni kralja? Hoće li nam sada još braniti naš jezik u crkvi?

Prvi:

Prisjest će im. — Eto vojske! Da živi kralj!

Narod *(kliče).*

Starac guslar:

Kroz uha slijepe sad mi gledju oči
I žurbu vide, vedri nemir puka,
Što eto čeka ishod novog sunca.
(Svom pratiocu)
Ajdemo, sinko, da podalje stojeć
Sa višeg mjesta taj posmatraš prizor
I da tad meni u uho ga kažeš . . .
A ja ću ga predat guslam tankim,
Da mu slavu raznose po svijetu,
Tuj da živi, dok i pjesma naša.

(Odlaze. Čuje se zvuk rogova, koji prelazi u koračnicu.)

Narod *(kliče):*

Živio kralj! Živio Tomislav!

Iz crkve izlazi krunitbena povorka. Najprije sjajna kraljeva straža u oklopima, srebrnim i pozlaćenim šljemovima, sa štitom u jednoj, a kopljem u drugoj ruci. Vojska se postavi u zadak pozornice, a naprijed narod (koji se mora slobodno kretati). Iza vojnika izlazi svećenstvo latinsko i hrvatsko *sve u sjajnom ornatu, naprijed idu* djakoni *s gorućim bakljama, ikonama, krstovima, zatim svećenici s kadionicama i tamjanom, te biskupi sa svetačkim relikvijama i t. d. Iza njih stupaju* hrvatski dostojanstvenici. *Na čelu im* Hrvoje, *koji vodi* Smiljku *za ruku.* Smiljka *je odjevena u bijelo s dugim grimiznim plaštem i krunom na glavi.* — Hrvoje *ju odvede do njezine stolice, te ju poljubi u čelo i ostavi ondje u pratnji njezinih družica, koje su (deset njih) u bijelo odjevene cvijećem okićene došle s njome. — Svećenstvo se razmjesti sa strane, a* Grgur i Hrvoje *stave se do amfona. — Izlazi dvanaest poglavica od dvanaest* plemena hrvatskih, *a svakoga prati po* jedan štitonoša, *te* župani *i* banovi, *pak* bugarski i srpski poslanici, *zatim slijede:* djed Hrvata, dvorski rizničar, župan mačonoša *s kraljevim mačem krstašem,* župan štitonoša *s bogatim štitom, na kom je grb kraljev,* župan peharnik *sa zlatnim peharom,* župan posteljnik *s jastukom,* župan ubrusar *sa zlatnim vilicama,* župan ključar *sa zlatnim ključevima. —* Župan psar *s kraljevim psetom,* župan sokolar *sa sokolom kraljevim,* župan konjušnik *s nakićenim konjem kraljevim, kojega vode sluge, dolaze sa strane i t. d. Iza ovih slijede komornici, a iza njih* mladići, *koji siplju cvijeće. — Napokon se ukaže na vratima crkve* Tomislav, *pod crvenim baldahinom, koji nose četiri u bijelo odjevena mladića s vijencima na glavi. — Čim ga* narod *opazi, stane klicati, te se baca na zemlju i klanja se prekrštenih ruku na prsima. — Kad je* Tomislav *izašao, zatvara pozadinu pozornice* red djakona *sa gorućim bakljama i drugi odio kraljeve straže.*

Tomislav

(u sjajnom odijelu grimiznom, posutom biserjem, ali još bez krune, ukaže se ispod baldakina na crkvenim vratima, desnicom drži ruku Petrovu, a ljevicom Zaharijinu):

Oj, care Petre, kneže Zaharijo,
Pred licem božjim sklopivši taj savez,

Na kosti svete blaženog Gjermana,
Kom posvećeno to je mjesto časno,
Zakunimo se, da ćemo vijek vjerno
Pomagati se, jedan drugog ljubit.
Navalit nikad drug na druga ne će,
Već živjet mirno, složno u ljubavi
Hrvati, Srbi i Bugari dični.

Petar i Zaharija:

Mi kunemo se!

Tomislav:

Amen, Bogu hvala!
Tad zemlja ova širom se otvara,
Da po njoj putnik putuje bugarski,
I u slozi s Srbinom se sreta

Petar:

Tog mladog dana neka sunce vedro
Rasprši magle one noći tamne,
Nad dušom što nam vijala se dugo,
Pa da u miru bratski se ljubimo!

Narod *(kliče):*

Mnogaja ljeta bugarskoga cara
Da žive Bog!

Tomislav:

A ti, Zaharijo,
U Srbiju se vrati i izmiri
Tuj s Česlavom se, što sad tamo vlada;
I pokoran mu budi, vas dvojica
Prednjačit mora zemlji u ljubavi.

Zaharija

(klekne pred Tomislava):

Tvoj zahvalni sam rob, i samo daj mi,
Da još na glavi tvojoj vidim krunu,
Tad s ovom svijetlom slikom u svom srcu
Pohititi ću, nalog ti izvršit.

(Odstupi medju ostale dostojanstvenike.)

Tomislav:

Urediv tako poslove zemaljske
I svud nadvladav zlobnoga dušmana,
Izmiriv braću rodjenu u slozi
I Bogu svoje ispovjediv grijehe,
Ja obraćam, moj narode, se k tebi,
Da sad te pitam u junačko lice,
Dal' i ti mene priznaješ za kralja?

Narod:

Ti spasao si dom naš! — Tebi slava!
Ti kralj nam budi! . . .

Tomislav:

Rode mili, hvala,
I jer ti ljubav pokloni mi svoju,
Ja tebi dajem srce i poštenje
I život svoj tvojoj predajem službi,
Da vladajuć ti budem robom tvojim.

(Madalbertu:)

A sad izvoli, poslaniče rimski,
Da pomažeš mi čelo svetim uljem.

Tomislav *klekne,* Madalbert *ga poljubi u čelo, pridigne ga i dovede do amfona.* Kraljevski komornici *donesu mali stol, na kojem su kruna i drugi kraljevski znakovi, te ga stave do amfona.* Djakoni *i* svećenici *nose crkvene predmete, te se postave s gorućim*

bakljama oko amfona. Kralju svuku najprije gornje odijelo, a on gologlav klekne pred raspelo, koje drži u ruci jedan biskup. Madalbert *moli tiho, dok u orkestru svira glazba sve do kraja glume.*

Grgur ninski

(stupi dotle naprijed i govori jakim glasom, blagosiljući narod):

Slava va višnjih Bogu i na zemlji mir, v čelovjecih blagovolenije! Jako tvoje jest carstvo, sila i slava! Oca i sina i svetoga duha ninje i va vijeki!

Narod:

Usliši Gospode, molitvu puka tvoga, usliši . . .

Madalbert:

Budimir, nazvan Tomislavom, po volji Božjoj, a po nalogu svetoga oca pape Ivana X. na molbu starješina i puka hrvatskoga, ja te eto krunim hrvatskim kraljem. Prisegni stoga na sveto evangjelje, da ćeš biti uvijek vjeran Kristovoj crkvi i svojemu narodu, poštivajuć mu djedovska prava i starinske zakone!

(Dva djakona *donesu veliko evangjelje, a* druga dva *stanu sa svake strane s bakljom.*)

Tomislav

(digne ruku i metne ju na evangjelje):

Prisižem!

Madalbert:

U ime oca, sina i duha svetoga! Amen!

(Pomaže mu čelo krizmom.)

Grgur *(dotle sprijeda):*

Slava i hvala Bogu, što nam dade krunjenoga kralja! Blaženi dane novoga života roda hrvatskoga. Blaženi

dan, koji tebi darova, kralju, vijenac vrhu tvoga tjemena. Slava i hvala Bogu, koji te okiti kraljevskim znakovima!

Narod *(moleći se):*

Usliši Gospode, molitvu puka tvoga, usliši, Gospode!

(Dotle je Madalbert *uz pomoć rizničara i* komornika *obukao* Tomislava, *stavio mu na ramena sjajni grimizni plašt kraljevski, a drugi mu opet oblače crvene, biserom posute cipele, pa ga još opašu mačem).*

Madalbert:

Bog te ogradio snagom svojom i duha svetoga, okrijepio ti mišicu, uščuvao ti neporočnu vjeru, pokorio ti sve barbarske jezike! Vladaj sretno i slavno, i sudi svima pravedno . . . Spasi uboge od sile, bijedne od progona i budi dostojan carstva nebeskoga!

(Stavlja mu u ruke žezlo i krunu na glavu.)

U ime oca i sina i duha svetoga. Na sve vijeke vjekova. — Amen!

Narode, eto ti tvojega kralja!

Grgur ninski:

Na mnogaja ljeta slava i hvala hrvatskomu kralju i kraljici našoj!

Tomislav

(koji je dotle klečao, digne se sada u svem svojem kraljevskom sjaju. Na glavi mu je kruna, u ljevici žezlo, a u desnici goli mač. Za njim stoji Viščević *sa zastavom bijele boje, u kojoj se nalazi uvezen hrvatski grb)*

Smiljka

(digla se je sa stolice i stavila ruku na srce).

Tomislav

(digne visoko mač, a svi kleknu. Velmože mu cjelivaju plašt i udaraju mačem u štitove. Tomislav *digne pogled zahvalno spram neba, sunce ga rasvjetljuje punim svjetlom).*

Velmože:

Na mnogaja ljeta Bog poživi kralja!

Narod *(kliče uzbudjeno):*

Da živi kralj naš, slavni Tomislav! . . .

Hrvoje

(stojeći sprijeda i gledajući razdragano ovu sliku):

Osvanu nam kraljevstvo hrvatsko!

(Zvukovi trubalja. Poklici.)

(Zastor.)

GRADJA.

Kod sastavljanja ove „historije“ služio sam se sljedećim izvorima:

Sam je sadržaj crpljen iz Smičiklasove „Hrvatske povjesti“. Prvi dio, strana 215—226., Klaićeve: „Povjesti Hrvata.“ Prva knjiga, str. 71.—84., Kukuljevićeve rasprave u LVIII. knjizi „Rada jugoslavenske akademije“: „Prvovjenčani vladaoci Bugara, Srba i Hrvata i njihove krune“, te napokon Gfrörerove: „Bysantinische Geschichten“ II. svezak st. 172—198.

Nadalje služio sam se poglavito ovim djelima:

Rački: „Documenta historiae croaticae“ (Akademija).

Rasprave: „Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost.“ — (Rad XXIV).

„Kako i kada se preobrazi hrvatska kneževina u kraljevinu“ (Rad XVII.).

„O hrvatskoj državnoj kancelariji“ (Rad XXXV).

„Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća“ (Rad LXI—LXXIX, XCI i t. d.

„Dopunjci i ispravci za stariju povjest hrvatsku“ (Rad XIX, str. 62—104.)

Bulić: „Hrvatski spomenici u kninskoj okolici“ (Akademija).

Poparić: „Pomorska sila Hrvata“ („Matica Hrvatska“).

Rudolf Horvat: „Rodoslovlje hrvatskih kraljeva“. (Vijenac“ 1899).

„Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Godina 1899. svezak 2—4 i godina 1900 svezak 1. dr. F. M. „Dukljanska kraljevina.“

Glasnik zemaljskog arkiva u Zagrebu god. IV. Cherubin Šegvić: „Na čemu se je osnivao primat spljetske crkve“.

Kronike: Tome arcidjakona i popa Dukljanina.

Farlatti: Illyricum sacrum.

Jireček: Bulgarien.

Fessler: Geschichte Ungarns.

Molmenti: Povijest Venecije i t. d.

Zahvaliti mi je nadalje prijatelju dru. Tugomiru Alaupoviću, koji je ispravio jezičnu stranu knjige. Glazbu k pojedinim prizorima ove drame skladao je gosp. kapelnik Srećko Albini.

PRIPOMENAK.

Iznoseći svoje djelo pred javnost držim potrebnim pridati mu nekoliko bilježaka o njegovu smjeru, tehnici i svezi s historijom. Ne činim to, da se već unaprijed oprem kritici, koja će jamačno ovomu mojemu djelu naći opravdanih prigovora, već da objasnim neke motive u drami, koji možda nisu za čitanja izbili dosta jasno.

Ideja je ove „historije“ kao i svega „kola“, kojemu pripada, a koji bi imao dobiti zajednički natpis: „Hrvatski kraljevi“, dvostruka: i umjetnička i rodoljubna. Umjetnička zato, što ima da služi višim i etičkim i estetskim idejama i što eto iznosi tipove i osobe prošle historijske epoke, što obnavlja svijet desetoga i jedanajstoga vijeka; a rodoljubna, što je taj svijet upravo naše krvi, što se u njemu prikazuje svijetla epoka naše narodne dinastije. Pa kad je nepristrani pisac „povjesti bizantinske“ Nijemac Gfrörer proučavajuć i našu prošlost došao do zaključka, da će konačno biti i opet samo koji „hrvatski kralj, koji će prešavši i ujedinivši Balkan svojom rukom na divnoj gradjevini Justinijanovoj na crkvi svete Sofije uzpostaviti opet kršćanski krst*“, zar da se mi sami ne dičimo ovom prošlosti, zar da sami omalovažujemo ovu svoju budućnost?

* Byzantinische Geschichten II. svezak str. 273.

Za čudo, naši su se pjesnici do pred kratko vrijeme upravo ovoj dobi naše prošlosti najmanje odazivali, tražeći pretežno dramatične motive u kasnijim vijekovima, naročito u uroti Zrinjsko-Frankopanskoj. I one dvije drame o vijeku hrvatskih kraljeva: Markovićeva i Subotićeva, od kojih se osobito prva odlikuje dubokim mislima, napisane su više prigodno. Drugi pjesnici, kao n. pr. dr. Tresić-Pavičić u „Simeonu velikomu“ obradili su opet pojedine osobe naše kraljevske dobe tek kao epizode druge veće drame. Bit će, da kratke vijesti domaćih historika, koje se tiču hrvatske narodne dinastije, nisu podavale na prvi pogled dovoljno gradje. — Na žalost i nije suviše toga, što znademo o svojim kraljevima, jer se sva naučna gradja temelji na rijetkim historijskim ispravama i na sporednim vijestima kronike Dukljaninove i arcidjakona Tome.

S tim je šire polje pjesniku. Dati shematičnim osobama naših isprava pravoga života, dovesti ih u sklad s njihovim vremenom, shvatiti duh njihova vijeka, nije li to zadaća dostojna pjesnikova truda? Pak zadubimo li se samo malko u doba hrvatskoga kraljevstva, pročitamo li pomnjivije naše domaće historike, osobito značajna djela Račkoga, te dozovemo li u pomoć još i strane pisce, vidjet ćemo do skora, da i naučna gradja hrvatske prošlosti nije upravo tako malena, kako bi se u prvi mah pomišljalo. Dašto, gotovih drama, kao iz Plutarha, ne ćemo iz ovoga izvora crpsti. A nedostajat će nam i „dramatični značajevi“ u običnom smislu riječi. U malo naših vladara, izuzevši možda Petra Svačića, naći će se dublja tragika te dramatičan zaplet u smislu Aristotelovu, ili ćak Freytagove „tehnike drame“. Ali shvatimo li svu ovu epoku kao jedinstvenu veliku tragediju na gigantskoj pozornici svijeta, kakav li se izgled

otvara tada „oku duha našega“! U kratko doba dvaju stoljeća proživljava tuj hrvatski narod sve faze od krepke mladosti, kad svojom krepošću stječe kraljevsku krunu, sve do potpuna rasula, koje se završuje time, da se kraljevska vlast predaje tudjincu! Koje li sudbine, kakove li tragedije! Ne će li tragični svršetak Svačićev žestoko potresti dušom našom, pa u nas doista proizvesti katarzu i etičnu i estetičnu, a i rodoljubnu, našim danima tako potrebnu? Ne sjeća li nas ta sudbina kletve Zvonimirove na samrti, da nevjerni Hrvati nikad više ne će imati kralja od svoje krvi? (Većina je naših historika doduše protivna ovomu pričanju naše kronike, te drži ubijstvo Zvonimirovo legendarnim, ali narod, barem u okolici kninskoj, i danas još vjeruje, da je tako poginuo njegov kralj.)

Te svijetle i tamne dane, svu tu znamenitu dobu „hrvatskih kraljeva“ prikazati u dramatičnom obliku u „pentalogiji“, od koje bi pojedine drame bile samo činovi velike one tragedije, eto to je visoki cilj, za kojim pisac teži. Idući za ovom zvijezdom nije se plašio ni prigovora ni nerazumijevanja, jer je znao, da „rodoljubna dužnost“ mora biti svakomu „vrhovni zakon“.

Tako se dadoh eto na posao, pa više od godine i pô sabirući historijske podatke, svrstavajući pjesničku gradju i provodeći osnovu, dapače i točan „scenarij“ čitavoga „cyclusa“ ovih „kraljevskih drama“ ćutio sam i ja poput Goetheova „Fausta“ svu sukromnu sreću takova stvaranja, „i kroz tisuć vrelih suza i ja si stvorih novi svijet“.

Taj svijet hrvatskih kraljeva počinje se eto s „Tomislavom“, koji nam prikazuje osnutak, slavu i sjaj hrvatske kraljevine. Za njim treba da dodje zločin Pribinin, umorstvo kralja Miroslava, otimačina krune, koje

se tako prvi put hvata rdja krvi. Prikazuje se izdajstvo Svetoslavovo i propast Držislavova, sramotne pobjede dužda Orseola, ali i veličina Krešimirove Hrvatske. Ulazi nadalje u dramu narodni kralj Slavić i riše se Svinimirovo nastojanje, da steče krunu, moćni utjecaj velikoga pape Grgura VII., kao i dramatična smrt slavnoga onoga kralja. U Stjepana II. — u toga najnježnijega cvijeta hrvatske kraljevske loze, zadnjega odvjetka Krešimirova — još jednom plane u sjajnoj vatri već na smrt bolesno kraljevstvo naše, koje eto umire kao i njegov kralj. Još se diže junački Svačić, ne u želji, da sebi steče krunu, nego da spase dom. Ali ga prati izdajstvo, ono ga ubija sigurnije od mača dušmanskoga. S njim se gasi svijeća narodne dinastije, narodu se sprema dugi tisućljetni san, a nad mrtvim kraljem čuje se tužaljka narodnoga pjevača:

„Starac guslar baštinu ti prima,
Od kraljevskog što još osta sjaja,
U grob živi u pjesmu on slaže,
Da čuvarom bude krune tvoje.
Mjesto tebe pjesma će kraljevat
I odnjihat buduće junake.“ —

Taj starac guslar simbolička je osoba, ona ista, koja u „Tomislavu“ gleda „roda sunce, gdje na podne ide“. Radost i plač dvaju stoljeća ozvanjaju sa strunâ njegovih gusala. — U zemlju slavodobitno ulazi madžarski kralj, a Hrvati mu kliču zanosno. S ovim dojmom svršuje se pentalogija, koja tako veže doista oprečna dva stožera: krunisanje kralja Tomislava i — Kolomana.

Ovoj je glavnoj ideji drama „Tomislav“ — uvod, svijetla slika i predigra. U kolu ovih drama ona je isto, što u glazbenoj drami „ouvertura“, u kojoj treba da se već nadju na okupu glavni motivi svega djela. — Ta

okolnost može odmah da bude isprikom širini ekspozicije. Premda sam nastojao, kako bi „Tomislava“ i kao dramu za se, što jednostavnije složio, opet je bilo poradi potpune „pentalogije“ nužno, da pojedine motive već ovdje što jače istaknem. Tâ zapravo ova je drama u neku ruku samo okvir velikoj slici, koju naumih naslikati. Morao sam se stoga pozabaviti i sa susjedima hrvatske države, koji su odlučno utjecali na njezin razvoj, osobito s Venecijom i Bizantom, medju kojima stoji tadašnja Hrvatska utisnuta. A trebalo mi je prisnovati i borbe s Madžarima kao i utjecaj Rima i njegove crkve, jer su upravo ta dva momenta odlučna u kasnijem razvoju naše kraljevine za Svinimira, Stjepana i Petra Svačića.

Što se tehničke strane drame tiče, priznajem, da se ona koje u čemu kosi s pravilima starijih i novijih estetikâ. Tko u svakom pozorišnom djelu traži dramatičnu krivnju, jedinstvo mjesta, vremena i radnje, strogo izvedene estetične oblike, toga ovo djelo jamačno ne će zadovoljiti. Ova je drama ptica, koja po volji lijeće po nebeskom svodu i sjeda na grane stoljetnih hrastova i lipa, da nam pjeva prošlu slavu djedovâ. Stoga je i ne prozvah dramom, nego — po uzoru Shakespearovu — historijom. Genijalni taj Britanac pokazao nam je — držim — pravi put, kojim treba poći, pišući historijske drame. Izuzev Rikarda III. — jedno od ranijih djela pjesnikovih, koji se u ostalom dojima tragično i kao završetak svega niza dramâ o „borbi crvene i bijele ruže“, — jedva bismo gdje našli onakovo stvaranje po estetski odredjenim pravilima, kako to neki njemački komentatori na silu hoće. Neke od ovih drama, osobito Henrik VI, nisu za pravo drugo nego ep u dramatičnom ruhu. Umanjuje li se drami time vrijednost? Ili nas se stoga ne doima? A ne diraju li nam u srce u Homera povratak Odisejev ili gnjev

Akilov jednako dramatično, premda su ovi prizori epski zamišljeni! Granice epa i drame nisu tako odjelite, da se ne bi mogle donekle doticati. Što je istinito, prožeto pravim patosom ili plemenitom strasti, uvijek će nas se doimati, bio to roman ili drama, pisana ili govorena riječ. Kojemu gledaocu na primjer nisu draži veseli, no slabo dramatični prizori Falstaffovi i kraljevića Hinka u krčmi u Eastheapu, nego ukočene „scene“ toli korektnih drama Voltairovih i Corneilleovih. A tko živi danas jačim pozorišnim životom, zar „Cid“ ili „Henrik V.“? Tko iznosi na pozornicu svijet, kakav je, u koga osobe dišu zbiljskim životom, te su od krvi i mesa, taj će izvojštiti pozorišnu pobjedu, obazirao se sad ili ne obazirao na pravila tehnike i poetike. A je li napokon nama „epigonima“ zabranjeno ploviti tragom velikoga „labuda avonskoga“, kad ova struja godi i našim sposobnostima i našoj ćudi? Valja li osuditi slikara, koji slika u maniri Rembrandtovoj, jer mu je ista poćudna? Samo ako ju pogadja! . . .

Pisac, koji je bio prisiljen u ovu svoju dramu uvesti četiri oprečna elementa, koji se tek donekle dotiču, žali i sâm, što je tako neke značajeve morao obraditi više epizodno; ali nijedno na šire zasnovano pjesničko djelo ne može se tomu ukloniti, kako bi se to moglo i dokazati premnogim primjerima iz dramatičnih djela svjetske književnosti. Pisac je u ostalom nastojao, da i ove različne momente što više poveže, te se svi ovi motivi stječu u osobi samoga Tomislava, koji im je naravno središte, dok njegovo krunisanje prikazuje kulminaciju drame. Što je pak borbi za „narodnu crkvu“ dano nešto više mjesta, nego što bi to možda sâm razvoj drame tražio, mislim, da se opravdava jedno znatnošću predmeta, koji i danas gotovo nakon tisuću

godina zaokuplja naš javni život, a drugo kasnijim moćnim utjecajem rimske crkve u doba Svinimirovo.

Treba li mi i ovdje za opravdanje navoditi iznova Shakespearova „Henrika VIII“?

Pisac se podavao snu, da gleda jednom svu ovu pentalogiju kao „svečane predstave“, koje bi se izvodile na historičkom tlu, na solinskom polju, pod vedrim nebom, a sanjao je taj san i nekadašnji „intendant hrv. zem kazališta“ držeći, da bi takove predstave, za kojih bi se izvodila izvorna djela iz narodnoga života i prošlosti od prilike svake treće godine, domamljivale strane i domaće općinstvo na poljane Zvonimirova grada. Sasvim je različit naime dojam, da li se koje djelo prikaže na obične dane i u obične ure u glumištu, ili pak kao „svečana igra“ na svečanu mjestu. O tom nas mogu najbolje uvjeriti predstave Wagnerova djela „Ring des Nibelungen“ u Bayreuthu, ili na kojemu drugom stalnom kazalištu.

Medjutim takovu maštanju ne smije se podavati naš književnik, već treba da je zahvalan, ako mu ljubav i prijateljsto i u ovim prilikama iznesu djelo na pozorišno svjetlo. Imajući ovaj slučaj na umu spomenuo bih, da ova drama nijednoj pozornici ne zadaje većih poteškoća od druge koje velike drame Shakespearove ili Schillerove, koje se nalaze i u repertoiru našega glumišta. U ostalom danas su makinalna pozorišna pomagala već tako dotjerana, te držim, da i nema djela, koje se ne bi moglo izvoditi na modernoj pozornici.

Preostalo bi mi još, da se u kratko osvrnem i na svezu same gradje u „Tomislavu“ s historijom. Čitalac, upućen u našu prošlost, jamačno će i sâm primijetiti svuda moje nastojanje, da u ovu dramu priberem sve, što nam je iz ovoga vijeka naše historije poznato. Držim dapače, da mogu reći, da izuzevši idilske momente nema u toj drami u opće ništa, što se ne bi moglo potkrijepiti bud kakovom pobudom iz povjesti naše. Dapače i jezgru priče o ropstvu Tomislavovu i o postajanju hrvatskoga grba, koji prikazuje polje šaha, našao sam u vijesti Kukuljevićevoj u „Vijencu“ sedamdesetih godina, gdje se govori o sastavljanju hrvatskoga grba na sličan način, samo što junak priče nije onamo Tomislav glavom, već „neki hrvatski knez.“ Upotrebio sam pak taj motiv, što mi se tako podavala prilika, da u radnju upletem i Veneciju. — Orso Participat, duždmletački, jednako je historijska osoba, kao što je historijom ujamčeno, da je njegova sina Petra zarobio vojvoda Mihajlo Viščević, te ga poslao u Carigrad. A zajamčena je i vijest o danku, koji je ponosna republika, „kraljica mora“, morala plaćati Hrvatskoj za slobodnu plovidbu po Jadranskom moru. Kojima bi se pak „igra šaha“ u desetom vijeku pričinjala anakronizmom, upućujem ih na stručna djela, u kojima će naći, da je ova igra već pod kraj osmoga stoljeća bila poznata, te da su je u Italiju donijeli upravo Saraceni. Pobjeda kod Siponta bi održana 10. srpnja 926., a pobjeda nad Bugarskom po svoj prilici 10. svibnja 927; a isto su nam tako zajamčene i pobjede Hrvata nad Madžarima u Dandola, Konstantina Porfirogeneta i drugih kroničara. Jednako su historijske osobe crkveni dostojanstvenici i papini legati, koji ulaze u ovu radnju, kao i Grgur Dobretić, biskup ninski.

Kad sam Mihajla Viščevića prikazao kao pobratima i u neku ruku vazala hrvatskoga kralja, držao sam se samo mišljenja uglednih naših historika: Račkoga, Smičiklasa, Klaića i Kukuljevića, koje u njeku ruku dijeli i sam pisac „Dukljanske kraljevine“ u „Arkivu bosanskoga muzeja“. I za crtanje bizantinskoga dvora našao

sam historijsku podkrepu u djelu Jirečekovu. Hamletu sličan konflikat u duši Konstantinovoj nisam ja ishitrio, već sam ga takodjer našao u historijskim činjenicima. Konstantina Porfirogeneta, kojemu je u dobi, kad se ova drama zbiva, bilo 20 godina i o kojemu neki povjesničari, osobito Gfrörer, ne govore baš s velikim poštovanjem, nastojao sam orisati kao produkat njegova vremena. Ako sam njegovo čuveno djelo: „o upravi carstva", koje je mnogo u čemu vrelo i našoj historiji, a koje je on napisao tek u kasnije doba, već ovdje spomenuo, držim, da mi to ne treba opravdati, kô što ni to, što sam zbližio neke dogodjaje, koji su se zbili istom kasnije, te se u tome ne držah vazda kronološkoga reda. Prvi pak crkveni sabor spljetski iznio sam prije krunisanja Tomislavova poradi dramatičnoga završetka ove historije, s tim više, što i onako nije točno utvrdjeno, kad se je upravo okrunio prvi hrvatski kralj*. Ako sam ipak ovdje prihvatio hipotezu Kukuljevićevu, da se je ovo krunisanje vršilo upravo 17. ožujka 927., na dan Budimirov, neka se to slobodno uzme kao „licentia poetica".

Nastojeći, da tako sadržaj svoje drame, koliko se više može, udesim prema duhu historije i zahtjeva objektivnosti, nadam se, da će i ovo djelo, zaodjenuto u lakše pjesničko ruho, možda biti podobno, da štogod pomogne raširiti poznavanje ove velike naše epohe. Ako je piscu samo to pošlo za rukom, da prikazom svojega „Tomislava" u očima čitalaca ili slušalaca izmami ma i jednu tek suzu radosnicu poradi svijetlih dana hrvatske prošlosti, te tako podjari u njihovim grudima plamen rodoljublja, on će biti obilato nagradjen. Naša je poezija i umjetnost suviše još mlada, a naš narod suviše je malen,

* Vidi Rački: »Kako i kada se preobrazi hrvatska kneževina u kraljevinu«. Rad, knjiga XVIII.

da bi se njegov kulturni i politički život mogao odjelito razvijati. Samo u sintezi obaju, kao i u naprednom razvitku i jednoga i drugoga, naći ćemo sigurno jamstvo našoj narodnoj budućnosti. Tlo, iz kojega je, sam od sebe, nikao ponosni hrast hrvatskoga kraljevstva, bit će doista podobno, da nam odgaji i najmirisnije cvijeće umjetnosti i poezije. Treba samo, da ga svi stanemo ljubiti s jednakim žarom, da u nj usadimo najumnije sile svoje i da krvlju srca svoga natapamo: „to hrvatsko hrvalište, svetu zemlju, mili dom!"

Karlove váry, u srpnju 1902.

S. M.

Izpravci.

Strana	13 petnajsti	stih	odôzgo	mjesto	vrieme	čitaj	vjere
„	14 dvanajsti	„	„	„	jer	„	jerbo
„	24 treći	„	odôzdo	„	obraz	„	ime
Ista strana isti redak		„	„	„	častan	„	časno
Strana	59 petnajsti	„	odôzgo	„	Ta	„	Ter

Izim toga imade još i drugih manjih pogrešaka u tekstu i u interpunkciji, koje će cijenjeni čitatelj lahko i sam izpraviti.

